

STATISZTIKAI SZEMLE

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA
IV. ÉVFOLYAM, 7. SZÁM 1952 JÚLIUS

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST II. KELETI KÁROLY-UTCA 5. TELEFON: 155—208
KIADÓHIVATAL: BUDAPEST II, KELETI KÁROLY-U. 5. TELEFON: 358—530, 130-AS MELLÉK

Szerkeszti: PIKLER GYÖRGY

TARTALOM

	Oldal
A Központi Statisztikai Hivatal jelentése az ötéves népgazdasági terv harmadik éve második negyedének végrehajtásáról — — — — —	535
Népgazdaságunk eredményei a Központi Statisztikai Hivatal jelentésének tükrében	541
A statisztika mint tudomány tartalmáról. — <i>N. Druzsinyin</i> — — — — —	544
Az I. negyedévi műszaki beszámolók tapasztalatai. — <i>Dr. Héja László</i> — — —	557
A forgóeszközök forgási sebességének kiszámítási módszereiről lefoiyt vita eredményeihez — — — — —	564
Vágóállat-, kitermelési és húsmérlegek. — <i>Tatár György</i> — — — — —	577
A beszámolási rendszer kialakítása. — <i>Simorné Detre Ágnes</i> — — — — —	585
Az 1952. évi városi és községi helyzetképstatisztikai adatgyűjtés főbb eredményei <i>Dr. Sza'ay Sándor</i> — — — — —	591
HOZZASZÓLÁS — — — — —	601
A termelés és a termelékenység növekedésének arányáról. — <i>Martos Béla.</i> A termelékenység emelkedése, mint a termelés növekedésének tényezője. — <i>Káldor Mihály.</i> Statisztika a szűk keresztmetszetek felszámolásának szolgálatában.	
NEMZETKÖZI STATISZTIKA — — — — —	612
JUGOSZLAVIA. Gazdasági helyzet. — FRANCIAORSZAG. Gazdasági helyzet. — ANGLIA. Fizetési mérleg.	
STATISZTIKAI HÍRADÓ — — — — —	623
A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 2.067/20/1952 sz. határozata a statisztikai szakvizsga újabb szabályozásáról.	
IRODALOM — — — — —	624
Könyvismertetés — — — — —	624
<i>Sz. M. Szkvorcov:</i> Iskolastatisztika. <i>L. A. Csapnyickij:</i> Az építőipari termelési költségek számvitele és kalkulációja az építést kivitelező szervezetekben. — <i>Dr. Tiszai Andor.</i>	
Könyvszemle — — — — —	627

СТАТИСТИЧЕСКОЕ ОБОЗРЕНИЕ

ЖУРНАЛ ЦЕНТРАЛЬНОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ

4-й год издания № 7.

Июль 1952 г.

РЕДАКЦИЯ И ИЗДАТЕЛЬСТВО: БУДАПЕШТ, КЕЛЕТИ КАРОЛЬ-УЛ. 5.

Редактор: ДБЕРАБ ПИКЛЕР

СОДЕРЖАНИЕ:

	Стр.		Стр.
Сообщение Центрального Статистического Управления о выполнении пятилетнего народнохозяйственного плана в II квартале третьего года	535	Балансы производства убойного скота и мяса — <i>Д-р Дьердь Тагар</i>	577
Результаты нашего народного хозяйства в зеркале сообщения Центрального Статистического Управления	541	Образование отчетности. — <i>Шиморне Агнеш Детре</i>	585
О содержании статистики как науки. — <i>Н. Дружинин</i>	544	Основные результаты комплексного изучения населенных пунктов в 1952 г. — <i>Д-р Шандор Салаи</i>	591
Опыт технических отчетов в I квартале. — <i>Д-р Ласло Хейа</i>	557	ВЫСКАЗЫВАНИЕ	601
К итогам спора о методах исчисления оборачиваемости оборотных средств	564	МЕЖДУНАРОДНАЯ СТАТИСТИКА	612
		СТАТИСТИЧЕСКИЕ ИЗВЕСТИЯ	623
		КНИГИ И ЖУРНАЛЫ	624

Перепечатка разрешена только с указанием источника

REVUE STATISTIQUE

PÉRIODIQUE DE L'OFFICE CENTRAL DE STATISTIQUE

IVe ANNÉE, N° 7.

JUILLET 1952

REDACTION ET ADMINISTRATION: BUDAPEST II, KELETI KAROLY-U. 5.

Rédacteur: GEORGES PIKLER

SOMMAIRE:

	Pages		Pages
Communiqué de l'Office Central de Statistique sur l'exécution, au cours du deuxième trimestre de la troisième année du quinquennat, du Plan d'économie nationale —	535	de calcul de la vitesse de circulation des instruments de roulement	564
Les résultats de l'économie nationale hongroise dans le miroir du communiqué de l'Office Central de Statistique — — — — —	541	Les bilans sur la production des animaux de boucherie et sur la viande. — <i>Georges Tatár</i> — — —	577
Sur le contenu de la statistique en tant que science. — <i>N. Droujnine</i>	544	Le développement du système des comptes-rendus statistiques. — <i>Mme Agnès Detre-Simor</i> — — —	585
Les expériences des comptes-rendus techniques concernant le 1 ^{er} trimestre. — <i>Dr Ladislav Héja</i> —	557	Les principaux résultats de l'enquête statistique sur l'état de situation de villes et communes, exécutée en 1952. — <i>Dr Alexandre Szalay</i> —	591
Au sujet des résultats de la discussion concernant les méthodes		RÉFLEXIONS — — — — —	601
		STATISTIQUE INTERNATIONALE	612
		ACTUALITÉS STATISTIQUES	623
		LIVRES ET REVUES — — — — —	624

LA REPRODUCTION DES ARTICLES N'EST AUTORISÉE QU'AVEC LA CITATION DE LA SOURCE

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL JELENTÉSE AZ ÖTÉVES NÉPGAZDASÁGI TERV HARMADIK ÉVE MÁSODIK NEGYEDÉNEK VÉGREHAJTÁSÁRÓL

A népgazdaság fejlődését, valamint a dolgozók anyagi és kulturális színvonalának emelkedését 1952 második negyedében a következő adatok jellemzik:

Ipar

A gyáripar 1952 második negyedévi tervét sikerrel teljesítette. Az egész gyáripar teljes termelési tervét 101,7%-ra, ezen belül a nehézipar 101,8%-ra, a könnyűipar 101,5%-ra, az élelmezési ipar 105,4%-ra teljesítette. A gyáripar 1952 második negyedében 23,5%-kal termelt többet, mint 1951 azonos időszakában, ezen belül a nehézipar termelése 29,6%-kal, a könnyűiparé 10,9%-kal, az élelmezési iparé 33,7%-kal emelkedett. Az iparcsoportok közül a bányászat termelése 23,1%-kal, a kohászaté 20,8%-kal, a gépgyártásé 37,3%-kal, az építőanyagiparé 24,7%-kal, a textiliparé 10,3%-kal, a ruházati iparé 14,0%-kal emelkedett.

Az év első felében a gyáripar termelése 26,8%-kal haladta meg 1951 első félévi termelését.

A második negyedévben az egyes iparcsoportok tervteljesítése a következőképpen alakult:

Iparcsoport	1952 II. negyed- évi tervteljesítés %-a
Bányászat	100,7
Kohászat	102,8
Gépgyártás	100,2
Erősáramú berendezések gyártása	103,4
Gyengeáramú berendezések gyártása	96,2
Finommechanika	101,5
Témegecikkipar	101,1
Javítóműhelyek	107,8
Villamosenergiaipar	102,5
Építőanyagipar	104,5
Vegyészeti ipar	103,3
<i>Nehézipar összesen</i>	<i>101,8</i>
Faipar	103,3
Papíripar	101,3
Nyomdaipar	102,1
Textilipar	101,2
Bőr- és szőrmeipar	101,3
Ruházati ipar	101,7
<i>Könnyűipar összesen</i>	<i>101,5</i>
Élelmezési ipar	105,4
Gyáripar összesen	101,7

Az egyes minisztériumokhoz tartozó iparvállalatok 1952 II. negyedévi termelési tervüket a következőképpen teljesítették:

Minisztérium	1952 II. negyed- évi tervteljesítés %-a
Bánya- és Energiaügyi Minisztérium	102,5
Kohó- és Gépipari Minisztérium	100,7
Középgépipari Minisztérium	95,4
Könnyűipari Minisztérium	101,4
Élelmiszeripari Minisztérium	105,4
Építőanyagipari Minisztérium	105,0
Építésügyi Minisztérium iparvállalatai	108,8
Közlekedésügyi Minisztérium iparvállalatai	107,7
Helyiipari Minisztérium	90,1

A helyiiparhoz tartozó állami vállalatok termelése az előző év megfelelő időszakához képest 94,2%-kal, a kisipari termelőszoövetkezeteké 150,4%-kal emelkedett.

A fontosabb iparcikkek termelése 1952 II. negyedévében 1951 II. negyedévéhez képest a következőképpen alakult:

Cikk megnevezése	1952 II. negyedévi termelés az 1951 II. negyedévi termelés %-ában
Szén	122,7
Vas és acél	115,8
Öntvény	122,1
Hengerelt rúdacél	123,8
Hengerelt idomacél	85,1
Esztergagépek	102,4
Mozdony	96,9
Vasúti teherkocsi	104,5
Tehergépkocsi	276,1
Motorkerékpár	148,8
Kerékpár	118,3
Dieselmotor	382,8
Talajművelőgépek	108,7
Rádióvevőkészülék	200,4
Izzólámpa	65,6
Varrógép	109,9
Villamosenergia	119,7
Gépolaj és motorolaj	129,7
Tehergépkocsi-abroncsköpeny	131,7
Tégla	146,8
Mész	132,7
Cement	112,0
Tűzállóanyag	119,3
Táblaüveg	140,4
Pamutszövet	104,3
Selyemszövet	93,4
Len- kenderszövet	110,5
Selyemharisnya	120,9
Pamutharisnya	134,2
Férfiöltöny	79,0
Bőrcipő	117,4
Liszt	147,9
Cigaretta	141,1
Édesipari készítmények	145,2
Szappan	120,6
Nyershúsok, zsír és zsírszalonna	113,3
Gyufa	100,1

Terven felül a második negyedévben jelentős mennyiségű finomrudacélt, szalagacélt, durvalemezt, kovácsoltacélt, gőzturbinát, gyorságúsú gépkocsimotort, fűrőgépet, tárcsás talajművelőt, növényvédőszeret, kartonkészárut, kötöttárut, gyermekcipőt, női kabátot, férfiinget, sört és étolajat gyártottak.

A tervvel szemben lemaradás van az acélnyersvas, elektroacél, hajókázán, gőzerőgép, motorvonat, lánctalpas traktor, gépolaj, acetón, kénsav, flanel, fehérneműanyag, se'yemszövet, furnír, égetett mész és égetett cserép termelésében.

Továbbra sem kielégítő az iparban a termelés ütemessége; van ugyan ezen a téren is javulás, azonban a hónapvégi rohamunkát a vállalatok nagy része nem küszöbölte ki. Néhány iparágban, elsősorban a ruházati és a cipőiparban egyes gyártmányok minősége nem megfelelő; az elsőrendű áruk részaránya nem éri el az előírt mértéket. A termékek önköltsége csökkent, azonban az önköltségcsökkentési tervet a vállalatok általában nem teljesítették. A gépek jelentős részének kihasználása nem megfelelő.

Építőipar

Az építőipar 1952 II. negyedévi termelési tervét 95,8%-ra, ezen belül a magasépítőipar 107,3%-ra, a mélyépítőipar 80,1%-ra teljesítette. Az építőipar termelési értéke 23,5%-kal volt több, mint 1951 II. negyedében, az emelkedés a magasépítőiparban 24,3%, a mélyépítőiparban 22,0%.

Az egyes minisztériumokhoz tartozó építőipari vállalatok II. negyedévi termelési tervüket a következőképpen teljesítették:

	%
Építésügyi Minisztérium — — — — — — — —	107,0
Közlekedésügyi Minisztérium — — — — — — — —	76,7
Bánya- és Energiaügyi Minisztérium — — — — — — — —	118,6
Helyi építőipari vállalatok — — — — — — — —	94,8

Az építőipar még mindig nem elegendő mértékben összpontosította erőit a folyamatban lévő jelentősebb építkezések befejezésére. Bár a negyedév folyamán számos igen jelentős létesítményt adott át a népgazdaságnak — a fontos létesítmények egy része, mint például a sztálinvárosi mozdonyjavító és az öntöde, a Kábelgyár három szerelőcsarnoka és az ajkai várjáráskola épületei nem készültek el határidőre.

Mezőgazdaság

Mezőgazdaságunkban a vetési munkák időben befejeződtek. A májusi fagyok az ország egyes részein a vetésekben kárt tettek, azonban a kormány azonnali intézkedései, a szükséges pótvetőmag biztosítása, valamint a mezőgazdaság dolgozóinak alapos növényápolási munkái révén a károk túlnyomó részét sikerült kiküszöbölni.

A vetésterületek hasznosítása kedvezőbb, mint az előző években. Állatállományunk fejlesztését szolgálja a takarmányterületek növevése. Mintegy 90 000 holddal emelkedett a tavaszinál magasabb hozamú ősziárpa vetésterülete és kb. 100 000 holddal nagyobb a tavalyinál a szálastakarmányok vetésterülete. A gyapot vetésterülete már közel 80 000 hold. Emelkedett a rost- és a többi ipari növény, a rizs és a dohány vetésterülete is. Jelentősen

nőtt a városi dolgozók jobb ellátását szolgáló szántóföldi zöldség vetésterülete.

A negyedév folyamán tovább erősödött a mezőgazdaság szocialista szektora.

Az állami gazdaságok összes területe az elmúlt év azonos időszakához viszonyítva 41,4%-kal, szántóterülete 42,8%-kal emelkedett. A terület növekedésénél nagyobb arányú az állatállomány növekedése. Különösen jelentős az elmúlt év azonos időszakához képest a lóállomány 74,1%-os, a szarvasmarhaállomány 75,1%-os és a sertésállomány 47,6%-os emelkedése.

Az állami gazdaságok tejtermelése tovább javult. 1952 második negyedévében 76,3%-kal több tejet termeltek és több mint kétszerannyit adtak át az államnak, mint az előző év azonos időszakában. A napi átlagos tejhozam egy év alatt 24,6%-kal emelkedett. A hízóba állított szarvasmarhák száma 57,0%-kal, az állami gazdaságokban és hízalldákban a hízósertések száma 70%-kal több, mint egy évvel ezelőtt. Az állami gazdaságok traktor- és vontatóállománya együttesen 41,3%-kal haladja meg a múlt év azonos időszakának állományát.

A termelőszövetkezetek területe a múlt év II. negyedévének 137%-ára, közös állatállománya 223%-ára emelkedett. Sertésállományunk a tavalyinak közel két és félszerese, a szarvasmarha- és lóállomány a tavalyinak kétszerese. A termelőszövetkezetekbe belépő tagok közül lényegesen többen hozzák be állataikat, mint egy évvel ezelőtt.

Sem az állami gazdaságok, sem a termelőszövetkezetek nem teljesítették sertéshizalási és sertésbeadási tervüket.

A gépállomások fokozott segítséget nyújtanak mezőgazdaságunknak. A gépállomások traktor- és vontatóállománya az előző év azonos időszakához képest jelentősen nőtt. A gépállomásokon lévő kombájnok száma egy év alatt több mint három és félszeresére, az aratógépeké mintegy 25%-kal, a cséplőgépek száma 45%-kal emelkedett.

Erőteljes ütemben folyik a kormány kétéves fásítás-fejlesztési határozatának végrehajtása. A tavaszi erdőültetési idényben mintegy 16 500 hold területen végeztek fásítást. Ezzel az 1952 végéig kitűzött feladatot 52,4%-ra teljesítették.

Közlekedés

A vasút áruszállítási tervét 101,7%-ra teljesítette. 1951 második negyedéhez képest a teheráruforgalom emelkedése 25,3%, a személyszállításé 23,2%. A fontosabb árucikkek napi átlagos rakodásának emelkedése a múlt év második negyedéhez képest a következő volt: szénnél 18,1%, olajnál 35,0%, mészcementnél 5,6%, kő-kavicsnál 32,9%, burgonyánál 29,0%, kenyérgabonánál 32,7%.

A víziközlekedés teherszállítási tervét 108,9%-ra teljesítette, a teheráruforgalom a múlt év azonos időszakának 120%-ára nőtt.

A tehergépkocsik áruszállítása 48,4%-kal volt több, mint 1951 második negyedében.

A városi közúti vasutak személyszállítása 5,8%-kal nőtt. A városi autóbusszközlekedés személyforgalma egy év alatt 29,9%-kal, a távolsági autóbusszközlekedése 32,9%-kal emelkedett.

Áruforgalom

A negyedév folyamán az áruforgalom növekedett. A dolgozó parasztok és a termelőszövetkezetek által piacra hozott termékek mennyisége tovább emelkedett, az árak tovább csökkentek: így Budapesten a negyedév végén a zsír ára 20%-kal, az olajé 34%-kal, a baromfié 30%-kal, a tojásé 12%-kal, a burgonyáé 14%-kal volt alacsonyabb, mint az elmúlt év azonos időpontjában.

1952 második negyedében a kiskereskedelmi hálózaton keresztül a lakosság zsírból 20,4%-kal, édesipari készítményekből 28,6%-kal, cigarettából 22,7%-kal, bőrcipőből 47,2%-kal, kartonból 34,0%-kal, csecsemőkegyéből 23,1%-kal, sport- és játékarúból 47,7%-kal, edényből 51,8%-kal többet vásárolt, mint egy évvel ezelőtt.

A begyűjtési minisztérium második negyedévi begyűjtési tervét kenyérgabonából 122,6%-ra, baromfiból 117,4%-ra, tejből 111,6%-ra, malacból 290,4%-ra teljesítette. Hízottsertésből és vágómarhából a begyűjtés az előirányzatot nem érte el, bár hízottsertésből 93 000 darabba, vágómarhából 7000 darabbal többet gyűjtöttek be, mint a múlt év második negyedében, 23 millió darabbal több tojást, 39 millió literrel több tejet, 206 vagonnal több baromfit gyűjtöttek be, mint egy évvel ezelőtt.

Munkások és tisztviselők számának emelkedése, a munkatermelékenység alakulása

Az év második negyedében a munkások és tisztviselők száma a nép gazdaság valamennyi ágában tovább emelkedett. A gyáriparban és építőiparban foglalkoztatottak száma egy év alatt mintegy 74 000 fővel nőtt. Ezen belül a nők létszámának emelkedése közel 39 000.

Az 1952 második negyedévi munkabérialap a gyáriparban — leszámítva az 1951 december 1-i béremelést — a múlt év második negyedéhez képest 22,8%-kal magasabb.

Emelkedett a gyáriparban és az építőiparban a munka termelékenysége. A gyáriparban az egy főre eső termelés 11,6%-kal volt magasabb, mint az előző év megfelelő időszakában. Az emelkedés a bányászatban 13,3%, a kohászatban 13,8%, a gépgyártásban 18,3%, a textiliparban 3,8%, a ruházati iparban 3,3%. Az építőiparban a termelékenység egy év alatt 22,6%-kal emelkedett.

A negyedév folyamán a gyáriparban a munkafegyelem általában javult, az igazgatótanulmányok száma csökkent. Nem alakultak elégtően a munkafegyelem a minisztériumi és a helyi építőiparban sem az igazgatótanulmányok, sem az önkényesen kilépők tekintetében.

Beruházások

1952 második negyedében a beruházásokra folyósított összeg 27,6%-kal volt több, mint 1951 azonos időszakában. Az emelkedés a gyáriparban 37,4%. A gyáripar beruházásaiból a nehéziparra 93,3%, a könnyűiparra 4,8%, az élelmiszeriparra 1,9% jutott.

Az üzembehelyezett beruházások értéke a múlt év hasonló időszakához képest 40,9%-kal emelkedett. Az emelkedés a gyáriparban 87,5%.

A negyedév folyamán számos új üzem kezdte meg működését. Adatták rendeltetésének a korszerű technikai berendezéssel felszerelt Tiszamenti

Vegyiműveket, a Mályi Tég'agyárat, a 700 köbméteres diósgyőri kohót, az ajka-sőjtőri és a kőbánya-sztálinvárosi 120 kW-os elektromos távvezetékét. Megkezdődött a Hajdúsági Gyógyszergyár próbaüzemeltetése.

A negyedév folyamán számos üzemet bővítettek és korszerűsítettek. Elkészült a Mélyfűrőberendezések Gyára szerező- és műhelycsarnoka, a Vörös Csillag Traktorgyár acélöntvénytisztító épülete, a Békéscsabai Tég'lagyár új műszáritója.

A bányászatban több új nagytelejesítményű bányagépet, szovjet mintájú bányakombájnt, rakodógépet, kaparószalagot, fejlőkeapáncsot helyeztek üzembe.

A negyedévben több új jelentős beruházást kezdtek meg, így a sztálinvárosi 700 köbméteres kohó és a MAVAG Kohászati Üzemek 180 tonnás új Martin-kemencéje alapozási munkáit, a MAVAG Mozdony- és gépgyárban új csarnok és irodaház, Kisigmánd—Komárom közötti 120 kilovolttal elektromos távvezeték és a Veszprémi Kenyérgyár építését.

A második negyedben mezőgazdaságunk nagyszámú erő- és munkagépet kapott, köztük 879 traktort, 575 kéveköttő-aratógépet, 373 arató-cséplőgépet, ezenkívül több ezer kisebb gépet.

A közlekedés fejlesztését szolgálja a negyedévben üzembehelyezett Kunszentmárton—Lakitelek közötti új vasútvonal, 10 új hid, több korszerű vasútbiztosító berendezés.

Ez év második negyedében 22 faút, 25 termezőszövetkezetet, 21 állami gazdaságot vilamosítottak, 135 községbe falutefont vezettek be.

Egészségügyi hálózatunk a negyedév folyamán elkészült debreceni tüdőbeteg-sebészettel, várpalotai és sztálinvárosi új rendezőintézetekkel bővült.

Kulturális és szociális eredmények

A negyedév folyamán a szocialista kultúra minden területén jelentős eredményeket értünk el. A kinyomtatott művek száma 31%-kal, példányszáma 14%-kal volt több, mint 1951 második negyedében. A megjelent napilapok példányszáma 4,6 millióval haladta meg az előző év azonos időszakát.

A negyedévben a mozgóképszínházakat 35%-kal, a színházakat 30%-kal látogatták többen, mint a múlt év hasonló időszakában. A második negyedévben 65 új népkönyvtár nyílt meg.

Fejlődött egészségügyi hálózatunk. A kórházi ágyak száma 1700-zal emelkedett. Több új kórházi osztály létesült, elsősorban vidéken. A rendezőintézeti órák száma, részben új rendezőintézetek létesítése folytán, több mint 30%-kal emelkedett. A negyedév folyamán 100 férőhelyel bővült a bőcsődei hálózat.

1952 második negyedében 50 ezer dolgozó részesült kedvezményes szak szervezeti üdültetésben.

NÉPGAZDASÁGUNK EREDMÉNYEI

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

JELENTÉSÉNEK TÜKRÉBEN

A Központi Statisztikai Hivatal 1952. év II. negyedévi jelentése, mint az előző tervjelentések, dolgozó népünk újabb győzelméről számol be. A jelentés adatai érintik népgazdaságunk valamennyi területét. Minden egyes dolgozó büszke örömmel ismerheti meg a számokon keresztül saját munkájának eredményeit és útmutatást kap a hiányosságok kiküszöböléséhez.

Eredményeinknek és hibáinknak a számok tükrében való rendszeres fel-tárása hatalmas mozgósító erő, hozzásegít a további feladatok elvégzéséhez.

1952 II. negyedében gyárparunk teljes termelési tervét 1,7%-kal túl- teljesítette. Ez bizonyítja, hogy tervünk reális, minden részletében megvalósítható. Az 1951-ben felelt öt éves tervet túl teljesítettük az elmúlt évben és túlteljesítettük most is. Gyárparunk hétmérföldes léptekkel növeli termelését, növekedésének jelenlegi ütemét szinte össze sem lehet hasonlítani a háborúelőttivel. A II. negyedévben gyárparunk 23,5%-kal termelt többet, mint az előző év megfelelő időszakában. Hazánkban ma mintegy tíznaponként emelkedik a termelés annyit, mint amennyit a háború előtt egy év alatt.

A sztálini szocialista iparosítás alapelveinek megfelelően elsősorban a nehézipar fejlesztésére fordítottunk gondot. Nehéziparunk 1952 II. negyedében 29,6%-kal növelte termelését az előző év hasonló időszakához viszonyítva. Nehéziparunk gyorsütemű fejlesztésével elértük, hogy ma már nehéziparunk termelése közel négyszerese a háborúelőtti színvonalnak. „Kétség- telen, — elvtársak — hogy sokkal nehezebb, költségesebb, hosszabb időt követel a kohóipar, a szénbányászat és a villamosenergia termelés fejlesztése, mint a könnyűiparé...” — mondotta Gerő Ernő elvtárs az MDP II. Kongresszusán. Dolgozóink, a nehézipar munkásai és műszaki dolgozói sikerrel teljesítik ezt a nehezebb feladatot is. Kohászatunk termelése 1952 II. negyedében 20,8%-kal növekedett 1951 II. negyedéhez viszonyítva. A negyedévben üzembe helyezték és megkezdett új beruházások, mint a rendeltetésének átadott 700 köbméteres Diósgyőri kohó, az épülő Sztálin-városi 700 köbméteres kohó és a MÁVAG kohászati üzemek 180 tonnás Martin-kemencéje és a többi hatalmas új létesítmény nehézipari termelésünk további növekedésének jelentős tényezői.

Iparunk megnövekedett feladatainak elvégzéséhez az eredetileg tervezettnél gyorsabb ütemben kell szénbányászatunkat fejlesztenünk. „... egész iparunk fejlődésének meggyorsulása ... parancsolóan állítja eléink bányász- zatunk, s ezen belül szénterelésünk igen jelentős fokozásának feladatát” — mondotta Gerő elvtárs. Bányászatunk 1952 II. negyedében 100,7%-ra

teljesítette tervét. Széntermelésünk 1951-ben még csak 15%-kal, 1952 I. negyedében 15,2%-kal, és 1952 II. negyedében már 22,7%-kal múlta felül a megfelelő előző időszak termelését. Szénbányászatunk ilyen ütemű fejlesztéséhez hatalmas segítséget nyújtott a Szovjetunió, ahonnan modern, nagyteljesítményű gépeket kaptunk már az előző negyedévben is. Mind a szovjet, mind a magyar bányagépeknek jobb kihasználása terén azonban még számos hiányosság van.

Neheziparunk gyors ütemben valósítja meg az ötéves terv feladatait. Ilyen fejlődést nem képes felmutatni egyetlen kapitalista ország sem. Mint ismeretes, Anglia költségvetésének jelentékeny hányadát hadikiadásokra fordítja, de a fegyverkezési hajszá ellenére Anglia nyersvastermelése például 1951-ben ugyanolyan színvonalon volt, mint 1950-ben. Acélttermelése 4%-kal csökkent 1950-hez viszonyítva. Anglia széntermelése 1951-ben mindössze 6%-kal múlta felül az 1948. évi színvonalat, de még mindig 9%-kal alatta volt a háborúelőttinek.

Neheziparunk különösen gyorsütemű fejlődése mellett könnyűiparunk termelése is évről-évre növekszik. 1952 II. negyedében a könnyűipar 10,9%-kal termelt többet, mint 1951 II. negyedében. A kapitalista országokban a haditermelés következtében a fogyasztási cikket előállító iparágak visszafejlesztődnek. Az Egyesült Államokban 1951-ben 13%-kal kevesebb gyapjúfonalat, 18%-kal kevesebb gyapjuszövetet, 12,4%-kal kevesebb vajat termeltek, mint 1951-ben. A mi iparunk ezzel szemben a tervjelentés adatai szerint 1952 II. negyedében pamutzövetből 4,8%-kal, pamutharisnyából 34,2%-kal, cipőből 17,4%-kal, édesipari készítményekből 45,2%-kal többet állított elő, mint a múlt év azonos időszakában.

Ötéves tervünk végrehajtásának egyik alapfeltétele az ipar növekvő munkaerőszükségletének kielégítése. 1952 II. negyedében ezen a téren is jelentős eredményeket értünk el. A gyáriparban és építőiparban foglalkoztatottak száma 1951 II. negyedéhez képest 74 000 fővel nőtt. Az újonnan munkába álltaknak kerekén 53%-a nő. A kapitalista országokban ezzel ellentétben növekszik a munkanélküliek száma. A fokozott haditermelésre való áttérés sem csökkentette a munkanélküliek tartalékseregét.

1951-ben az Egyesült Államokban a textiliparban 130 000-re, a ruházati iparban 90 000-re, a bőr- és cipőiparban 45 000-rel, a feldolgozó iparban 50 000-rel csökkent a munkáslétszám.

Tervjelentésünk rámutat azokra a hiányosságokra is, amelyek gátolják a terv egészében való teljesítését, amelyek nehézségeket okoznak a további eredmények elérésében.

A tervjelentés megállapítja, hogy néhány iparágban nem megfelelő a gyártmányok minősége, nem csökkent eléggé az önköltség, nem használják ki megfelelően a gépeket. Bár a termelés egyenletességének elérése terén értünk el eredményeket, azonban a hónapvégi rohammunkát a vállalatok nagy része még nem küszöbölte ki. A termelés hullámozása a túlórák növekedéséhez, a munkások egyenlőtlen foglalkoztatásához, a gépek, szállítóeszközök rossz kihasználásához, az önköltség emelkedéséhez, a minőségromlásához, a terv nem teljesítéséhez vezet. Fokozni kell a harcot a termelés egyenletességéért, különösen most nyáron, amikor a mezőgazdasági munkákra és a szabadságolásokra hivatkozva egyes vállalatok hajának arra, hogy a hiányosságokat, a munka rossz megszervezését objektív okokkal mentessék.

Ez azonban nem törvény, hanem rossz szokás, amit fel kell számolni. Mezőgazdaságunk, különösen annak szocialista szektora, az elmúlt negyedéven újabb sikereket ért el. Gyarapodik állatállományunk, jobb eredményeket érnek el a gépesítés, az állatállomány hasznosítása terén és növekszik a szocialista szektor területe. Az egész mezőgazdaságban kedvezőbb a vetésterületek hasznosítása. Pártunk, államunk segítségével parasztságunk odaadó munkája révén a vetésekben okozott tavaszi fagykárokat sikerült túlnyomórészt kiküszöbölni. Dolgozó parasztságunk, termelőszövetkezeteink a kormány sokoldalú segítségét a beadási kötelezettség pontos és teljes mennyiségben való teljesítésével viszonyozzák. Ugyanakkor egyes megyékben és országosan is egyes területeken komoly lemaradások vannak: az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek nem teljesítették sertéshizlaltási és sertésbeadási kötelezettségüket. A vágómarhából és vágósertéstől a beadás az előirányzat alatt maradt. A jelentős hibák felhárásával mozgósít azok megszüntetésére. Pártszervezeteinknek, állami szerveinknek a következő negyedben arra kell törekedniük, hogy behozzuk a lemaradást.

Az elmúlt negyedévben az új létesítmények egész sorát helyezték üzembe. 1952 a terv döntő esztendeje azért is, mert annyi új gyár, üzemrészleg kezd meg működését, mint eddig soha. Az év folyamán új üzemek kéményei kezdenek füstölni. Új műhelyekben, csarnokokban indulnak meg a gépek, állnak a terv teljesítéséért vívott küzdelmeink csatoráiba. A tervjelentés megállapítja: az üzembehelyezett beruházások értéke a múlt év hasonló időszakához viszonyítva 90,9%-kal emelkedett. Az emelkedés a gyár-iparban 87,5%. A számok mögött új, a legmodernebb technikával épült létesítményeink elevenednek meg; mint a legkorszerűbb technikával felszerelt új kénsvagyárunk, a Tiszamenti Vegyiművek, a teljesen gépesített Mályi Téglagyár, a rekordidő alatt épített 700 köbméteres Diósgyőri új kohó, új villamos távvezetékek, hidak, új vasútvonalak, vasútbiztosító berendezések. A pályák, vasúti pályák, gépek mellett új létesítmények járulnak hozzá népünk egészségügyének, kulturális színvonalának szakadatlan emeléséhez. Várpalotán, Sztálinvárosban új rendezőintézet épült, újabb falvakba, termelőszövetkezetekbe, állami gazdaságokba vitt fényt, a termelés szolgálatába állított villamosenergiát a terv. Bővült a mozi-, rádió-, telefonhálózat. Építőiparunk azonban amellett, hogy fontos létesítmények százainak határidőre való átadásával gazdagította országunkat, tervét nem teljesítette, és még nem kellő mértékben összpontosította erőit a folyamatban levő építkezések befejezésére. Államunk, békénk érdeke úgy követeli, hogy a beruházásokat a legjobb, legtakarékosabb kivitelezésben, határidőre adják át építkezési szerveink.

1952 II. negyedében elért sikereink arra buzdítanak, hogy fokozzuk a küzdelmet, fokozzuk a harcot hiányosságaink leküzdésére. Mi nem esküdünk hűséget a maradiságnak, hibáinknak. Minden lehetőségünk megvan tervünk minden részletében, minden területen való teljesítéséhez. Ezekkel élni, ezeket megragadni, tervünket sikerre vinni: ezt a szocializmus, a béke érdeke kívánja így.

A STATISZTIKA MINT TUDOMÁNY TARTALMÁRÓL*

A tudomány kérdéseinek kidolgozása terén termékeny munkát végezni és jó tankönyveket írni csak akkor lehet, ha világos fogalmunk van a tudomány tartalmáról és céljairól. A tudomány tartalmára vonatkozó helyes és világos fel fogás hiánya, ezzel szemben, valóságos fékezője a tudomány további fejlődésének. Emellett egyetlen tudományban sincs talán annyi véleménykülönbség éppen a tudomány tartalmára vonatkozó kérdés tekintetében, mint a statisztikában. A szovjet statisztikusok között a legkülönbözőbb nézetek vannak a statisztikának mint tudománynak, tartalmát illetően. A dolgok ilyen állása természetesen, igen súlyos kárt okoz a statisztikai tudomány fejlődése és oktatása szempontjából.

A Vesznyik Sztatyiszyiki — a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalának folyóirata — nemrégén újból felvetette hasábjain a statisztikai elmélet e központi kérdését. Különböző szerzők fejtették ki nézeteiket a cikkek sorában: V. Csermenszkij „Az elméleti statisztika oktatási programja a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala statisztikai technikumi számára” és N. Mihajlov „A statisztikáról szóló marxista-leninista tanítás félremagyarázása ellen” című, a folyóirat 1950. évi első számában megjelent cikkeiben, „Harc a statisztika marxi-lenini elméletéért” című szerkesztőségi cikkben és A. Dmitriev „A statisztika tárgya és módszere” c. cikkben; e két cikk ugyanebben az évben a folyóirat második számában jelent meg, és végül N. Mihajlov „A statisztika elméletének egyes kérdései” című; a folyóirat 1951. évi 6. számában közzétett cikkében. Ezek a szerzők számos szovjet statisztikust a formalista-matematikai polgári statisztika utánzásával vádoltak meg, határozottan követelték a statisztika elméleti alapjainak lényegére vonatkozó nézetek gyökeres felülvizsgálását. A „Vesznyik Sztatyiszyiki” hasábjain felvetett kérdések minden elméleti fontosságuk ellenére azonban nem kerültek széleskörű megvitatásra. Csupán a legutóbbi időben jelent meg a Vesznyik Sztatyiszyikiben Sz. Sztrumiin akadémikusnak „A statisztika tudományként való meghatározásának kérdéséhez”¹ című, megvitatás céljából leközlött cikke.

A Vesznyik Sztatyiszyikin kívül a statisztikának mint tudománynak, tartalmára vonatkozó kérdést vizsgálat alá vette a Moszkvai Gazdaságstatisztikai Intézet is a „Tudományos Közlemények” címen nyomtatásban kiadott tananyagban; e kérdéssel foglalkozik T. Kozlovnak „A statisztika tárgyának és módszereinek kérdéséről” címen a „Voproszi Ekonomiki” 1952. évi 4. számában megjelent cikke is.

A Vesznyik Sztatyiszyikiben közzétett cikkek elméleti tételeinek tisztázása céljából a felsorolt cikkek közül csupán hármat kell felülvizsgálni: a szerkesztőségi cikket, amely az 1950. évi 2. számban, V. Csermenszkij cik-

* Voproszi Ekonomiki, 1952, 6. sz., 42—52. old. — Vita céljából közölt cikk. — A szerk.

¹ Vesznyik Sztatyiszyiki, 1952, 1. sz., 42—50. old.

két, amely az 1950. évi I. számban és N. Mihajlov cikkét, amely az 1951. évi 6. számban jelent meg. Ami N. Mihajlovnak az 1950. évi I. számban megjelent és A. Dmitrijev fent említett cikkét illeti, ezek annyira telve vannak elferdítésekkel és ellentmondásokkal, hogy lehetetlen valamennyire is komolyan figyelembe venni.

A statisztika társadalmi tudomány, amely csupán a társadalmi-gazdasági viszonyokat vizsgálja — ez az említett cikkek alapvető gondolata. „A statisztika — mondja a szerkesztőségi cikk — társadalmi tudomány, amely a társadalmi-gazdasági jelenségeket és folyamatokat, e jelenségek és folyamatok típusait és formáit vizsgálja és azokat a megfelelő módon összegyűjtött és feldolgozott számszerű adatok segítségével a társadalmi-gazdasági viszonyok minden irányú elemzésének alapján jellemzi.“²

V. Csermenszkij ugyanígy határozza meg a statisztika tartalmát.³ N. Mihajlov ezt írja: „A statisztika összegyűjti a tényeket, vizsgálja a társadalmi-gazdasági élet jelenségeit és folyamatait (a gazdaságokat, vállalatokat, a termelést, az árakat, a munkerőt, az árakat, a munkabéreket, a pénzeszközöket, a hitelt stb.) azok konkrét formájában, történeti meghatározottságukban és az adott állam, adott ország gazdasági rendszerét jellemző összességükben.“⁴

A statisztikának mint tudománynak jellegére vonatkozó fenti tétel, amely szerint a statisztika csak a társadalmi-gazdasági jelenségeket vizsgálja, elensúlyozásaképpen lett felvetve annak az egyes statisztikai tankönyvekben — közöttük a jelen cikk szerzője által összeállított tankönyvben — kifejtett véleménynek, hogy a statisztika tárgyát általában a tömegjelenségek alkotják és hogy a statisztikai módszer egyaránt alkalmazható mind a társadalmi, mind a természeti jelenségeknél.

A Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala technikumai részére készített új statisztikai programról beszélve V. Csermenszkij azt írja, hogy abban kiküszöbölték „a régi tervezet polgári nézeteit, amely szerint a statisztika univerzális, történelemelelti tudomány; tárgya a természet és a társadalom tömegjelenségei. Ezzel kapcsolatban rá kell mutatni arra az alapvetően hibás állításra, hogy a nagy számok matematikai törvénye a statisztika tudományában központi helyet foglal el és a statisztika alapvető módszere“.⁵ A szerkesztőségi cikk is azt állítja, hogy „a statisztikát a valószínűségi elméletre felépíteni — ez annyit jelent, mint megtagadni a társadalmi fejlődésnek a marxizmus által megállapított törvényeit és áttérni a politikai gazdaságtanban és a statisztikában a polgári angol-amerikai matematikai iskola tételeire... A valószínűségi elméletnek nincs semmiféle kapcsolata a szovjet statisztika által elvégzendő munkálatok többségével. Ezért a formalista-matematikai irányzat szempontjából nézve a statisztikában csak a reprezentatív megfigyelés és a kiválasztási módszerrel alapuló ellenőrzés marad meg, ahol alkalmazzák a valószínűségi elméletet. Kizárják a statisztikából a csoportosításokat, a vizsgálódás mérlegmódszerét stb., másképpen kifejezve majdnem minden gyakorlati statisztikai munkát, mint-hogy azok nem a valószínűségi elméletre támaszkodnak“.⁶

Annak a tételnek helyességét tagadni, hogy a statisztika társadalmi tudomány, természetesen lehetetlen. Ismeretes, hogy a statisztikát a társa-

² Vesznyik Sztatizisztiki, 1950, 2. sz., 18. old. és Statisztikai Szemle, 1950, 12. sz., 804. old.

³ Vesznyik Sztatizisztiki, 1950, 1. sz., 20—21. old. és Statisztikai Szemle, 1950, 6—7. sz., 317. old.

⁴ Vesznyik Sztatizisztiki, 1951, 6. sz., 50. old.

⁵ Vesznyik Sztatizisztiki, 1950, 1. sz., 20. old. és Statisztikai Szemle, 1950, 6—7. sz., 316. old.

⁶ Vesznyik Sztatizisztiki, 1950, 2. sz., 17. old. és Statisztikai Szemle, 1950, 12. sz., 803. old.

da'ni-gazdasági jelenségek vizsgálatának szükségessége, az állam igazgatásának gyakorlati szükségletei hívták életre. Ami a statisztika jelenlegi helyzetét illeti, arra vonatkozóan Lenin a következőket mondja: „A modern államok gazdasági rendszerét és ennek fejlődését érintő számos kérdés, méghozzá rendkívül fontos kérdés, amelyeket korábban általános elgondolások és hozzávetőleges adatok alapján döntöttek el, ma nem fejthető ki csak valamelyest is komolyan olyan tomeges adatok számbavételé nélkül, amelyeket statisztikai szakemberek valamely ország egész területére vonatkozólag meghatározott program alapján gyűjtöttek egybe és összesítették.”⁷

A statisztika fejlődése folyamán alkalmazásának területévé váltak nemcsak az alapjelenségei, hanem a felépítmény jelenségei is. Ily módon tehát helyes az a tétel, hogy nem a valószínűségi elmélet, nem a nagy számok matematikai törvénye a statisztika alapja, hanem a marxista politikai gazdaságtan és a történelmi materializmus. A statisztika azonban nem csupán keletkezésénél és a társadalmi jelenségek vizsgálatában elfoglalt jelentőségénél fogva társadalmi tudomány, hanem a maga lényegénél fogva is.

A statisztika univerzalizmusának hívei (akik közé tartozott a jelen cikk szerzője is) nézetük helyességének igazolására rendszerint arra hivatkoznak, hogy a statisztikai módszereket jelenleg széles körben alkalmazzák nem csupán a társadalmi jelenségek vizsgálatánál, hanem a természettudományok területén is. Meg kell azonban különböztetni a *tulajdonképpen statisztikát, mint társadalmi tudományt a matematikai statisztikától*, amelynek módszereit valóban igen széles körben alkalmazzák a kísérleti adatok feldolgozásánál a különböző természettudományok területén, valamint a technikában is.

A társadalmi és a természeti jelenségek statisztikai vizsgálatában van valami közös vonás. Ez a közös vonás abban áll, hogy a statisztikai módszerek alkalmazása mind a társadalmi tudományban, mind a természettudományokban feltételezi a tények bizonyos *sokaságának* vizsgálatát. Ebből következik viszont, hogy a tények ilyen sokasága összesítő számszerű jellemzőinek megállapítása számos esetben azonos módon történik. Így, például, a közgazdász abból a célból, hogy a közlekedési bizonyos közös feltételeinek az árakra gyakorolt befolyása eredményét jellemezze, kiszámítja az adott piacokra felhozott termékek átlagos árait. Pontosan ugyanezt a gondolatot valósítja meg például izothermáinál a földrajztudós és a meteorológus. A földrajztudós és a meteorológus kiszámítja a különböző földrajzi helyek havi, illetve évi átlagos hőmérsékleti adatait és azután az azonos átlagos hőmérsékletű helyeket összeköti az izotherma-vonalakkal abból a célból, hogy az adott vidék szempontjából legáltalánosabb, leginkább közös feltételek hatásának eredményét bemutassák. Akkor azonban, amikor a matematikai statisztika módszereinek alkalmazásáról van szó, figyelembe kell venni, hogy ezek a módszerek gyökeresen különböznek a statisztikától, mint társadalmi tudománytól.

A matematikai statisztika a reprezentatív módszer (a hibaelmélet), valamint a reprezentatív módszer kérdéseire közvetlenül csatlakozó, a jelenségek közötti összefüggések mérésének tudománya. A matematikai statisztika — mint ismeretes — a valószínűségi elméletből indul ki és módszerei alkalmazásának feltételeit a *véletlenszerű* folyamatok képezik. A reprezentatív módszerről szóló tanításainak központi tételé — a nagy számok

⁷ Lenin Művei, 16. kötet, 391. old., oroszul és Lenin: Az agrárkérdésről, II. kötet, Szikra, Budapest, 1950, 86. old.

törvénye — az az állítás, hogy a reprezentatív jellemzőknek a fősokaság jellemzőitől való véletlenszerű eltérései a minta létszámának növelése mellett fokozatosan, köcsönösen kiegyenlítődnek. Végül, maga a főátlag, mihelyt a reprezentatív módszer szempontjából vizsgáljuk, már nem a tények sokaságának összesítő számszerű jellemzője, hanem a változó véletlenszerű matematikai remény.

Természetesen, mindezek a matematikai statisztikára jellemző tételek nem lehetnek jellemzők a társadalmi tudománynak tekintett statisztikára. A termelés minőségének a termelés folyamatában való elemzésénél a matematikai-statisztikai módszerek alkalmazásának kiinduló pontja a termelési folyamat állandósága, amely az előállított termékek olyan méretek szerinti megosztásában tükröződik vissza, amely megfelel a véletlenszerű hibák megszűlésének. Azon a matematikai statisztikai módszereket valamely kísérlet adatainak feldolgozásánál alkalmazzák, akkor szintén figyelembe veszik, hogy ennek a kísérletnek a megszervezése már lehetővé teszi, hogy eredményeinek mennyiségi jellemzésénél a valószínűségi sémákból induljanak ki. A társadalmi-gazdasági problémák vizsgálatánál a közgazdásznak már nem az ismerv értékei véletlenszerű szóródásával van dolga a meghatározott tekintetben egynemű sokaságon belül, hanem a kölcsönösen összefüggő jelenségek és folyamatok típusainak sokjűségével. Eppen ezért a társadalmi-gazdasági jelenségek vizsgálatánál a legfontosabb statisztikai módszer a statisztikai csoportosítások módszere, amely a jelenségek típusainak jellemzésére szolgál ugyanakkor, amikor a matematikai statisztika a vizsgált egységeknek az ismerv szóródásának amplitudója tekintetében egyenlő osztályokba való majdnem mechanikus összesítésére szorítkozik.

A társadalmi-gazdasági jelenségek elemzésénél az átlagok sem tekinthetők az ismerv legvalószínűbb értékének. Az átlagszámok általánosító jellemzői azoknak a csoportoknak, amelyekbe a vizsgált jelenségek társadalmi-gazdasági jellemzését kifejező ismerv alapján az adatokat összesítettük. Az átlagszámok jelentőségét itt nem a reprezentatív módszerről szóló tanítás központi kérdését alkotó nagy számok törvénye szempontjából kell vizsgálni, hanem az „átlagszámok törvénye” alapján, ahogyan ezt Marx kifejtette.

Számos esetben a valószínűségi elmélettel a közgazdászok által végzett reprezentatív megfigyelés sincs kapcsolatban. Az ilyen reprezentatív megfigyeléseket gyakran nem a véletlen kiválasztás elve alapján, hanem a fősokaság tipikus egyedeinek (tipikus gazdaságok, tipikus háztartási költségvetések stb.) kiválasztása útján szervezik meg, amikor is a kutató a fősokaság átlományával, bár általános vonásokban, de tisztában van. Eppen ezért az ilyen reprezentatív megfigyeléseknél a kiválasztás hibáját nem számítják ki és nem végzik el azt a valószínűségi értékelést, amely felettlen befolyásoló láncszeme minden matematikai-statisztikai számításnak.

Ily módon tehát az az állítás, hogy a valószínűségi elmélet a statisztikának, mint társadalmi tudománynak nem alapja, tökéletesen helytálló. Természetes, hogy a társadalmi-gazdasági jelenségek statisztikai vizsgálatánál e jelenségeknek a történelmi materializmus és a politikai gazdaságtan által megálapított törvényeiből és nem a valószínűségi elméletből kell kiindulni. Ebből származik nyilvánvalóan a tulajdonképpeni statisztikának mint társadalmi tudománynak a matematikai statisztikával való helytelen összekeverése. Teljesen képtelenek az univerzális statisztika egyes híveinek arra irányuló kísérletei, hogy lényegében fenntartsák régi tételeiket és ugyan-

akkor a statisztikát társadalmi tudománynak kiáltják ki, közgazdasági kutatásnak nevezve a matematikai statisztikának a mezőgazdasági tudományban (szabadföldi kísérlet), vagy a műszaki tudományban (a termelés minőségének ellenőrzése a termelés folyamatában) való alkalmazását.

A statisztikának, mint a társadalmi élet jelenségeit és folyamatait vizsgáló tudománynak jellegére vonatkozó tétel nem új és nem a „Vesznyik Sztatyisztyiki“ hasábjain vetették fel először. A szovjet statisztikai irodalomban ezt a tételt már régen felvetették. A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Gazdaságtudományi Intézetében 1948. március—május hónapokban „A statisztika területén végzett elméleti munka hiányosságai és a munka megjavításával kapcsolatos rendszabályok“ kérdésének megvitatása során is rámutattak arra, hogy a gazdaságstatisztika társadalmi tudomány, amelynek nem a matematikai valószerűségi elméletre, hanem a marxista politikai gazdaságtanra kell támaszkodnia.⁸ Teljesen elégtelen azonban, természetesen, a statisztikát társadalmi tudománynak nevezni. Meg is kell határozni a statisztika tartalmát és meg kell mutatni helyét a többi társadalmi tudományok között. Ime ez az ami meghaladja a „Vesznyik Sztatyisztyiki“ szerzőinek erejét.

„A statisztika, — állítja a Vesznyik Sztatyisztyiki 1950. évi 2 számában megjelent szerkesztőségi cikk — a társadalmi jelenségeket másképp tanulmányozza, mint a többi társadalomtudományok. A történelmi materializmus és a politikai gazdaságtan a társadalmi jelenségek lényegét és fejlődésük törvényeit vizsgálja. A történelmi materializmus és a marx-lenini politikai gazdaságtan következtetéseire felépített statisztika: 1. vizsgálja a társadalmi jelenségeket abból a célból, hogy meghatározza azok számszerű jellemzését és számbavegye a társadalmi-gazdasági rendszert kialakító társadalmi viszonyok fejlődésének mértékét és ütemét; 2. kidolgozza a társadalmi jelenségek statisztikai megfigyelésének elméletét és főkötésíti annak gyakorlati keresztülvitelét, az összeírások, a reprezentatív módszer szerinti számbavétel és a beszámolójelentések adatai feldolgozásának segítségével; 3. ábrázolja az egyes országok vagy a népgazdaság egyes ágai gazdasági és politikai helyzetének és fejlődésének konkrét formáit, a gazdasági és politikai viszonyokat jellemző mutatószámokkal.

Ily módon a statisztika a történelmi materializmus és a politikai gazdaságtan által a társadalmi fejlődésre vonatkozóan megállapított törvények konkrét számszerű jellemzését adja.“⁹

Ezt az eléggé homályos megfogalmazást a további fejtegetések során a következőképpen igyekszik tisztázni: „A társadalmi fejlődés marxista leninista elméletre támaszkodva, valamint a számbavétel alá eső társadalmi jelenségek és folyamatok természetéből kiindulva, a statisztika tudományos megalapozása az alábbiakat követeli meg: 1. A statisztikai mutatószámok rendszerét; 2. A társadalmi jelenségek statisztikai megfigyelésének és regisztrálásának (számbavételének) megszervezését (nevezetesen a reprezentatív megfigyelés tudományos módszereinek kidolgozását); 3. A számbavételi és beszámolósi adatok ellenőrző felülvizsgálatát; 4. A statisztikai adatok összesítését és csoportosítását; 5. A statisztikai adatok elemzését, a tervfeladatokkal való összehasonlítását“.¹⁰

⁸ Voproszi Ekonomiki, 1948. 5. sz., 79—99. old. és „Szovjet statisztikusok a szocialista statisztikáról“, Statisztikai Kiadványi Iroda, Budapest, 1950, 68—88. old.

⁹ Vesznyik Sztatyisztyiki, 1950, 2. sz., 19. old. és Statisztikai Szemle, 1950, 12. sz., 804—805. old.

¹⁰ U. o. 20., ill. 806. old.

Annak a gondolatnak igazolására, hogy a politikai gazdaságtan a gazdasági jelenségek lényegét és fejlődéstörvényét vizsgálja, a statisztika pedig e törvények konkrét számszerű jellemzését adja, s ily módon önálló, a politikai gazdaságtantól különböző tudományt jelent, az általunk vizsgált szerkesztőségi cikk a következő idézetet hozza fel Marx műveiből: „1. Az egyetlen, amit *elméletileg* bizonyítanom kell az, hogy az abszolút járadék *lehetséges* anélkül, hogy az értéktörvényt megsértené... 2. Ami az abszolút földjáradék *létezését* illeti, ez a kérdés minden országban *statisztikailag* volna megoldandó...“* V. Csermenszkij cikkében Marx Műveiből ugyanezt az idézetet hozza és azt állítja: „Marx itt arra mutat rá, hogy a politikai gazdaságtan adja meg az abszolút járadék elméleti elemzését, a statisztika pedig a kérdést egy adott ország társadalmi-gazdasági jelenségeinek konkrét elemzése alapján, mindenegyes országra vonatkozóan külön-külön dönti el“.¹¹

N. Mihajlov cikkében nem vizsgálja a statisztikának a többi társadalmi tudománytól való különbözőségére vonatkozó kérdést, feltételezve, nyilvánvalóan, hogy a statisztikának általa adott meghatározása már tartalmazza az útmutatást arra vonatkozóan, hogyan kell ezt a kérdést eldönteni.

Ilyen a Vesztnyik Sztatyiszyikiben megjelent, vizsgált cikkek szerzőinek álláspontja. Ez nem dialektikus, hanem *metafizikus* bevezetése a kérdés megoldásának. Azt állítani, hogy a politikai gazdaságtan és nyilvánvalóan a gazdaságtan többi ágai is (az ipar gazdaságtana, a mezőgazdaság gazdaságtana stb.) a társadalmi jelenségek lényegét és azok fejlődésének törvényeit vizsgálják, a statisztika pedig mint tökéletesen önálló tudomány ezek konkrét számszerű jellemzését adja — ez annyit jelent, mint tagadni a dialektikus materializmusnak a tárgyak és jelenségek mennyiségi és minőségi meghatározottságának elszakíthatatlan egységéről szóló egyik alapvető tételét.

A Szovjetunió iparosításának folyamatát vizsgálva, például, nem szorítkozhatunk e folyamat *törvényszerűségeinek* megállapítása céljából a szocialista iparosítás jellegére vonatkozó csupán egyes általános tételek tisztázására; vizsgálnunk kell a gyárak és üzemek számának, termelésüknek, a munkások számának stb. növekedésére vonatkozó adatokat is. Az ilyen elemzések — amelynél a gazdaság minőségi és mennyiségi oldalai elszakíthatatlan egységben kerülnek vizsgálatra — ragyogó példáit szolgáltatják Marx, Engels, Lenin, Sztálin művei. Marx „A tőke“ című művében feltárta a kapitalizmus mozgásának alapvető közgazdasági törvényeit. „A tőke“ az elméleti-közgazdasági gondolkodás területén a legnagyobb mű. Ebben a műben azonban gondosan összeválogatott tények szolgálnak az összes absztrakciónak alapul, a statisztikai adatok szerves kapcsolatban vannak az elméleti általánosításokkal. Pontosan ugyanígy Lenin is feltárja közgazdasági munkáiban a forradalomelőtti Oroszország és a kapitalista világ gazdasági rendszerének törvényszerűségeit s nem absztraktnak, nemcsak minőségi, hanem mennyiségi oldalát is vizsgálja ennek a kérdésnek. Sztálin elvtárs utólrhetetlen példáit adja műveiben a szocialista gazdasági rendszer elemzésének, amelyekben szintén megtaláljuk az elméleti-közgazdasági általánosításoknak a konkrét statisztikai adatok vizsgálatával való szerves összekapcsolását. Ily módon tehát csupán a metafizika

* Marx—Engels: Válogatott levelek, Szikra, Budapest, 1950, 154. old.

¹¹ Vesztnyik Sztatyiszyiki, 1950, 2. sz., 19. old. és 1950, 1. sz., 21. old. és Statisztikai Szemle, 1950, 12. sz., 805. old. és 1950, 6—7. sz., 318. old.

— amely a fejlődés folyamatát egyszerű mennyiségi növekedésben látja —, állíthatja azt, hogy létezik egy olyan *önálló tudomány*, amelynek tárgya a jelenségek „számszerű illusztrálása“.

Meg kell mondani, hogy az olyan megállapítás, amely szerint létezik egy olyan önálló tudomány, amely csupán más tudomány által megállapított törvények „illusztrálásával“ foglalkozik, általában elég furcsán hangzik. Hiszen bármely tudományt azért neveznek tudománynak, mert arra törekszik, hogy felkutassa azokat a törvényeket, amelyeknek az objektív világ jelenségei alá vannak vetve. Ezért beszélünk a fizika törvényeiről, az asztronómia (csillagászat) törvényeiről, a politikai gazdaságtan törvényeiről. Következésképpen, ha a statisztika csupán a politikai gazdaságtan által megállapított törvényeket illusztrálja, akkor nem ismerhető el önálló tudománynak. Ha azt állítjuk, hogy a statisztika önálló tudomány, akkor azt is el kell ismerni, hogy nemcsak egyszerűen illusztrálja a politikai gazdaságtan törvényeit, hanem megvannak a maga sajátos statisztikai törvényei. Ebből a szempontból a Szovjetunió ipari termelésének a háborúutáni első sztálini ötéves terv alatt elért és a háborúelőtti 1940. évhez viszonyított 73%-os növekedését statisztikai „törvényszerűségnek“ és nem a szocialista társadalom gazdasági rendszere törvényszerűségének kellene tekinteni. Ez azonban ismét metafizika lenne.

Nem teszi a vizsgált cikkek szerzőinek megállapításait világossá annak ismételt hangsúlyozása sem, hogy a jelenségek közgazdasági elemzése nélkül a statisztika alkalmazása lehetetlen. Ha, amint ezt a szerkesztőségi cikk mondja: „... a statisztikának a gazdasági fejlődés történelmi materializmus és politikai gazdaságtan által feltárt törvényeire kell támaszkodnia“, és ha „... e nélkül a statisztika képtelen feladatait megoldani“,¹² akkor természetesen felmerül a kérdés: hol végződik a közgazdasági elemzés és hol kezdődik tulajdonképpen a statisztika, hol van a határ a két önálló tudomány — a politikai gazdaságtan (és összes ágai), valamint a statisztikai tudomány — között? Így, például megállapítható-e határvonal a szovjet kereskedelem törvényszerűségeit történelmi meghatározottságukban — a szocializmusból a kommunizmusba való fokozatos átmenet korszakában — vizsgáló szovjet kereskedelem gazdaságtan, amely e törvényszerűségek feltárására felhasználja a különböző konkrét adatokat és a szovjet kereskedelem statisztikája között, amelynek sajátossága, mint általában a statisztikáé, abban van (ha N. Mihajlovot követjük), hogy a társadalmi élet jelenségeit „történelmi meghatározottságokban“, „az adott állam, az adott ország gazdasági rendszerét“ jellemző sokaságukban vizsgálja? Ilyen határvonalat megállapítani nem lehet. Ezért vagy el kell ismerni a jelenség minőségi és mennyiségi elemzésének teljes egységét, el kell ismerni, hogy ha valamely gazdasági jelenség „számszerű kifejezést“ nyer, akkor ezzel továbbra is a politikai gazdaságtan (és a gazdasági tudományok egyes ágainak) tárgya marad és nem lesz más tudomány — a statisztika — tárgyává, vagy nyíltan el kell ismerni a különleges mennyiségi, „statisztikai“ törvényszerűségek létezését.

A szerkesztőségi cikk szerzője és V. Csermenszkij is abból a célból, hogy álláspontját megalapozza, mely szerint a politikai gazdaságtan területére a gazdasági jelenségek lényegének és fejlődéstörvényeinek vizsgálata, a statisztika területére pedig e jelenségek konkrét számszerű jellem-

¹² Vesztnyik Sztatyisztjiki, 1950, 2. sz., 20. old. és Statisztikai Szemle, 1950, 12. sz., 806. old.

zése tartozik a marxizmus-leninizmus klasszikusaira hivatkozik. Idézik Marx műveiből azt a helyet, amelyben Marx az értéktörvényt nem sértő abszolút földjáradék elméleti lehetőségéről és a járadék létezésére vonatkozó kérdés statisztikai eldöntéséről beszél. Marx azonban itt nem a statisztikának, mint tudománynak tartalmáról beszél, hanem arról, hogy a konkrét közgazdasági kérdések megoldásánál a megfelelő statisztikai adatokra kell támaszkodni. Leninnek arra vonatkozó ismert útmutatását idézve, hogy: „A statisztikának az a feladata, hogy a minden körülményre kiterjedő elemzéssel megállapított társadalmi-gazdasági viszonyokat illusztrálja, szemléltesse, s nem szabad öncéllá válnia . . .”,¹³ szerzők azt állítják, hogy e szavakban meg van határozva a statisztikának mint tudománynak tartalma. A valóságban pedig Lenin itt csupán arra mutat rá, hogy a *statisztikai adatok* gyűjtését és feldolgozását alá kell rendelni a kutatás társadalmi-gazdasági feladatainak.

Nem világította meg a statisztika tartalmának meghatározására vonatkozó kérdést Sz. Sztumulín akadémikusnak megvitatás céljából leközölt cikke sem. Sz. Sztumulín akadémikus a statisztikának, mint önálló tudománynak a politikai gazdaságtantól való különbözőségét az első nagyobb konkrétságában (meghatározottságában) látja. Azokban az esetekben, írja. Sz. Sztumulín akadémikus, amikor „a kérdés közgazdasági feltevése a statisztikus számára már világos, a közgazdasági jelenségek kölcsönös összefüggéseinek és kölcsönhatásainak elméleti elemzése befejeződött, az absztrakt közgazdasági vizsgálatnak alávetett törvényszerűségek és tendenciák a kitzűzött feladat keretei között már megvilágítást nyertek, az azonban, hogy ezeknek a kölcsönhatásoknak és tendenciáknak milyen eredője alakult ki a konkrét történelmi időpont ellentmondó körülményei között — ez már nem az elmélet dolga, hanem ténykérdés, amely csak a konkrét statisztikai kutatás körébe tartozik”.¹⁴

A kérdés ilyen megoldása eléggé közel van — természetesen — lényege tekintetében ahhoz az állásponthoz, amely a „Vesztnyik Sztatyisztjiki” hasábjain Sz. Sztumulín akadémikus leközölt cikke előtt megjelent. Mint láttuk, a politikai gazdaságtanból vették az elméleti részt, a statisztika számára pedig megmaradt a konkrét tények vizsgálata. A tények és az elmélet, az indukció és a dedukció azonban a tudományos kutatásban dialektikusan a valóság megismerésének egységes folyamatává egyesülnek. A tények, az egyes elszigetelt jelenségek igazi tudományos elemzése természetesen lehetetlen a jelenség fejlődési törvényeinek ismerete nélkül; a maguk során a legszélesebbkörű elméleti általánosítások végeredményben a tényleges anyag előzetes vizsgálatán alapszanak. Senkinek sem jut eszébe azt bizonyítani, hogy a szerves világ fejlődési elmélete a biológia területét alkotja, s az evolúció kérdéseire vonatkozó konkrét tények elemzésének pedig egy külön, önálló tudomány tartalmát kell alkotnia. Miért lehet azt állítani, hogy a társadalomgazdasági kutatásokban a tények elméleti általánosítása és elemzése két különböző tudomány területét alkotják? Bármennyire bonyolultak is a statisztikai megfigyelésnek és adatfeldolgozási módszereknek szervezési kérdései, az ilyen megfigyelés során nyert tényleges anyag elemzésének nélkülözhetetlen alkotórészének kell lennie a társadalmi jelenségek egész kutatási folyamatának. Abban az állításban, hogy a politikai

¹³ Lenin Művei, 3. kötet, 443. old., oroszul és Lenin: A kapitalizmus fejlődése Oroszországban, Szikra, Budapest, 1949, 501–502. old.

¹⁴ Vesztnyik Sztatyisztjiki, 1952, 1. sz., 46. old.

gazdaságtan területe az elmélet, a statisztika területe pedig a konkrét adatok elemzése, kétségtelenül van valami a tudománynak monografikus, azaz általános fogalmak kialakításával foglalkozó, és idiografikus, azaz az idő és a hely meghatározott kereteihez alkalmazott adatokat vizsgáló tudományokra való felosztásból, amit A. A. Csurov vezetett le Rikkert agnosztikus nézeteinek hatása alatt.

Sz. Sztumilin akadémikus azt tartja, hogy a statisztikának a politikai gazdaságtantól való különbözősége abban áll, hogy az utóbbi „a társadalmi formák gazdasági alapja fejlődésének alapvető törvényszerűségeit” vizsgálja, míg a statisztika „nem csak az alapot öleli fel... , hanem az erre az alapra épülő társadalmi *felépítményeket* is (például a népművelési statisztika, az egészségvédelmi statisztika, a bírósági-bűnügyi statisztika stb.), sőt az olyan elemeket is, amelyek általában *nem tartoznak* sem az alap, sem a felépítmény fogalmába, mint maga a népesség, természeti kincsek és technikai források” és „a népességstatisztika, a szakszervezeti, a pártstatisztika, a természeti források statisztikája, a felszerelések statisztikája, az új technika bevezetésének statisztikája stb. tárgyát alkotják”.¹⁵

A múlt század híres orosz statisztikusa Ju. Janszon szintén azt állította, hogy „mindaz, ami a társadalomban végbemegy, a maga sokaságában a statisztika tárgya lehet. A tartalom e meghatározatlanságánál fogva a statisztika lényegesen különbözik a társadalmi élet bármilyen egyes megnyilvánulásait speciálisan vizsgáló többi tudományoktól”.¹⁶ A statisztika széleskörű alkalmazására vonatkozó utalás azonban egyáltalán nem dönti el a statisztikának, mint önálló tudománynak tartalmára vonatkozó kérdést. Mindaz, amit Sz. Sztumilin akadémikus társadalmi felépítményként és sem az alaphoz, sem a felépítményhez nem tartozó elemként felsorol, különböző tudományok — a jog-, az orvostudomány, a geológia stb. — vizsgálatának tárgyát alkotja. Következésképpen ismét felmerül azoknak a határoknak kérdése, amelyek a statisztikát ezektől a tudományoktól elválasztják.

Majdnem semmiben sem különböznek alap gondolatuk szempontjából a statisztika tartalmának a „Vesztnyik sztatyisiztyiki” hasábjain kifejtett meghatározásaitól azok a meghatározások, amelyeket a Moszkvai Gazdaságstatisztikai Intézet „Tudományos Közleményei”-ben közzétett tananyag szerzői fogalmaztak meg, illetve attól a meghatározástól, amelyet T. Kozlov a „Voproszi Ekonomiki”-ben leközölt cikkében adott meg. Így, a tananyag szerzői azt állítják, hogy „a statisztika olyan tudomány, amely a társadalmi élet minden területének konkrét megnyilvánulásait számszerű kifejezésben az általa meghatározott tudományos alapelvek, szabályok és módszerek alapján vizsgálja”.¹⁷

T. Kozlov is azt írja, hogy „a statisztika szabály szerint történetileg konkrét társadalmi jelenségek és folyamatok színvonalával (terjedelmével) és számszerű viszonyaival foglalkozik... A statisztika a társadalmi fejlődésnek e színvonalak és számszerű viszonyok változásaiban kialakult törvényszerűségeit tárja fel”.¹⁸ Mind az első, mind a második idézett meghatározás ugyanazt a gondolatot foglalja magában, hogy a statisztikának mint

¹⁵ Vesztnyik Szatjisztyiki, 1952, 1. sz., 49–50. old.

¹⁶ Ju. Janszon: A statisztika elmélete, 5. kiadás, 1913, 1. old., oroszul.

¹⁷ „Tudományos Közlemények”. A Szovjetunió Felsőoktatásügyi Minisztériuma. Moszkvai Gazdaságstatisztikai Intézet, 2. kötet, Moszkva, 1951, 11–12. old., oroszul.

¹⁸ „Voproszi Ekonomiki”, 1952, 4. sz., 57. old.

önálló tudománynak sajátossága a „konkrét“ jelenségek és folyamatok vizsgálatában, „számszerű kifejezésében“ van.

E hibás, a dialektikát súlyosan sértő elméleti megállapítások fogságából szemelláthatóan, csupán egyetlen úton lehet kiszabadulni — le kell mondani azokról a kísérletekről, hogy a statisztikát feltétlenül (az objektív valóság törvényszerűségeinek megállapítása értelmében) önálló anyagi tudomány rangjára „emeljük“ és a társadalmi tudományok által a konkrét problémák kutatásánál alkalmazott *módszertudománynak* kell elismerni. Csupán ebben az esetben lehet a vizsgált jelenségek mennyiségi és minőségi meghatározottsága egységének megsértésére, valamint a valamilyen különleges „statisztikai“ törvényszerűségek létezésére vonatkozó kérdést megoldani, minthogy a kutatás módszerét maga a kutatás tárgya határozza meg.

Az összes vizsgált cikkek szerzői azonban elutasítják a probléma ilyen megoldási lehetőségének még a gondolatát is. „A statisztika nem tekinthető csupán módszernek — írja V. Csermenszkij —, matematikai eljárások vagy gazdasági mutatók kiszámítási gyűjteményének. Ilyen esetben a statisztika torzszülötté válik“.¹⁹ Az 1950. évi második számban megjelent szerkesztőségi cikk azt állítja: „Meg kell említeni, hogy néhány burzsoa tudós, mint például Kaufman, elismerte, hogy a társadalom és természet különböző területeinek jelenségeit lehetetlen mint a statisztika egységes tárgyát egyesíteni és azt tartotta, hogy a statisztika csak módszer, amely a társadalom és természet bármely területén alkalmazható és ezért a statisztikai vizsgálatnak saját különleges tárgya nincs. Kaufmannak ehhez a hamis álláspontjához napjainkban néhány szovjet statisztikus is hajlandó csatlakozni, csak azért, hogy könnyebben védhessék a statisztika univerzális jellegére vonatkozó tételt, bár az univerzális jelleg csak a módszerre vonatkozik, jól tudva, hogy a statisztikának, mint tudománynak, univerzális jellegére vonatkozó tételt megvédeni lehetetlen“.²⁰

N. Mihajlov még élesebben kifejti: „...A burzsoa professzorok — írja — odáig sülyedtek, hogy tagadásba vették a statisztika társadalmi-gazdasági jellegét és önálló tudományos jelentőségét. Az orosz polgári statisztika egyik tekintélyes képviselője, Orszenckij annak idején azt tanította, hogy „... a statisztika mint önálló anyagi tudomány nem létezik... Teljesen igazuk van azoknak, akik az anyagi tudomány szempontjából tagadják a statisztikának, mint önálló tudománynak létezését és lehetőségét és csak a statisztikai módszerek létezését ismerik el“. Néhány szovjet statisztikusnál szintén találkozhatunk olyan meghatározásokkal, amelyekben megismétlik a statisztika, mint tudomány társadalmi-gazdasági jellegének burzsoa tagadását és amelyekben a statisztikának, mint ismeretszerzési módszernek univerzális jelentőséget tulajdonítanak. N. K. Druzsinyin professzor például azt állítja, hogy a „statisztika“ kifejezés „a statisztikai módszer“ fogalmának leegyszerűsített formája. A statisztikának, csak mint módszertudománynak, meghatározása azzal az állítással van kapcsolatban, hogy a statisztikának más tudományoktól való eltérése abban van, hogy a statisztika mind a természet, mind pedig a társadalom tömegjelenségeit tanulmányozza“.²¹

¹⁹ Vesznyik Sztatyisztyiki, 1950, 1. sz., 21. old. és Statisztikai Szemie, 1950, 6—7. sz., 318. old.

²⁰ Vesznyik Sztatyisztyiki, 1950, 2. sz., 14. old. és Statisztikai Szemie, 1950, 12. sz., 800. old.

²¹ Vesznyik Sztatyisztyiki, 1951, 6. sz., 51. old.

Ami Sz. Sztrumilin akadémikust illeti, ő azt tartja, hogy a statisztikának módszertudományként való elismerése megfosztja azt társadalmi-gazdasági tartalmától és ezért elfogadhatatlan „...*Következétesen* ilyen ingoványos talajon tartózkodni igen kockázatos“.²²

T. Kozlov úgy gondolja, hogy az az álláspont, amely a statisztikát módszernek tekinti, azért helytelen, mert „abból indul ki, hogy a módszer önmagáért van, a tárgytól függetlenül létezik, ugyanakkor pedig valójában a módszert ez utóbbi jellege határozza meg és annak sajátosságaitól függ.“²³

A hivatkozás Kaufmanra és Orzsenckijra annak bebizonyítása végett, hogy hibás az a szemlélet, amely a statisztikát módszertudománynak tekinti, önmagában még semmit sem dönt el. Először is Kaufmanon és Orzsenckijen kívül felemlíthetők az orosz statisztika más képviselői is, akik egyáltalán nem vették tagadádba a statisztika társadalmi-gazdasági jelentőségét viszont azt állították, hogy a statisztika módszertudomány. A. I. Csuprov például azt írta, hogy „a statisztikai tudománynak legfőbb feladata, hogy eljárásaival megismertesse a statisztikai módszernek a társadalmi jelenségek kutatásában való felhasználását“.²⁴ A. I. Csuprovnak ez a megállapítása közvetlen utalást tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a statisztika a társadalmi tudományok módszere. A. I. Csuprovnál sokkal előbb D. P. Zsuravszkij, — ez a kiváló, igen nagytehetségű tudós, ahogy őt N. G. Csernisev-szkij jellemezte, — rámutatott arra, hogy „a statisztika legtágabb értelemben véve mint a *kategória-számítás* tudománya határozható meg“.²⁵ D. P. Zsuravszkij ilymódon tehát statisztikán a számítási eljárások, a „számok és mértékek“ alkalmazásának — ahogy ő mondta — tudományát értette. A „*kategóriaszámítás*“ a társadalmi-gazdasági kutatásokban alkalmazott alapvető statisztikai módszer, a csoportosítások módszere.

Másodsor igen könnyű olyan elődöket is találni, akik ugyanazt az álláspontot képviselték, mint a vizsgált cikkek szerzői. Így, például, még a XIX. század közepén Bruno Hildebrand úgy határozta meg a statisztikát, mint „*a politikai és társadalmi jelenségek mérésének művészetét*“.²⁶ Bowley a statisztikát szintén „*a minden megnyilvánulásában egységes egésznek tekintett társadalmi szervezet (organizmus) mérése*“²⁷ tudományának tartotta.

A polgári időkre való hivatkozás tekintetében általában rá kell mutatni arra, hogy a dolog lényege egyáltalán nem abban van, hogy kereken el kell utasítani a polgári tudomány és kultúra képviselőinek minden megállapítását, hanem abban, hogy azokat kritikailag, marxista módon fel kell dolgozni. Lenin rámutatott arra, hogy Marx „az emberi tudásnak arra a szilárd alapjára támaszkodott, amelyet az emberiség a kapitalizmus idején szerzett meg“, hogy „a proletárkultúra nem pottyant le készen valahonnan“, s hogy „*ama felhalmozott tudás törvényszerű továbbfejlődésének kell lennie, amelyet az emberiség a tőkés-földesúri-hivatalnoki társadalom igája alatt szerzett meg*“.²⁸

²² Vesztnyk Sztatyisztyiki. 1952, 1. sz., 44. old.

²³ Voproszi Ekonomiki, 1952, 4. sz., 50. old.

²⁴ A. I. Csuprov professzor Tudományos Művei. 2. rész, I. kötet, A statisztika tankönyve, Mószkva, 1910, 4. old., oroszul.

²⁵ D. P. Zsuravszkij: A statisztikai adatok forrásairól és felhasználásáról, Goszplanizdat, 1946, 99. old., oroszul.

²⁶ A. A. Kaufman: A statisztika elmélete és módszerei, 5. kiadás, 1928, 3. old. oroszul.

²⁷ A. Bowley professzor: A statisztika elemei, I. rész, 1930, 5. old., oroszul.

²⁸ Lenin Művei, 31. kötet, 261., 262. old., oroszul és u. a. Szikra, Budapest, 1951, 289., 290. old.

Mindebből következik, hogy a statisztikának módszertudományként való elismerése nem jár feltétlenül együtt a statisztikai módszer univerzális voltának elismerésével. Fent rámutattunk azokra az alapvető különbségekre, amelyek a tulajdonképpeni statisztika, mint társadalmi tudomány és a matematikai statisztika között vannak, amely utóbbinak módszereit a természettudományokban használják fel. Ezek a különbségek a tulajdonképpeni statisztika és a matematikai statisztika kutatási tárgyainak lényegében rejlő különbségekből következnek.

Ha a statisztikának csupán módszertani jelentőségét ismerjük el, ebből nem következik, hogy Kaufman nyomán azt kell állítani, hogy a statisztikát tudománynak csupán „ugyanolyan joggal nevezhetjük, mint amilyen joggal a speciális természettudományok körébe tartozó, mérőeszközökről szóló tanítást tudománynak nevezük”.²⁹ A statisztikát nem lehet természetesen a mikroszkóp használati szabályaival azonosítani. A statisztika mint az államigazgatás eszköze jött létre és fejlődése folyamán a társadalmi-gazdasági jelenségek területéről származó számszerű adatok összegyűjtési és feldolgozási módszereiről szóló szerfelett nagyterjedelmű és bonyolult tudománnyá vált. A mérőeszközök használati szabályaihoz képest az ismeretek bizonyos rendszere értelmében már igazi tudomány.

A statisztikai módszernek a társadalmi tudományokban való alkalmazását a tények sokaságának elemzési feladatai határozzák meg. Eppen a tények sokaságainak elemzésénél a statisztika a maga általánosító mutatószámaival a társadalmi tudományok egyik sajátlagos módszerét alkotja. Nem kell azt gondolni, hogy ha a statisztikát módszertudománynak ismerjük el, ez a materialista dialektikával, a valóság megismerésének tudományos módszerével való felcserélését jelenti. A materialista dialektika a valóság megismerésére közös eszköze marad valamennyi tudománynak, de minden egyes tudománynak megvannak a maga egyéni módszerei, amelyek alapjaikban a materialista dialektikára támaszkodnak. Az egyik ilyen egyéni módszer a statisztika is. Teljesen helytelen azt tartani, amint ezt T. Kozlov teszi, hogy az az álláspont, amely a statisztikát módszernek tekinti, abból az elképzelésből indul ki, hogy e módszer önállóan, az objektumtól függetlenül létezik, amelynek jellege határozza meg magát a módszert is. Aligha merné valaki a módszer kérdéseit kidolgozni annak a tárgynak sajátosságától elszakítva, amelyre vonatkozóan a módszert alkalmazza. A statisztikai mutatószámoknak közgazdasági célszerűségük megállapítása, alkalmazási területük világos megjelölése nélkül üres formalizmus.

Érdemes megjegyezni, hogy a Vesztnyik Sztatyisztjikiben közzétett cikkeknek maguk a szerzői is meghatározásaik tartalmát szélesebben kifejtve, kénytelenek a statisztikának ugyanerről a módszertani jellegéről beszélni. A cikkből általunk vett idézetek azt mutatják, hogy a statisztika, véleményük szerint, megállapítja a statisztikai mutatószámok programjának, a statisztikai megfigyelés megszervezésének, a statisztikai adatok ellenőrzésének és végül azok elemzésének tudományos alapjait. Mindezek módszertani kérdések, az utolsó kivételével, amely aligha nevezhető csak statisztikainak. A statisztika egyáltalán nem válik „torzszülötté”, amint ezt V. Csermenszkij gondolja, ha módszertudománynak ismerjük el. Ha azt állítjuk, hogy a statisztika módszertudomány, nem kerülünk „ingoványos talajra”, mint ezt Sz. Sztrumilin akadémikus gondolja, sőt ellenkezőleg, szilárd talajt érzünk a lábunk

²⁹ A. A. Kaufman: A statisztika elmélete és módszerei. 13. old., oroszul.

alatt! A kérdésnek csupán ilyen felvetése mellett válik teljesen világossá előttünk annak a lenni tanításnak értelme, hogy a statisztikának „nem szabad öncéllá válnia“. A statisztikának módszertudományként való elismerése egyáltalán nem jelent semmiféle likvidátori tendenciát. A statisztika hatalmas gyakorlati jelentőségét egyáltalán nem csökkenti az, ha olyan eszköznek tekintjük, melynek segítségével oldják meg a társadalmi tudományok konkrét problémáikat. Az a követelés, hogy a statisztikát az önálló anyagi tudomány rangjára emeljék, elkerülhetetlenül különböző formalista elméletekhez vezetne és vezet is. Nevezetesen a „Vesznyik Sztatyisztyiki“-ben közzétett cikkek szerzői által a statisztikának mint tudománynak tartalmára vonatkozóan kifejtett álláspont egyáltalán nem segítheti elő a statisztika valóban tudományos alapjainak helyes megvilágítását.

A Pénzügyminisztériumi Könyv- és Lapkiadó kiadásában megjelenő Számvitel szervezése ütemterv szerint

c. könyv alapjául szolgál annak a mozgalomnak hazánkban történő kiterjesztésére, amelyet A. I. Lozinszkij professzor a Szovjetunióban elindított és amely nálunk is egyre gyorsabb ütemben terjed el.

A könyv ismerteti az ütemterv szerinti számvitel gazdasági és politikai jelentőségét, az adatfelvételezés módját, grafikonok összeállításának módját és azokat a szervezési feladatokat, amelyek ennek az élenjáró módszernek bevezetésével kapcsolatban felmerülnek.

Bemutatja egy gépgyári vállalatnál a rendszer bevezetésének menetét, ismerteti az alkalmazott nyomtatványokat és azokat a grafikonokat, amelyek a vállalat számviteli munkáját szabályozzák.

A könyv részletesen foglalkozik a könyvelés, az operatív számvitel és a statisztikai kapcsolatával: leírja, hogy mi módon készült el a kísérleti vállalatnál a hónapot követő 5-ik napra a könyvelés és az operatív számvitel adatai alapján a teljes statisztikai jelentés.

Kapható lesz a

**Pénzügyi Könyvesboltban (V., Kecskeméti-u. 2.)
és minden könyvkereskedésben**

AZ I. NEGYEDÉVI MŰSZAKI BESZÁMOLÓK TAPASZTALATAI

I.

Az ipar vizsgálata terén a statisztikát érdeklő központi kérdés maga az ipari termelés. A termelési folyamat alapvető, leglényegesebb termelő ereje és legfontosabb tényezője: a munkaerő. Az iparstatisztikai megfigyelések középpontjában ennél fogva a termelés és a munkaerő tanulmányozásának kell állnia.

Tervgazdálkodásunk kezdeti szakaszában az iparstatisztika megelégedett azzal, hogy a termelés és munkaügy legfontosabb kérdéseinek átfogó jellemzését adja. Ebben az időszakban a szocialista iparstatisztika nem vállalkozhatott ezen túlmenő egyéb feladatok megoldására is, mivel ekkor még az ipar előtt elsősorban az a feladat állt, hogy minél többet termeljen.

A szocializmus építésének folyamán az iparstatisztika nem elégedhetett meg csupán ezeknek a feladatoknak a megoldásával. A párt és a kormány egyre több és több célkitűzést állított az ipar elé. Jelenleg az ipar fontos feladatai a termelés ütemének fokozása mellett az anyagtakarékosság, az önköltségsökkentés, a minőség javítása, a műszaki fejlesztés stb. Az iparnak ezeket a feladatokat előre megállapított tervek szerint kell végrehajtania és a feladatok végrehajtását a statisztikának kell ellenőriznie. A statisztika ezért bevonta a megfigyelés körébe a fajlagos anyagfelhasználást, az önköltséget, a minőséget és a műszaki fejlesztést is.

A megbízható műszaki statisztika kiépítése lényegében 1952. évben kezdődött meg, bár bizonyos fokú műszaki statisztikával már 1951. évben is rendelkezünk. A Népgazdasági Tanács még 1950-ben előírta, hogy 1951-re a Központi Statisztikai Hivatal az ú. n. műszaki-gazdasági mutatószámokat is vonja be a megfigyelés körébe. Ez az intézkedés azt eredményezte, hogy a rendszeresített fajlagos mutatószámokon keresztül az ipar termelését alaposabb műszaki-gazdasági elemzésnek lehetett alávetni és meg lehetett tenni az első lépést a műszaki normák kialakítása felé.

A műszaki-gazdasági mutatószámok megfigyelése azonban elégtelennek bizonyult. A népgazdasági szinten vizsgált, fontosabb mutatószámok ugyanis nem világítottak rá kellőképp a műszaki munka problémáira, nem mutatták meg a műszaki fejlődés irányát és mértékét. A meglévő statisztikai rendszer nem tudott anyagot szolgáltatni a műszaki fejlesztés tervezéséhez sem. Az 1951. évben kiépített műszaki mutatószám-rendszer műszaki statisztikának tekinthető ugyan, de nem tekinthető egyúttal a műszaki-fejlesztés statisztikájának is.

Gerő elvárs mondotta a Magyar Dolgozók Pártja II. Kongresszusán: „... ahhoz, hogy felemelt ötéves tervünket meg tudjuk valósítani, különös gondot kell fordítanunk iparunk, közlekedésünk, egész termelő gépezetünk

műszaki fejlődésére. Különös gonddal kell ügyelnünk arra, hogy termelésünkben a legkorszerűbb eljárásokat, gépeket, felszerelést alkalmazzuk”.

Tekintettel arra, hogy a műszaki fejlesztés öt éves tervünk végrehajtása szempontjából döntő fontosságú, a Minisztertanács elrendelte, hogy a Központi Statisztikai Hivatal 1952. évben szervezze meg a műszaki-fejlesztés statisztikáját, melynek alapvető feladata a műszaki-fejlesztési tervek végrehajtásának ellenőrzése és szocialista népgazdaságunk műszaki fejlesztésének előmozdítása legyen.

II.

A Központi Statisztikai Hivatal a Minisztertanács rendeletének értelmében első ízben 1952 I. negyedévére gyűjtött be műszaki fejlesztésre vonatkozó adatokat. Ez az első adatgyűjtés még nem járt sikerrel, nagyrészt használhatatlan, feldolgozhatatlan adatokat tartalmazott. Vizsgáljuk meg, milyen okokra vezethetők vissza a tapasztalt hiányosságok, hogy azok ismeretében a jövőben a hibákat ki tudjuk küszöbölni.

1. A legdöntőbb hiányosság az volt, hogy nem rendelkezünk a műszaki-fejlesztés statisztikájára vonatkozólag megfelelő tapasztalatokkal, nem állott megfelelő szovjet irodalom sem rendelkezésünkre.

A megfelelő tapasztalatok hiánya tagadhatatlan megmutatkozik az I. negyedévben kibocsátott beszámolónyomtatványokban, de főleg az egyes beszámolók kitöltéséhez mellékelt utasításokban. Az utasítás nem számolt és nem is számolhatott a gyakorlatban felmerülő problémákkal és ez döntő mértékben visszaható az adatszolgáltatás minőségére.

2. A tapasztalatok hiányából adódott az is, hogy a beszámolórendszer meglehetősen későn készült el és jutott el a vállalatokhoz. Ez azt eredményezte, hogy bár az Iparstatisztikai Ertesítőben többször utaltunk az új adatszolgáltatásra, a vállalatok mégsem tudtak kellőképp felkészülni rá.

A műszaki beszámolójelentésre való felkészülés a beszámolási adatok valódiságával, az egész statisztikai munkában érvényesülő bizonylati elv megvalósulásával függ össze. A műszaki adatokat is vissza kell tudni vezetni addig az elsődleges bizonylatig, amelyet az esemény keletkezésekor állítanak ki.

A vállalatok túlnyomó részénél az operatív számvitel rendszerébe eddig még nem épült be kielégítően a műszaki adatszolgáltatás. E tekintetben nagy mulasztás terheli a vállalatokat. Ma már mindenki tudja, hogy a tervek nem jóslatok, hanem utasítások, amelyeket végre kell hajtani és amelyeknek végrehajtásáról be is kell számolni. Beszámolni pedig csakis helyesen megszerkesztett bizonylatok alapján lehet. A vállalatoknak tehát már a tervek készítésével egyidőben gondoskodniok kellett volna a végrehajtás ellenőrzésének, azaz a megfelelő bizonylati rendszernek megszerzéséről.

Nagyon sok alkalommal találkoztunk olyan esetekkel, hogy a vállalatok megtervezték azt, hogy pl. termékeik egy részét új technológiai eljárások alapján állítják elő. Arra a kérdésre azonban, hogy mennyi az új technológiai eljárás alapján előállított termékek mennyisége, igen gyakran nem tudtak választ adni, más esetekben pedig a megadott válaszok nem látszólag elfogadhatóknak. Ez is nyilvánvalóan a megfelelő bizonylatok hiányára vezethető vissza.

3. A bizonylati rendszer kiépítésének elmaradására és ezzel együtt a műszaki statisztika minőségére döntő mértékben kihatott a műszaki-fejlesztési tervezés jelenlegi állapota is.

A műszaki fejlesztés ma még mind módszertanát, mind pedig tartalmát tekintve a magyar termvmunka legelmaradottabb fejezete. Ma még a magyar termvmunkások a műszaki fejlesztési tervet nem tekintik valamennyi többi tervfejezet kiinduló pontjaként, alapjaként, amelyre a termelési, munkaerő, anyagellátási és önköltségi tervmutatók mintegy ráépülnek, hanem sok esetben még csak nem is szükséges, hanem felesleges rosszként kezelik, amelyet mivel előírás van rá, el kell készíteniök.

A műszaki fejlesztési tervek tételeinek nagy része nem konkrét. Ez főleg abban mutatkozik meg, hogy a tervek nem feladatokat, tennivalókat állítanak a vállalatok elé, hanem hatékonyságra, eredményességre vonatkozó fajlagos mutatószámokat. A fajlagos mutatók nem alkalmasak arra, hogy megmutassák, megvalósult-e az előírt műszaki fejlesztési feladat, és ha igen, milyen mértékben. A fajlagos mutatók több tényező együttes hatásának eredményeként jönnek létre és így tisztán csak a műszaki-fejlesztési feladat megvalósítása nem juthat bennük kifejezésre. A fajlagos mutatószámok nem a feladat megvalósításának mértékére, hanem a megvalósított feladat hatékonyságára világítanak rá. A műszaki fejlesztési tervben, illetőleg annak legfontosabb fejezetében a műszaki szervezési intézkedések tervében többnyire ilyen megjelöléseket találunk: a termelés növelése, a termékek minőségének javítása, selejtesökkentés, állásidő-csökkentés, fajlagos anyagfelhasználás csökkentése, a termelékenység növelése, önköltségsökkentés, stb. Ezek a megjelölések nem a végrehajtandó feladatot, hanem a feladat végrehajtása által elérendő célt tüntetik fel. Ezekből nem derül ki, hogy a vállalat milyen intézkedéseket fog foganatosítani. A fajlagos mutatószámok egyes esetekben műszaki fejlesztés megvalósítása nélkül is javulhatnak. A fajlagos anyagfelhasználás mutatószáma pl. javulni fog, ha a vállalat jobb minőségű nyersanyagot kap és dolgoz fel; a termelékenység emelkedni fog, ha a munkások jobban kihasználják munkaidejüket. A felhozott példákban a vállalat a fajlagos mutatószámok javulása ellenére semmit sem tett a műszaki-fejlesztés érdekében, nem alkalmazott pl. új technológiai eljárásokat, nem szervezte meg a tervszerű megelőző karbantartás rendszerét stb.

Kontorovics írja az „Ipari üzemek műszaki és gazdasági tervei“ c könyvében:

„A műszaki szervezési intézkedések főbb követelményeit a következőkben sorolhatjuk fel: a) a műszaki-szervezési tervnek teljesen konkrétnek kell lennie és biztosítani kell a teljesítési folyamat állandó ellenőrzésének lehetőségét; b) lehetőséget kell biztosítani az intézkedés kihatásainak megállapítására és az általa elért megtakarítások természetben és pénzben való kiszámítására; c) a műszaki szervezési tervnek szoros összefüggésben kell lennie a műszaki, pénzügyi terv alapjait képező normatívák rendszerével.

Az első követelmény teljesítése a következő adatok meghatározásával biztosítható: minden intézkedés pontos leírása, végrehajtásának célja és helye, az előkészületek időtartama, bevezetésének kezdete és befejezése, a végrehajtók megjelölése, az előkészületek és a bevezetés költségei és végül a finanszírozás forrásai.”

A vállalatok döntő többsége nem teljesíti ezeket a követelményeket. Az intézkedések sok esetben nem konkrétak, a teljesítési folyamat nem

ellenőrizhető állandóan és az intézkedések kihatásait sem lehet megállapítani. A gyenge tervezési munka aztán teljes egészében érzeteti hatását a beszámoló elkészítésénél.

A műszaki tervezés másik döntő fogyatékosága, hogy a tervkészítést nem előzi meg alapos műszaki-gazdasági elemzés, nem a súlyponti feladatok megoldására összpontosítja az erőket, hanem elaprózódik és végül teljesen áttekinthetetlen lesz.

Allításunk első részének igazolására megemlítjük, hogy a tervdokumentációban szereplő 83 műszaki szervezési intézkedés közül 23-at egyáltalán nem teljesített az ipar, 17 intézkedésnél pedig a tervteljesítés legfeljebb csak az 50%-ot éri el, 6 intézkedésnél viszont a tervteljesítés többszáz, egyes esetekben több ezer százalékot is elér. — Vagy például: a terv 23 új gyártmány üzemszerű termelését írja elő. Ezek közül 13 gyártmányból meg sem indult a termelés.

Mindez azt bizonyítja, hogy műszaki-fejlesztési tervezőink nem végeztek komoly, alapos körültekintő munkát.

Arra, hogy a műszaki-fejlesztési terv nem a súlyponti feladatok megoldására összpontosítja az erőket, hanem elaprózódik és végül teljesen áttekinthetetlen lesz, megemlítjük, hogy egyes vállalatoknál a műszaki-szervezési intézkedések terve többszáz tételt tartalmaz. Ezek között szerepelnek olyanok is, mint például egy üstnek a beszerzése az üzemi konyha részére, vagy fogasok beszerzése az irodák részére. Ha meggondoljuk, hogy a műszaki-szervezési intézkedések tervének a felülről jövő utasításokon kívül a vállalat összes dolgozóinak kollektív tapasztalatait is tartalmaznia kell, csak helyeselni tudjuk, ha a terv minél részletezőbb. Azonban okvetlenül meg kell különböztetnünk az egyes intézkedéseket a következő szempontok szerint:

- a) üzemi intézkedések,
- b) vállalati intézkedések,
- c) iparági intézkedések,
- d) országos fontosságú intézkedések.

Míg az üzemi, vagy a vállalati intézkedések csak egyes üzemszervezések, vállalatoknál kerülnek bevezetésre és hatásuk csak a konkrét üzemi vagy vállalati munkában érezhető, addig az iparági és az országos fontosságú intézkedések egy-egy iparágak vagy az egész iparnak műszaki fejlesztését mozdítják elő. A vállalatoknak ki kell dolgozniuk valamennyi üzemi és vállalati intézkedést, de minisztériumi jóváhagyásra már csak az iparági és az országos fontosságú intézkedések kerülhetnek. Ezek azok az intézkedések, amelyeknek végrehajtására a vállalat valamennyi dolgozójának erejét összpontosítani kell.

A döntő fontosságú intézkedéseket az Országos Tervhivatal által összeállított, és a Nép gazdasági Tanács által jóváhagyott tervdokumentáció tartalmazza. A Központi Statisztikai Hivatal csak ezeket a fontosabb intézkedéseket figyeli meg. Azonban a feldolgozási munka során nagy nehézségekkel kellett megküzdeni. A vállalati beszámolók nagyon sok, különböző intézkedést tartalmaztak, de csak keveset a tervdokumentációban is szereplő intézkedések közül. A vállalatok nem tudtak arról, hogy mely intézkedéseket kell döntő fontosságú intézkedéseknek tekinteniük. Valamivel javult a helyzet, amikor a minisztériumokhoz fordultunk felvilágosításért, bár nem egy olyan termelési főosztályt találtunk, ahol a főosztály illetékes

dolgozója sem tudta megmondani, hogy melyek a főosztálya alá tartozó vállalatok döntő fontosságú intézkedései.

A szovjet tervirodalom mondja, hogy a „műszaki-szervezési intézkedések tervét a gyár összes üzemei és osztályai részvételével a tervgazdálkodási (terv- és termelési) osztály és a műszaki osztály együttesen készíti el, de a kidolgozásért való felelősség a műszaki osztályt terheli.“ (*Tyeplov: Gépgyárak gazdasági tervezése.*) Nálunk a műszaki fejlesztési tervek készítését még nem előzi meg alapos műszaki-gazdasági elemzés. A műszaki-fejlesztési tervek egyes tételei ötletszerűek, kellőképp át nem gondoltak, és többnyire semmi összefüggés nincs a műszaki-fejlesztési terv és a többi tervfejezetek között.

Ehhez a rossz gyakorlathoz nagymértékben hozzájárul az is, hogy a vállalatok közvetlen felettes szervei, a minisztériumok sem tekintik a műszaki fejlesztési tervet komoly, döntő fontosságú tervfejezetnek.

Bizonyítja ezt az is, hogy egyetlen olyan vállalatot nem találtunk, melynek műszaki-fejlesztési tervét az illetékes minisztérium visszautasította, vagy legalább is a kisebb vonatkozásokban átdolgozta volna. Kivétel nélkül minden vállalat azt a felvilágosítást adta, hogy a minisztérium a benyújtott műszaki-fejlesztési tervet elfogadta és teljes egészében, úgy, ahogy benyújtották, jóváhagyta. Elsősorban ennek tudhatjuk be, hogy a vállalati tervek mind elvi tekintetben (módszertanilag), mind pedig tartalmilag kedvezőtlen képet nyújtanak.

Az Országos Tervhivatal a minisztériumok benyújtott terveit alapos felülvizsgálat alá vette. Ez tette lehetővé, hogy a Népgazdasági Tanács elé kerülő termutatók módszertanilag már helyesek, a belső tartalmi fogyatékossgot azonban az Országos Tervhivatalnak sem sikerült teljes egészében kiküszöbölnie. A tervdokumentáció pl. a cukoripar számára két műszaki-fejlesztési feladatot jelöl meg. Ezek közül az egyik néhány ezer m² szűrőruha regenerálását írja elő. Felvetődik ezek után a kérdés, hogy a cukoripar számára nincs-e ennél fontosabb műszaki-fejlesztési feladat? és ha már nincs, akkor ez valóban fontos-e, vagy sem?

A tervező munka egyik legnagyobb fogyatékossga azonban kétségkívül az, hogy a tervező munka a tervek benyújtásakor befejeződik. A terveknek — sokszor látszatterveknek — végrehajtásával, különösképp pedig azok végrehajtásának ellenőrzésével senki sem törődik. Nyugodtan elmondhatjuk, hogy ma még a műszaki-fejlesztési terveket általában nem tekintik tervtutasításnak, aminek végrehajtása kötelező erejű.

Ha a vállalat nem teljesíti termelési tervét, elmarad a prémium és azonnal felvetődik a felelősség kérdése. Ha a vállalat túllépi beralaptervét, a Magyar Nemzeti Bank megtagadhatja az igényelt bérösszeg folyósítását. Ha azonban a vállalat műszaki-fejlesztési tervét nem teljesíti, az nem jár semmilyen következménnyel, még a műszaki vezető premizálására sincs befolyással.

„Csak bürokraták gondolhatják — mondotta Sztálin elvtárs —, hogy a tervező munka a terv összeállításával *befejeződik*. A terv összeállítása csak *kezdeté a tervezésnek*. Az igazi tervszerű vezetés csak a terv összeállítás után, a helyi ellenőrzés után, a terv megvalósítása, javítása és tökéletesítése során bontakozik ki.“¹ Sztálin elvtársnak ez a megállapítása mindenféle tervre, így a műszaki-fejlesztési tervre is vonatkozik.

¹ Sztálin Művei, 12. kötet, Szikra, Budapest, 1960, 370. old.

4. A műszaki tervezés és statisztika meglévő fogyatékoságait némileg indokoltá teszi az a körülmény, hogy a műszaki tervezés és statisztika lényegében 1952. évben kezdődött el. Ez magyarázza meg a fogalmak kialakulatlanságát is.

A fogalmak kialakulatlanságához azonban igen nagy mértékig hozzájárul az, hogy a műszaki statisztikának erősen szakmai jellegűnek kell lennie, az illető szakma problémáit kell felvetnie, annak nyelvén kell megszólalnia.

Bizonyosfokú műszaki nyelv minden szakmában kialakult már. Ez a műszaki nyelv azonban egy szakmához (iparághoz) tartozó vállalatokon belül sem egységes. Ugyanazon az elnevezésen mást ért az egyik és ismét mást egy másik vállalat. Feltettük pl. azt a kérdést több textilipari szakember felé, hogy mit ért a futóorsó elnevezés alatt. Erre a már több éve használt fogalomra egy sor különböző meghatározást kaptunk.

Hasonlóképp nem egyértelmű a gépállás fogalma sem. Egyesek gépállásnak tekintik a tervszerű megelőző karbantartás miatti állásokat, míg mások legelősebben tiltakoznak e meghatározás ellen. Vitás kérdés az is, hogy a termelési program végrehajtásához szükségtelen gépek műszakkieséseit állásidőként kell-e kezelni vagy sem.

Nincs teljesen szabatosan, egyértelműen lerögzítve az sem, hogy mi tekinthető új gyártmánynak, vagy az, hogy milyen esetekben beszélhetünk a nehéz fizikai és munkai igényes munkafolyamatok gépesítéséről. A példák felsorolását folytathatnók.

A fogalmak kialakulatlansága, a megfelelő, alapos és egyértelmű meghatározások hiánya a műszaki tervezés és statisztika egyik legalapvetőbb fogyatékosága. Ugyanakkor — és ez a jól megszervezett műszaki fejlesztés lehetőségeire mutat — sok esetben a vállalatok részéről a legmesszebbmenő jószándékkal talákoztunk, rengeteg kérdést, problémát vetettek fel.

Itt kell megemlékeznünk a műszaki statisztikánál tapasztalható arról a helytelen szemléletről, amely teljesen elveti a műszaki fogalmak egységesítésének, általánosításának gondolatát. E nézet képviselői nem gondolnak arra, hogy számbavétel szempontjából teljesen hasonló elbírálás alá kerülhetnek a szövőgépek és az esztergapadok, hogy a gépek futási idején nem érthetünk mást a fűrőgépek, vagy pedig a kötőgépek esetében; az új gyártmány fogalma sem lehet más a gépgyártásban, mint az élelmiszeriparban. Annak elismerése mellett, hogy okvetlen szükséges a műszaki statisztika bizonyosfokú szakmástitása, következetesen harcolni kell a fogalmak és mutatószámok helyesen felfogott egységesítéséért és általánosításért.

5. A műszaki statisztika minősége szorosan összefügg azzal a kérdéssel is, hogy ki felelős a műszaki statisztikáért. A Központi Statisztikai Hivatal a kérdőíveken megkívánja a műszaki vezetők aláírását, kifejezésre juttatva ezzel a műszaki vezetők felelősségét.

A műszaki dolgozók idegenkedése minden természetű statisztikától egészen közismert. Mégis meglepő volt, hogy a műszaki statisztikával szemben is kedvezőtlen álláspontot foglalnak el. Nagyon sok statisztikus fordult hozzánk azzal a panásszal, hogy a műszaki dolgozók egyáltalán nem hajlandók segítséget nyújtani a műszaki statisztika elkészítéséhez, a statisztikusok viszont nem ismerik eléggé a műszaki vonatkozású kérdéseket.

Tyeplov a „Gépgyárak gazdasági tervezése“ című munkájában leszögezi, hogy a műszaki fejlesztési tervek elkészítéséért elsősorban a műszaki osztály a felelős, bár a tervet a tervgazdálkodási osztály készíti el. Nyilván-

valóan érvényes ez a megállapítás a műszaki statisztikára vonatkozólag is. A műszaki statisztika elkészítéséért is elsősorban a műszaki osztály a felelős, bár a statisztikusnak kell azt elkészítenie.

Ez azt jelenti, hogy a műszaki vezetőknek gondoskodniuk kell arról, (a számviteli dolgozókkal egyetértésben), hogy a műszaki adatok hiteles, naprakész bizonylatokon, áttekinthető és könnyen érthető formában állandóan rendelkezésre álljanak. A műszaki vezetők felelősségét e tekintetben az teszi indokolttá, hogy ők ismerik legjobban a célul kitűzött műszaki feladatokat és az ezeknél használatos fogalmakat. — A műszaki vezetőknek a statisztika elkészítésénél minden támogatást, útmutatást, felvilágosítást meg kell adniuk a statisztikus számára. Meg kell magyarázniuk mit, miért terveztek és hogy mi értendő az egyes speciális fogalmakon. — A műszaki vezetők felelősek a műszaki statisztika elvi és tartalmi jóságáért, az adatok hitelességéért.

A felelősség kérdésével kapcsolatban felvetődik a statisztikusok szakmai képzettségének kérdése is. Meg kell állapítanunk, hogy statisztikusaink jelentékeny része bátortalanul fogadta a műszaki statisztika beindulását: erejüket és képességüket meghaladó feladatnak tekintették. Erről pedig szövecsincs. A feladatot iparstatisztikusaink zöme helyesen tudja ellátni, ha szert tesz bizonyosfokú műszaki képzettségre. Nem lehet jó iparstatisztikus az, aki nem ismeri saját iparágának, vállalatának gyártási technológiáját, az egymásután következő technológiai folyamatokat, az egyes folyamatokat elvégző gépeket. Ez nem azt jelenti, hogy a statisztikusnak műszakilag is annyit kellene tudnia, mint egy mérnöknek, vagy technikusnak. A statisztikusnak csak nagy vonalakban kell ismernie a műszaki problémákat. Erre viszont elengedhetetlenül szüksége van.

III.

Az első negyedéves műszaki beszámolóval kapcsolatban csak néhány, döntő fontosságú, általános problémával foglalkoztunk. Az előadott hiányosságok mellett eredményeink is vannak.

Az első negyedéves műszaki beszámolók legszámottevőbb eredménye az volt, hogy a vállalatoknál és a minisztériumokban most már fokozottabb gondot fordítanak a műszaki tervezésre és beszámolóra. Bizonyítja ezt pl. az, hogy a Statisztikai Hivatal által meghirdetett műszaki ankétára mintegy 200 műszaki dolgozó és statisztikus jött el. Az ankétón nem egy esetben élénk vita alakult ki és hasznos javaslatok hangzottak el.

Eredménye az első negyedéves műszaki beszámolónak, hogy egy sereg fogyatékosagra felhívta figyelmünket. Megláttuk, hogy komolyabb gondot kell fordítanunk a bizonylati rendszer megteremtésére, a kérdőívek és utasítások körültekintőbb megszerkesztésére, a fogalmak pontos, egyértelmű, szabatos meghatározására, a szöveget szakirodalom tanulmányozására.

A hibák kijavításával lehetővé válik, hogy a műszaki-fejlesztés statisztikája alkalmas legyen a tervek ellenőrzésére és a népgazdaság műszaki fejlesztésének előmozdítására,

A FORGÓESZKÖZÖK FORGÁSI SEBESSÉGÉNEK KISZÁMÍTÁSI MÓDSZEREIRŐL LEFOLYT VITA EREDMÉNYEIHEZ*

A forgóeszközök forgási sebességének meggyorsítása az iparvállalatoknál népgazdasági szempontból igen nagy jelentőségű. E meggyorsítás csökkenteni a vállalatoknak a termelési és a termékek értékesítési tervének teljesítéséhez szükséges forgóeszközök mennyiségét és ezáltal lehetőséget nyújt a vállalatnak, hogy a rendelkezésre álló forgóeszközöket további árutermeelésre használja fel, vagy pedig, hogy a forgóeszközök egy részét felszabadítsa más gazdasági szervezetek forgóeszközeinek kiegészítésére vagy a népgazdaság egyéb szükségleteire. A forgóeszközök forgási sebességének meggyorsítása elősegíti a népgazdaság fejlődési ütemének fokozását és az állami tervek határidő előtti teljesítését.

A forgóeszközök forgási sebességének meggyorsításáért megindított össznépi mozgalom új szakaszt jelentett a termelésnek, a termelési technikának, a termelés pénzügyi-gazdasági vezetésének elsajátításában. E mozgalom az 1949. évben a termelési önköltség csökkentéséért és a jövedelmezőség fokozásáért vezetett mozgalommal szoros kapcsolatban indult meg.

Az önköltség csökkentése és a tervenfelüli akkumuláció biztosítható akkor is, ha az anyagi készleteket a termelési és forgási folyamatok tényleges szükségletein felül növeljük, azaz, ha a vállalat eszközeinek forgási sebességét a tervnormákhoz viszonyítva meglássítjuk. A forgóeszközök forgási sebességének meggyorsítása végett azokon az intézkedéseken kívül, amelyek biztosítják a termelési program és az önköltség csökkentése tekintetében megszabott feladatok teljesítését és túlteljesítését, még további kiegészítő intézkedésekre van szükség. Az eszközök forgási sebességének meggyorsítása megköveteli, hogy fáradhatatlan figyelemmel kísérjük a vállalat pénzügyi-gazdasági helyzetét és minden oldalról tökéletesebbé tegyük gazdasági tevékenységét. Mindebből következik annak nagy jelentősége, hogy a forgóeszközök forgási sebességének, a forgási sebesség meggyorsításának vagy lassításának eredményeit helyesen kell meghatározni. Ez lehetővé teszi, hogy a vállalat tevékenységét helyesen értékeljük, feltárjuk a forgóeszközök forgási sebességének meggyorsítására szolgáló rejtett tartalékokat és széles körben elterjesszük az élenjáró tapasztalatokat.

A Szovjetunió Pénzügyminisztériumának és Központi Statisztikai Hivatalának: „Az iparvállalatok eszközei forgási sebességének kiszámítási módjáról” címen 1949. április 14-én kiadott Körlevele igen nagy szerepet játszott. A „Körlevél” a forgóeszközök forgási sebességének kiszámítási módjaira vonatkozólag megadta az alapvető utasításokat. Ez lehetővé tette, hogy a forgási sebesség meggyorsításának mutatószámát a különböző vállalatok között és a vállalaton belül az egyes időszakokban egymással összehasonlíthassuk.

Az iparvállalatoknak a forgóeszközök forgási sebességének meggyorsításáért folyó szocialista versenye 1949. év elején annak jegyében indult meg és fejlődött ki, hogy a vállalatok forgóeszközeinek egy részét felszabadítsák. Abban az időben az egyes vállalatok a maguk módja szerint számították ki azokat az összegeket, amelyeknek felszabadítására a forgóeszközök forgási sebességének meggyorsítása révén kötelezettséget vállaltak. Egyes vállalatoknál a forgóeszközök egy részének felszabadítása érdekében vállalt kötelezettség számszerű meghatározásánál az eszközök lényeges és tervszerinti forgási sebességének helytelen kiszámítása tévedéshez vezetett: az ilyen kötelezettségek teljesítése számos esetben pénzügyi nehézségeket okozott. Mindez sürgősen megkövetelte, hogy az egymással versenyző vállalatoknak segítséget nyújtsanak oly módon, hogy az eszközök forgási sebességének meggyorsítására irányuló konkrét intézkedések összességének megvalósítása alapján vállalt kötelezettségek összegének kiszámítási módjára, valamint e kötelezettségek lényeges teljesítési eredményei feltárásának módjára vonatkozó utasításokat kidolgozzák. A „Körlevé” alapvető rendelkezései lényegében a forgóeszközök forgási sebességének kiszámítási módszere tekintetében éppen e konkrét kérdések megoldására irányultak.

A „Körlevé” számos alapvető rendelkezése a közgazdászok, a tudomány és gyakorlat dolgozóinak részéről ellenzésre talált. Ezt az ellenzést részben az váltotta ki, hogy a „Körlevélben” a rendelkezések megfogalmazása nem volt elég pontos, főképpen pedig az, hogy a szocialista vállalatok forgóeszközei forgási sebességének kiszámításával kapcsolatos számos kérdéssel a „Körlevé” nem foglalkozott.

Mint hogy a forgóeszközök forgási sebessége kiszámításának nemcsak egyes részletkérdéseit, hanem néhány elvi kérdést is, nevezetesen, a forgóeszközök közgazdasági értelmezésének kérdését is bírálat alá vették, a „Voproszi Ekonomiki” szerkesztősége D. Andrijanov: „Az eszközök forgási sebessége kiszámítási módszerének kérdései” című értekezését vita alá bocsátotta. E vita célja az volt, hogy a vállalatok részéről a forgási sebesség meggyorsításáért megindított harc további kifejlesztését a meggyorsítás tervezési és számítási módszereinek tökéletesítése útján előbbre vigye.

A forgóeszközök forgási sebességének kiszámítása szempontjából a leglényegesebb jelentőségű a forgóeszközök összegének és a forgóeszközök által teljesített „munka” terjedelmének helyes meghatározása, amelynek alapján az eszközök forgási sebességét kiszámítják. E két mutatószám közgazdasági értelmezése és kiszámításának módszere voltak a vita alapvető kérdései.² Ezt a két alapvető kérdést oly módon kell megoldani, hogy a forgási sebesség mutatószáma harcra ösztönözze a vállalatokat a tervfeladatok teljesítéséért és a takarékos gazdálkodás rendszeréért, hogy előmozdítsa a tervteljesítés tekintetében a legjobb eredmények elérését és hogy e mutatószám kiszámítása elvégezhető és érthető legyen.

A vita résztvevői különösen nagy figyelmet fordítottak arra a kérdésre, hogy mit kell a forgóeszközök fordulatszámának tekinteni és hogyan kell e mutatószámot kiszámítani.

¹ Voproszi Ekonomiki, 1950. 7. sz. 71. old.

² A vita folyamán felvetett, de az eszközök forgási sebességének kiszámítási módszere szempontjából nem elvi jelentőségű kérdéseket jelen cikk nem tárgyalja.

A „Körlevél kiadása előtt a különféle vállalatok az eszközök forgási sebességének meggyorsítása tekintetében vállalt kötelezettségeiket különbözőképpen számították ki. Egyesek az áru-termelés, mások a termék eladás (kiegyenlítés), és ismét mások a termék értékesítése (kiegyenlített) szerint számított forgalomból indultak ki. A „Körlevél“ kimondja, hogy a forgalmat a termék értékesítése alapján kell kiszámítani. Ezt az álláspontot a vita résztvevői majdnem egyhangú helyesléssel fogadták.³

Az iparvállalat forgóeszközeinek mozgása az időszakonként egymásra következő alakváltoztatások, a körforgás formájában valósul meg. Ebben a körforgásban a forgóeszközök az egyik funkcionális formából a másik formába mennek át (pénz, áru, termelés, újra áru- és pénzforma).

A vállalatok és gazdasági szervezetek, valamint közöttük és a pénzügyi-hitelrendszer közötti kölcsönös kapcsolatokban különleges szerepe van a forgóeszközök pénzforgalmának. A körforgásban a kiindulási és befejezési forma a forgóeszközök pénzforgalma és ez az alapja a forgóeszközök helyes felhasználása tekintetében a rubelen keresztül megvalósított ellenőrzésnek.

A vállalatoknak időszakonként a forgóeszközöket pénz formájában a szükséges munkatárgyakra — anyagokra, tüzelőanyagra stb., valamint egyéb termelési ráfordításokra előlegezniük kell. Az ipari vállalat eszközeinek teljes fordulata, a kiindulási formára való visszatérése a realizáció útján valósul meg. Ebből következik, hogy éppen a realizált termékek terjedelmében jut kifejezésre az ipari vállalatok forgóeszközeinek megtérülése.

A vita során az alapvető nézeteltérések annak a kérdésnek tekintetében mutatkoztak, hogyan kell az értékesített termékek összegét számítani és mi tartozik annak terjedelmébe. A termékértékesítés terjedelmének értékelése tekintetében három álláspont jutott kifejezésre: az értékesítés terjedelmét 1. forgalmi adó nélkül számított termelői áron, 2. tényleges önköltségi áron, 3. tervszerinti önköltségi áron kell számítani.

A „Körlevél“ azt javasolja, hogy az értékesített termelés forgalmát nagybani árakon forgalmiadó nélkül számítsák. E javaslat ellenzői részéről emelt kifogások nincsenek kellőképpen megalapozva, a más módszerek javára felhozott érvek nem meggyőzőek.

Azt a javaslatot, hogy az értékesített termelés forgalmát a tényleges önköltségen értékeljék, a Voproszi Ekonomiki hasábjain Sifrin és Andrijanov elvtársak terjesztették elő. A vitában résztvevők közül is néhányan ezt az álláspontot támogatták. Andrijanov állítása szerint a „Körlevél“ nem veszi figyelembe azt a tényét, hogy a szocialista vállalat eszközeinek forgási ideje valójában a bővített újratermelés ciklusának idejét jelenti, amely idő alatt nemcsak a termelési eszközök és a munkaerő-ráfordítások folyamata zajlik le, hanem ugyanakkor jön létre terméktöbblet is, amelyet véleménye szerint nem szabad beleszámítani a forgóeszközök forgalmába.⁴ Hasonló érveket hozott fel Birman elvtárs is. Minthogy a termelői árnak az a része, amelyben a nyereség jut kifejezésre, állítása szerint „nem volt előlegezve, hanem a termelési folyamatban a dolgozók munkája következtében jött létre“, ezt a részt „a forgóeszközök forgalmának elemzésénél nem kell számításba venni.“⁵

Akik azt a nézetet támogatják, hogy az értékesített termelést a tényleges önköltség szerint kell értékelni, azt tartják, hogy az értékelésnek éppen ez a módja teszi lehetővé, hogy az előlegezett forgóeszközök mozgását a legpon-

³ Kivételesen V. Krilov cikke (Voproszi Ekonomiki, 1951, 2. sz., 99. old.)

⁴ Voproszi Ekonomiki, 1950, 7. sz., 72. old.

⁵ Voproszi Ekonomiki, 1950, 9. sz., 88. old.

tosabban kifejezzük. Véleményünk szerint a forgóeszközök reális forgalma csak az a forgalom, amely az előlegezett eszközökben bonyolódik le. Ezért „a forgóeszközök forgalmának a forgalmiadó nélküli termelői árak alapján kiszámított mutatószáma alkalmatlan a forgóeszközök forgalmának ellenőrzésére: nem a reális folyamatot tükrözi, azt csak eltorzíthatja,⁶ szándékosan nagyítja a forgalmat. Az értékesített termelés forgalmának csakis a tényleges önköltség szerinti értékelése biztosítja állítólag az eszközök forgásának kiszámításában alkalmazott két tényezőnek: az eszközkészletnek és a forgalomnak teljes összehasonlíthatóságát.⁷

Az eszközök forgását kifejező és a termelői értékesítési árak vagy a tényleges önköltség alapján kiszámított mutatószámoknak egymással való szembeállítás helytelen. Az ipari termelés termelői árakon való realizálása nem kisebb mértékben reális folyamat, mint az előlegezett eszközök forgása. Az eszközök forgásának a tényleges önköltség vagy a forgalmiadó nélküli vett termelői árak alapján kiszámított mutatószámai között fennálló különbség nem a „realitásuk” fokában, hanem gazdasági jelentőségükben van, azaz abban, hogy milyen mértékben felelnek meg annak a feladatnak, hogy a forgóeszközök forgási sebességének meggyorsításáért a vállalatok részéről folytatott harc eredményeinek a leghevesebb meghatározását biztosítsák és ösztönözzék a vállalatokat a forgóeszközök jobb kihasználására.

Abban a törekvésünkben, hogy az előlegezett forgóeszközök mozgását „tisztá formájában” mutassák ki, azok, akik az értékesített termékek forgásának a tényleges önköltség alapján való számítását követelik, a forgóeszközök forgási sebességének mutatószámával kifejezendő folyamatoknak tévesen csakis azokat a folyamatokat tekintik, amelyek a termelési ráfordítások mozgására vonatkoznak. E mellett arra hivatkoznak, hogy „Marx a tőke körforgását és megtérülését vizsgálva figyelmen kívül hagyta az értéktöbbletet és csak az előlegezett tőke mozgását elemezte.”⁸

A tőke körforgására és megtérülésére vonatkozó egyes kérdések vizsgálatánál Marx az értéktöbbletet valóban figyelmen kívül hagyta. Magát az előlegezett tőkét azonban a következőképpen jellemzi:

„A tőkeértéket általában előlegezik és nem elköltik, minthogy ez az érték a körforgás különböző szakaszain való átmenetele után kiindulópontjához újra visszatér és pedig az értéktöbblettel meggyarapodva. Ez jellemzi a tőkét, mint előlegezett értéket. Mozgásának kiindulási pontjától a visszatérés időpontjáig eltelt idő azt az időt jelenti, amelyre előlegezték. A tőkeérték által végzett egész körforgás, amelyet az előlegezéstől a visszatérés időpontjáig eltelt idővel mérünk, alkotja annak forgását, e forgási időtartama pedig a megtérülés periódusát jelenti.”⁹

A kapitalista termelés célja a maximális értéktöbblet elérése. A tőke forgása akkor fejeződik be, amikor az előlegezett érték visszakerül a tőkéshez „az értéktöbblettel meggyarapodva”. Ez jelenti a tőke általi teljesített „munkát”, amelyet azért előlegeztek, „hogy értékében megnövekedjék és visszatérjen eredeti formájába”.¹⁰

A kapitalista termeléssel ellentétben a szocialista termelés célja a dolgozók különféle anyagi és kulturális szükségleteinek maximális kielégítése. Ezt a termelés és a termék értékesítése rendszeres fokozása útján érik el.

⁶ Voproszi Ekonomiki, 1950, 7. sz., 73. old.

⁷ Voproszi Ekonomiki, 1950, 9. sz., 88. old., és 1950. 6. sz., 27. old.

⁸ Voproszi Ekonomiki, 1950, 9. sz., 88. old.

⁹ K. Marx: A tőke. II. kötet, 1951, 304. old. oroszul, (a kiemelés a szerzőé).

¹⁰ U. o., 152. old., oroszul.

Mint ahogy ismeretes, a termelési folyamatban felhasznált termelési eszközök értéke átmege az előállított termékre és egyidejűleg új érték létesül. A forgóeszközök az egész egyesített értéknek — az átvitt és az újonnan létesített értéknek — mozgását, a bővített szocialista újratermelés egész folyamatát szolgálják. A forgóeszközök anyagi alapját alkotják mind a termeléshez szükséges készletek és a befejezetlen termelés, mind pedig a késztermékek, amelyekben tárgyi alakot öltött az újonnan létrehozott érték. Az eszközök minden körforgásában a termékértékesítés eredményeképpen nagyobb tömegű érték veszi fel a pénzformát, mint amennyi előlegezte volt. Emellett a termék értékesítése után a szocialista vállalatok munkásai által újonnan létrehozott érték bizonyos meghatározott része a munka mennyiségének és minőségének megfelelő munkabérek kifizetésére szolgál: a másik rész pedig, amelynek nagyságát a terv irányozza elő, adja meg a forrást a reprodukció folyamatának kibővítéséhez mind az adott vállalatban, mind pedig az egészében vett népgazdaságban.

Ily módon annak a kérdésnek megoldásánál, hogy a forgóeszközök forgásának kiszámításához az értékesített termékek forgalmát milyen módon kell értékelni, mindenekelőtt abból kell kiindulni, hogy a szocialista reprodukció folyamata kibővített alapon történik és hogy a forgóeszközök mozgása ennek szolgáltatásában áll. A forgóeszközök forgását éppen ezért „munkájuk” terjedelméhez és nemcsak az előlegezett eszközök megtérüléséhez viszonyítva kell kiszámítani. Gyakorlatilag így is teszik, amikor az értékesített termékek forgását forgalmiadó nélkül vett termelői árakon értékeik.

A forgóeszközök forgási sebessége meggyorsításának kiszámításánál a forgalmiadó figyelmen kívül hagyását az teszi szükségessé, hogy a forgalmiadó aránylagos nagysága (az áru árában elfoglalt aránylagos súlya) nemcsak az egyes iparágak, hanem az egyes vállalatok szerint is különböző és szabály szerint független a vállalat munkájának mutatószámaitól. Ha a forgalmiadó összegét beleszámítanók a termék értékesítése szerint meghatározott forgalom nagyságába, e módozat a forgóeszközök forgási sebességének nemcsak az egyes vállalatokra, hanem az egy és ugyanazon vállalatnál a különböző időszakokra vonatkozóan megállapított mutatószámainak összehasonlíthatóságát is lehetnéne tenné és ami a legfőbb, gyengítene e mutatószámok a vállalat munkájának eredményeitől való függését. Meg kell említenünk, hogy az árutermelés mennyiségének tervezésében és számbavételében is az értékesítési a forgalmiadó nélkül számított termelői árakat alkalmazzák. A vita résztvevői közül senki sem tett olyan javaslatot, hogy a termelői árakon számított értékesítés értékesítésénél a forgalmiadót is beszámítsák, minthogy az értékesítés célszerűen volt nyilvánvaló.

A forgási sebesség mutatószámainak az egyes időszakok és a különböző vállalatok közötti összehasonlíthatósága igen fontos kritérium a forgóeszközök forgási sebességére vonatkozó számítási módszerek helyességének elbírálása tekintetében. Az értékesített termelésnek termelői árakon forgalmiadó nélkül számított értékelése nagyobb mértékben biztosítja az ilyen összehasonlíthatóságot, mint a tényleges önköltségen történt értékelést. Nyilvánvaló, hogy a termékek önköltsége rendkívül dinamikus mutatószám, minthogy a vállalat munkáját jellemző számos körülménytől függ. Igaz ugyan, hogy a termelői árak sem maradnak változtatás nélkül — a népgazdaság fejlődésével csökkentik azokat, ami maga után vonja annak szükségességét, hogy az egyes időszakok mutatószámainak összehasonlíthatósága végett e mutatószámokat megfelelő módon átszámítsuk. A termelői árak megváltoztatását

azonban központosított módon hajtják végre: az állam által megállapított árak szilárdak és azok újabb felülvizsgálásáig kötelezőek. A forgási sebesség mutatószámainak az árleszállítás következtében szükségessé vált átszámításait meghatározott együttthatók segítségével végzik.

Együttal el kell ismerni azonban, hogy indokolt Jemeljanov elvtársnak az a megjegyzése, hogy „a »Körlevélben« ajánlott módszer kétségtelenül feltehetően a termelői árak észszerű megállapítását. Minél helyesebben állapítják meg az egyes iparágakban a termelői árakat, annál nagyobb lesz a segítő szerepe ennek a módszernek az egyes vállalatok munkájának jobb mutatószámáért, az elmaradt vállalatoknak az élenjáró vállalatok színvonalára való fellemeléséért folytatott harcban.“¹¹

Az értékesített termelés forgalmát a tényleges önköltségen értékelő módszernek rendkívül nagy az a fogyatéka, hogy e módszer alkalmazása mellett az eszközök forgási sebességének mutatószáma a vállalat munkájára vonatkozó egyéb mutatószámokkal nincs összhangban. A vitában résztvevők közül az összhang e hiányára példákat is hoztak fel. Az önköltség terven felüli csökkentése esetében a forgóeszközök forgási sebessége meglassul,¹² az önköltség terven felüli emelkedés esetében viszont az eszközök forgási sebessége meggyorsul. Azoknál a vállalatoknál, amelyeknél a tervszerinti önköltség emelkedik, azaz, amelyek az eszközöket helytelenül használták fel, a forgási sebesség mutatószáma kedvezőnek bizonyulhat. Ugyanílyen eredményt kapunk a terv szerint veszteséges vállalatok eszközeinél, ha forgási sebességüket meghatározzuk: minél nagyobb a veszteség az értékesített termelésnél, annál nagyobb az eszközök forgási sebességénél mutatkozó meggyorsulás. A szintetikus mutatószámoknál megkívánt összhangnak ez a hiánya csak félrevezetheti a vállalatokat és megnehezíti munkájuk helyes értékelését.

Andrijanov elvtárs megkísérelve, hogy a forgalomnak a tényleges önköltség szerinti értékelése ellen felhozott kifogásokat elhárítsa, azt hangoztatja, hogy a termelési önköltségnek terven felüli csökkentése mindig együtt jár a normalizált forgóeszköz-szükséglet csökkenésével, aminek következtében a termelési önköltségének és a forgóeszközök forgási sebességének dinamikája között állítólag nem lesz eltérés.¹³ Ez az állítás ellentmond a tényeknek: az önköltség csökkentése és a normalizált eszközök csökkentésének mértéke között teljes egyezés a gyakorlatban nem létezik. Ennek az a magyarázata, hogy az önköltség csökkentése a normalizált forgóeszközöknek csak arra a részére van befolyással, amely elsősorban az anyagáfordításokkal van összefüggésben. A műhely- és az összüzemmi állandó költségek hányadának az önköltségben való csökkentése egyáltalán nem vonja maga után a normalizált aktíva-készletek megfelelő csökkentését. Nincs arányos összefüggés a normalizált áru-anyagi értékek készleteinek csökkentése és az önköltség csökkentése között a munkabéreköltségek tekintetében sem: Az önköltség e részének — a termékegységre eső részének — elsősorban a gyártmány munkaigényességének csökkentése és az ártermelés terjedelmének emelése útján elért aránylagos csökkentése a normalizált aktíva-készletekre gyakorolt hatásában különbözőképpen nyilvánul meg: nagyobb mértékben a befejezetlen termelés és a késztermékek tekintetében, kisebb mértékben a termeléshez szükséges készle-

¹¹ Voproszi Ekonomiká, 1950, 11. sz., 77. old.

¹² Azért kapjuk ezt az eredményt, mert minél nagyobb tervenfelüli önköltségcsökkentést ér el a vállalat, annál kisebb lesz az önköltségen értékelt realizált termelés terjedelme és az ilyen módon kiszámított mutatószámában az eszközök forgási sebességének fokozottabb meglassulása jut kifejezésre.

¹³ Voproszi Ekonomiká, 1950, 7. sz., 73. old.

tek maradványai tekintetében, amelyeknek a normalizált aktívák együttes összegében elfoglalt részesedése sok ipari vállalatnál a legnagyobb. Számításba kell venni azt is, hogy a termeléshez szükséges készletek nagysága nemcsak a termékegységre eső anyagráfordítások csökkentésétől, hanem az anyagellátás megszervezésétől is függ.¹⁴

A gyakorlatban a normalizált anyagi értékek készleteinek csökkentése mindig elmarad az önköltség tervén felüli csökkentésével szemben (az önköltség tervszerinti csökkentését a normatívák jóváhagyása alkalmával számítják ki). Ezért a forgóeszközök forgási sebességének a tényleges önköltség alapján kiszámított mutatószáma helytelenül tükrözi vissza a vállalat munkájának eredményeit.

Ilymódon az értékesített termelés forgalmának a tényleges önköltség szerinti értékelési módszere kevésbé kielégítő, mint a forgalmiadó nélküli termelői árak szerinti értékelési módszer. Ami az értékesített termelésnek a *teroben előírányzott önköltség* szerinti értékelési módszerét illeti, a vita során általában nem talált támogatásra.

Amikor Parfanyak és Mitelman¹⁵ elvtársak megtették azt a javaslatukat, hogy az értékesített termelés forgalmát a terv szerinti önköltségen értékeljék, azt a célt követték: hogy a tényleges önköltség szerinti értékelésnél az eszközök forgási sebességének és az önköltségnek mutatószámai közötti eltérést kiküszöböljék s ezzel együtt „gyengítsék“ a választékok megváltoztatásának hatását, amely az ő véleményük szerint a forgási sebességnek a „Körlevél“ módszerének (azaz a forgalmiadó nélküli termelői árakon való értékelésnek) alkalmazásával kiszámított mutatószámokra kedvezőtlen befolyással van. Az adott javaslat szerzői azonban csak arra jutottak, hogy mesterségesen szembeállítsák a terv szerinti felhalmozást a terven felüli felhalmozással.

A tényleges forgalomnak a terv szerinti önköltségen való értékelése azt jelenti, hogy az eszközök forgási sebességének meghatározásánál a terv szerinti felhalmozást (azaz a termelői ár és a tervszerinti önköltség közötti különbséget) nem veszik számításba, a terven felüli felhalmozást (a tényleges és a terv szerinti önköltség közötti különbséget) viszont számításba veszik. Más szavakkal kifejezve, az eszközök forgási sebességének ily módon kiszámított mutatószámában a terven felüli felhalmozás kifejezésre jut, de a terv szerinti felhalmozás visszatükröződése elmarad.

A forgóeszközök által teljesített „munka“ terjedelmének meghatározásánál nincs semmiféle indok arra, hogy amikor éppen a „munka“ tekintetében kell kiszámítani a forgóeszközök forgási sebességét, eltérő módon kezeljük a terv szerinti és a terven felüli felhalmozást. Az egyik is, a másik is részt vesz az eszközök forgásában és befolyással van annak meggyorsítására. Ennek következtében az adott módszer nem fejezi ki az eszközök reális forgalmát, ami lényeges fogyatéka. Ez a módszer csak bizonyos elemzési célokra alkalmazható, nevezetesen a választékok megváltozása által az eszközök forgási sebességére gyakorolt befolyás meghatározásánál.

A termék-értékesített forgalomnak a forgalmi adó nélküli termelői árakon történő értékelése a forgóeszközök forgási sebességének kiszámítására a leginkább elfogadható. Kellő helyességgel tükrözi vissza a forgóeszközök által teljesített „munkát“ és szoros kapcsolatban van a vállalat tevékenységének

14 Még kisebb az összefüggés az önköltség csökkentése és a forgóeszközaktívák normalizált készleteinek csökkentése között, amelyek számos vállalatnál az összes forgóeszközök egyharmadát is elérik.

15 Voproszi Ekonomiki, 1950, 9. sz., 73–74. old.

más igen fontos, a tervfeladatok teljesítésére vonatkozó szintetikus mutatószámaival. E kérdés szempontjából a „Körlevél” utasításainak felülvizsgálására nincs semmi szükség.

Másképp áll a dolog azzal a kérdéssel, hogy az értékesített termelés terjedelmébe mit kell beszámítani. Mint ahogy a vitából kitűnt, ebben a kérdésben: a forgóeszközök által teljesített „munka” meghatározásának kérdésében a „Körlevélben” adott utasítások részbeni módosításra és kiegészítésre szorulóknak.

Nem érthetünk egyet Land elvtárs javaslatával: amely szerint „a termékértékesítés” forgalmát ki kell bővíteni és abba azoknak az eladott termékeknek értékét is be kell számítani, amelyek számláit elfogadták, de a megrendelőtől azok ellenértéke a pénzeszközök hiánya miatt még nem érkezett be.¹⁶ Az értékesített termelés terjedelmének ilyen módon való helyesbítése helytelen azért, mert nem veszi figyelembe a forgóeszközök befejezett körforgásának reális közgazdasági tartalmát. Mint ahogyan rámutatunk a körforgást csak az értékesített termékekért járó pénzeszközök beérkezése fejezi be.

Ugyanakkor azonban indokoltnak kell elismernünk azt a javaslatot,¹⁷ hogy a termékértékesítés forgalmát ki kell bővíteni oly módon, hogy abba nemcsak az előállított ipari termékekért kapott bevételeket kell beleszámítani (mint ahogyan a „Körlevél” rendeli), hanem az úgynevezett „egyéb értékesítésből” származó bevételi részt is, amelybe gyakorlatilag a kisegítő mezőgazdaság termékeiért, a normánfelüli és felesleges anyagi értékekért, árukért, a különféle szolgáltatásokért, stb. kapott bevételek tartoznak.

Az „egyéb értékesítésből” származó bevételeknek azt a részét kell az értékesített termelés összeforgalmába beszámítani, amelyben a vállalat tervszerinti, ha nem is alapvető tevékenysége jut kifejezésre: a kisegítő mezőgazdaság termékeiért, a saját eszközökkel végzett generáljavításért, mint szolgáltatásért, stb. kapott bevételeket. A vállalat számára felesleges és szükségtelen anyagi értékek értékesítéséből származó bevételeket ki kell zárni az értékesített termelés forgalmának összegéből. Minthogy az ilyenfajta anyagkészletek a vállalat mérlegében kifejezésre jutnak — mint ahogyan helyesen jegyezte meg Jemeljanov elvtárs „a tervhez viszonyítva a forgási sebesség e lerögzített meglassulásának a gazdasági vezetőket arra kell mozgósítani, hogy az anyagellátást, mint az árufelhalmozás elhárításának legfontosabb eszközét szervezés és tervezés szempontjából rendbehozzák”.¹⁸

A vállalat termelési (ezen belül a nem alapvető termelési is) tevékenységéből származó bevételeknek az értékesített termelés forgalmába való beszámítása azért is célszerű, mert a végösszegben teljesebben tükröződik vissza azoknak az eszközöknek jobb kihasználásáért folytatott harcnak eredménye, amelyekkel a vállalat munkájának minden ágában és részlegében a terv teljesítéséhez rendelkezik.

Annak a kérdésnek megvitatásánál, hogy a *forgóeszközök terjedelmét miképpen kell meghatározni* a forgási sebesség kiszámításának céljaira, különböző vélemények hangzottak el a vállalatok elszámolási számláin levő pénzeszközök maradványairól és az immobilizált eszközökről.

A „Körlevél” azt ajánlja, hogy a forgóeszközök forgási sebességének kiszámításánál az *elszámolási számlákon levő pénzeszközöket ki kell zárni*. Ez

16 Voproszi Ekonomiki, 1950, 7. sz., 83. old.

17 Voproszi Ekonomiki, 1950, 11. sz., 83. old.

18 Voproszi Ekonomiki, 1950, 11. sz., 83. old.

ellen a javaslat ellen Andrijanov, Pafranyak, Mitelman, stb. elvtársak szólaltak fel.

Andrijanov elvtárs véleménye szerint „a forgási sebesség kiszámításánál a forgóeszközök összegéből az elszámolási számla kizárása annak feltételezését jelenti, hogy ezek az eszközök egyáltalán nem vesznek részt a forgalomban, következésképp megnehezítik a reprodukció folyamatának és a szocialista gazdaságban a pénz szerepének megértését. A forgóeszközöknek ilyen módszer szerinti kiszámítása mesterségesen emeli azok forgási sebességét”¹⁹

A vállalat eszközeinek körforgásában nélkülözhetetlen a pénzforma. Ebből azonban még egyáltalán nem következik, hogy a vállalat elszámolási számláján a bankban levő eszközöket az eszközök forgási sebességének meggyorsítására vonatkozó számításoknál figyelembe kell venni.

Mint ahogy már rámutattunk a vállalat forgóeszközeinek körforgásában a pénzforma a kezdő és befejező forma. Ez a forma, mintegy elhatárolja egymástól az eszközök egymásra következő körforgásait.

Az eszközök körforgása abban a pillanatban fejeződik be, amikor az értékesített termék ellenértékét a vállalat elszámolási számláján bevételezik (jóváírják). Az eszközök új körforgása nem az eszközöknek az elszámolási számlán történt jóváírásával kezdődik, hanem az *elszámolási számlának felhasználásával* (a vállalat — számlatulajdonos utasítása az eszközöknek más számlára való átutalására vagy készpénzben való kifizetésére). A vállalat eszközeinek az elszámolási számlán való elfekvése a vállalat eszközeinek két egymásra következő körforgása közötti szünetet jelenti.

Ebből következik, hogy az egyes körforgások tartama alatt a forgóeszközök felhasználásának eredményei helyesen csak abban az esetben tárhatók fel, ha az elszámolási számlán levő maradványokat nem foglaljuk bele az eszközök forgásának mutatószámába.

Annak a javaslatnak tarthatatlansága, hogy a forgási sebesség meggyorsítása eredményeinek feltárásánál az elszámolási számlán levő maradványokat is figyelembe kell venni, azokban az esetekben válik a legszembevetőbbben nyilvánvalóvá, amikor ez a meggyorsulás a vállalat forgóeszköz-szükségletének *abszolút* csökkentéséhez vezet.

Abszolút csökkentés mellett a vállalat részére biztosított forgóeszközök egyrésze a termelési program teljesítéséhez szükségtelemmé válik és ezért ez a rész átadható és át is kell adni más vállalatoknak (a szabályozó központon vagy a költségvetésen keresztül). Ezt az átadást azonban az eszközök felesleges voltának feltárása mértékében nem egyszerre hajtják végre, hanem csak a vállalat évi beszámolójelentésének jóváhagyása után. Ez a rendszer a vállalatoknak a szabályozó központtal és a költségvetéssel való kapcsolataiban nagyobb szilárdságot biztosít és elejét veszi az eszközfeleslegek meghatározásának pontatlanságból eredő fennakadásoknak a vállalatok és szállítók kölcsönös elszámolásaiban.

Ily módon a vállalat forgóeszközeinek egy része, amely a vállalat forgóeszköz-szükségletének abszolút csökkentése következtében felszabadult, a vállalat elszámolási számláján többé vagy kevésbé stabil maradvány formájában gyülemlik össze. Az ilyen maradvány emelkedése a forgóeszközök forgási sebességének meggyorsulásából származó mutatószáma is. A maradványnak a forgóeszközök forgási sebességének kiszámításába való bevonása

azt eredményezné, hogy a forgási sebesség meggyorsításának nincs semmi eredménye. Bemutatjuk ezt egy konkrét példán.

A vállalatnak a termék értékesítéséből származó forgalma minden negyedévben 150 000 rubel. A vállalat rendelkezésére bocsátottak 75 000 rubel forgóeszközt. Az elszámolási számlán az eszközök átlagos negyedévi maradványa 2000 rubelről a II. negyedévben 9000 rubelre emelkedett, azaz 7000 rubellel lett nagyobb. Következésképp a vállalat forgalmában résztvevő forgóeszközök összege 73 000 rubelről 66 000 rubelre csökkent. Ezeknek az adatoknak alapján az eszközök forgási sebessége a következő:

	I. negyed	II. negyed
Az elszámolási számlán levő eszközmaradványok beszámításával	$\frac{75\,000 \times 90}{150\,000} = 45$ nap	$\frac{75\,000 \times 90}{150\,000} = 45$ nap
Az elszámolási számlán levő eszközmaradványok kizárásával	$\frac{73\,000 \times 90}{150\,000} = 43,8$ nap	$\frac{66\,000 \times 90}{150\,000} = 39,6$ nap

A normalizált készletek csökkentése a vállalat forgóeszközei forgási sebességének meggyorsulását jelenti. E meggyorsulás eredményeképpen a forgóeszközök egy része felszabadult és a vállalat évi beszámolójelentésének jóváhagyása után át kell adni a főigazgatóságnak. Ideiglenesen az évi beszámolójelentés jóváhagyásáig a felszabadított összeg a vállalat elszámolási számláján halmozódik fel. A forgási sebességnek Andrijanov elvtárs által előterjesztett módszer szerinti kiszámítása nem mutatja a forgási sebesség meggyorsulását, a „Körlevél“ által ajánlott módszer szerinti számítás viszont ezt a meggyorsulást kimutatja.

A gyakorlatban jobban elterjedt a forgóeszközszükséglet viszonylagos csökkentése, amikor a felszabadított forgóeszközökre a vállalatnak van szüksége. Ez abban leli magyarázatát, hogy a vállalatok túlnyomó többsége a termelés és a termék értékesítése tekintetében évről-évre felemelt feladatokat kap és e feladatokat sok vállalat túlteljesíti.

A forgóeszközök változatlan forgási sebessége mellett a felemelt termelési terv maga után vonná annak szükségességét, hogy a forgóeszközök mennyiségét megfelelően emeljék. Az eszközök forgási sebességének meggyorsítása lehetővé teszi, hogy a vállalat a felemelt termelési tervet a forgóeszközök pótlólagos növelése nélkül teljesítse vagy oly módon növelje, amely mellett a növelés üteme elmarad a termelési program felemelésének ütemétől. Az eszközök viszonylagos felszabadítását annak következtében érik el, hogy az árutermelés értékesítésének növekedési üteme túlszárnyalja az adott vállalat forgóeszközei növekedésének ütemét. A forgási sebesség meggyorsítása folytán a vállalatnak termékegységenként egyre kisebb összegű forgóeszközre van szüksége. Azt mondhatjuk, hogy a forgóeszközszükséglet viszonylagos csökkentése a forgóeszközök viszonylagos (az elért forgalomhoz viszonyított) felszabadítását jelenti.

A viszonylagos felszabadítás szempontjából az elszámolási számlákon levő pénzeszközmaradványok stabilitása, sőt még emelkedése sem jellemző, minthogy az egvik termelési ciklusban felszabadult eszközök a termelési program felemelése folytán a soronkövetkező kibővített forgalomba kerülnek. De a forgóeszközök forgási sebességének viszonylagos meggyorsítása mellett is az elszámolási számlákon levő maradványok a vállalat sikeres munkáját és szilárd pénzügyi helyzetét tanúsítják.

A forgási sebesség meggyorsítása következtében felszabadított eszközök felhasználásának módjára vonatkozó kérdés megoldása különböző attól függően, hogy milyen jellegű volt a felszabadítás: abszolút vagy viszonylagos.

Az első esetben az eszközök vagy azért szabadulnak fel, mert nem az a rendeltetésük, hogy az adott vállalat forgalmában felhasználásra kerüljenek (felosztandó pénzielhalmozás), vagy azért, mert az adott vállalatnak arra szüksége nincs (forgóeszköz-feleslegek). Az ilyen módon felszabadult eszközöket a vállalat (évi beszámolójelentésének jóváhagyása után) átadja a költségvetésnek vagy a felettes irányító központnak és a hitel határidő előtti törlesztésre fordíttatnak stb.

A második esetben az eszközök felszabadulása ideiglenes jellegű: bizonyos idő elteltével a felszabadított pénzeszközök újból visszakerülnek a vállalat — a számlatulajdonos — forgalmába és azokat a vállalat a szállítókkal való elszámolásra, munkabérek kifizetésére, stb. használja fel. Ezért ezeknek az eszközöknek a vállalat rendelkezésében kell maradniuk.

Attól függetlenül azonban, hogy a forgási sebesség abszolút vagy viszonylagos meggyorsulása következtében felszabadult eszközök miképp kerülnek felhasználásra, a vállalat elszámolási számláján levő pénzeszközmaradványokat az eszközök forgási sebességének, az eszközök forgási sebessége meggyorsítása vagy megállása eredményeinek kiszámításánál a forgalomba nem kell beszámítani. A vállalat forgóeszközei forgási sebessége meggyorsításának vagy meglassulásának végső eredményei éppen az elszámolási számlán levő maradványok nagyságában jutnak kifejezésre.

Teljesen irreális az az állítás, hogy az elszámolási számlákon levő maradványok összegének kizárása a forgóeszközök ama terjedelméből, amelyet a vállalat eszközei forgási sebességének kiszámításánál kell alkalmazni, állítólag a felesleges pénzeszközök felhalmozására nyújt ösztönzést, „megkötí és korlátozza a vállalatok kollektíváinak kezdeményezését és az eszközök reális felszabadításáért folytatott harcunkban”.²⁰ Parfanyak és Mitelman elvtársak még tovább mentek és azt kísérelték meg bebizonyítani, hogy „az elszámolási számlákon levő pénztartaléknak a forgóeszközök állományából való kizárására nem hat ösztönzőleg a forgás sebesség meggyorsítására. Éppen fordítva, a vállalatok számos esetben arra törekedtek, hogy felesleges pénzeszközöket halmozzanak fel, meghosszabbítsák a forgalom pénzalakbani fázisát és az adott vállalatban a termelés megnyugvobbitására ne használják fel a forgóösszegek teljes összegét. Végeredményben ez az eljárás éppen úgy, mint a felesleges anyagkészletek felhalmozása a forgóeszközök forgási sebességének meglassulásához vezet”.²¹

Mindenekelőtt naiv dolog annak feltételezése, hogy az elszámolási számlákon levő pénztartalékok mesterséges felhalmozása kedvéért, az eszközök forgási sebessége mutatószámának megjavítása céljából a vállalatok a termelési terv kárára megkockáztatják a számukra nélkülözhetetlen termeléshez szükséges készletek idejében való beszerzését. A vitában résztvevő egyik gyakorlati dolgozó teljes joggal tette fel a kérdést: „Hol vannak ezek a vállalatok, amelyeknek vezetői a pénzeszsákon ülnek ahelyett, hogy beszerezzék a nyers-, a tüzelőanyagot, a szerszámokat, stb.? Ki merészkedik veszélyeztetni a termelés normális folyamatát csak azért, hogy a mérleg-adatokban kimutassa az eszközök forgási sebességének mesterséges meggyorsítását”.²²

Ami a forgóeszközök kihasználásának megjavítására való ösztönzést illeti, az elszámolási számlákon levő eszközmaradványok kizárása nemcsak

²⁰ Voproszi Ekonomiki, 1950, 7. sz., 76. old.

²¹ Voproszi Ekonomiki, 1950, 9. sz., 83. old.

²² Voproszi Ekonomiki, 1950, 8. sz., 94–95. old.

hogy nem gyengíti, hanem fokozza ezt az ösztönzést, minthogy elősegíti a forgási sebesség tekintetében bekövetkezett meggyorsulás vagy meglassulás reális eredményeinek felderítését. Az elszámolási számlákon levő eszközmaradványok beszámítása éppen fordítva elleplezi vagy semmivé teszi a forgóeszközök jobb kihasználása útján elért reális eredményeket.

A forgóeszköz sebességének kiszámításánál a vállalat elszámolási számláján levő maradványoknak a forgó aktívák állományából való kizárása ösztönzőleg hat a termeléshez szükséges készletek, a befejezetlen termelés terjedelmének csökkentésére, valamint az előállított termékek értékesítésének meggyorsítására és ezáltal előmozdítja a vállalatok termelési terveinek gyorsabb megvalósítását.

Az eszközöknek az elszámolási számlán való felhalmozása (a készpénz felhalmozásától eltérően) egyáltalán nem jelenti az eszközöknek a gazdasági forgalomból való kizárását, azok befagyasztását.

Az eszközöknek az elszámolási számlán történt jóváírása a bank részére ideiglenes használatra való átadásukat jelenti, bár ezek az eszközök a vállalat rendelkezésében maradnak. A bank ezeknek az eszközöknek terhére a vállalatoknak, a gazdasági szervezeteknek hitelt nyújt és ezáltal az ideiglenesen heverő eszközöket funkcionáló eszközökké változtatja át. Ezért a pénzeszközök bankszámlákon való tartásának kötelező rendje és a vállalatok, intézmények és szervezetek között a bankon keresztül végzendő pénzkimelő elszámolások kötelezettsége nagy népgazdasági jelentőségű. A szabad pénzeszközöknek a bankok számáin való koncentrációja és a bankon keresztül történő pénzkimelő elszámolások biztosítják az összes pénzeszközöknek a gazdasági forgalomba való bevonását és ezáltal elősegítik az összes társadalmi termelési alapok körforgásának meggyorsítását és a reprodukció méreteinek kibővítését. A szabad pénzeszközök bankszámlákra való kötelező befizetése és a bankon keresztül történő pénzkimelő elszámolások következtében a vállalatok forgalmában funkcionáló eszközök pénzalakja a leggyorsabbá válik. Ez igen fontos körülmény, minthogy a vállalatoknak jelenlegben fekvő eszközei nem termelő (nem termelőkény) formában vannak.

Ily módon a bank az elszámolási számlák eszközeit mint összállami pénztartalékot a bővített szocialista reprodukció céljaira felhasználja oly módon, hogy ezeket az eszközöket a vállalatoknak és más gazdasági szervezeteknek hitel formájában rendelkezésre bocsátja. Ez azt jelenti, hogy azokat a pénzeszközöket, amelyek egyes vállalatoknál és szervezeteknél ideiglenesen nem termelőkény (nem termelő) formában vannak, más vállalatok forgalmának termelő módon felhasználásra kerülnek. Ezért az eszközök forgási sebességének kiszámítási rendje, amely ösztönzőleg hat a pénzformában levő eszközök minél gyorsabb felszabadítására és a pénzeszközöknek az elszámolási számlákon való tartására, nemcsak, hogy „lényeges kárt a vállalatok gyakorlatában”²³ nem okozhat, mint ahogyan Andrijanov elvtárs állítja, hanem ellenkezőleg, rendkívül célszerű.

Az elszámolási számlákon levő pénzmaradványoktól eltérően az úgynevezett immobilizált eszközök a vállalat forgalmából nincsenek felszabadítva, a forgalomban azonban nem közvetlen rendelkezésük szerint vannak lekötve. Nyilvánvaló, hogy teljesen más álláspontot kell elfoglalni az ilyen immobilizált aktívakkal, mint az elszámolási számlákon levő eszközök maradványaival szemben.

Az a javaslat, hogy a forgóeszközök állományába számítsák ama ráfordításoknál felmerült többletkiadásokat, amelyekre speciális fedezeti forrás van, a vita résztvevőinél alig váltott ki ellentmondást. A „Körlevél“ az ilyen többletkiadásokhoz sorolja az amortizációs levonások befizetése tekintetében a Prombank (Iparbank) vagy a Főigazgatóságok részére történt túlfizetéseket; forgóeszközöknek a törvényes fedezeti forrásokon felül generáljavításra és beruházásra való ráfordítását; a munkások egyéni lakóházainak építése tekintetében a Cekombanktól erre a célra kapott kölcsönök összegéhez viszonyítva a beruházási építkezési osztályokkal az elszámolások túllépését; az egyéni lakóházépítkezésekre és egyéb szükségletekre a speciális bankoktól erre a célra kapott kölcsönök tekintetében a munkások és tisztviselők eladósodásának túllépését a speciális alapok és más célforrások terhére finanszírozandó ráfordítások tekintetében eszközölt többletkiadásokat.

Mint ahogyan helyesen megjegyezték a vita folyamán,²⁴ a forgóeszközök forgási sebessége meggyorsításának kiszámításánál a speciális fedezeti források megállapított tervén felüli ráfordítások összegének beszámítása elősegíti a forgási sebesség meggyorsítására szolgáló tartalékok egyikének felderítését és a vállalatok koeffektíváját harcra ösztönzi az ideiglenesen immobilizált aktívák minél gyorsabb felszabadítására, hogy a termelés és az áruértékesítés folyamatában közvetlenül rendelkezésükre megfelelően kerüljenek felhasználásra. Ezért teljességgel helyes az immobilizált eszközmaradványokat egyesíteni a norma alá nem eső aktívákkal annál is inkább, mert ezek az eszközök gazdasági tartalmukat tekintve a másfajta hátralékoktól kevésbé különböznek.

Minthogy az immobilizált eszközök jellege felszabadításuk időpontjától függően nem változik meg, nem lehet ahhoz a javaslatához hozzájárulni, hogy „csak azokban az esetekben vehetőek számításba, ha a vállalaton belül fokozatosan felhalmozódó források terhére behajtásuk, realizálásuk vagy megtérítésük a folyó évet meg nem haladó határidőn belül lehetséges.“²⁵ Hiszen például az 1951. évben immobilizált eszközök felszabadulhatnak 1952. évben, ami megfelelőképpen kifejezésre is jut az eszközök forgási sebességének 1951. és 1952. évi mutatószámában.

A „Körlevél“ rámutat arra, hogy a norma alá nem eső aktívákhoz kell a terven kívüli veszteségeket is számítani: azaz az értékesített termelés önköltségével szemben felmerült többletköltségeket, a terven kívüli veszteségeket, amelyeket a termelés önköltségébe nem vettek fel, de a nyereség- és veszteségszámlán kimutattak. E kívánság ellen a vita résztvevői közül sokan felszóltak. Ténylegesen a terven kívüli veszteségek jellegüknek fogva különböznek az ideiglenesen immobilizált eszközöktől. Ezek a vállalat forgalmából nem egyszerűen elvont, hanem teljesen kikerült eszközök. A forgóeszközök állományába való beszámításukat semmi sem indokolja.

A „Körlevél“ ily módon az ipari vállalatok eszközei forgási sebességének kiszámításában szereplő két tényezőnek: a forgóeszközök terjedelmének és az általuk kiszolgált forgalom terjedelmének meghatározására alapjában véve helyes módszert javasol. Ez a módszer lehetőséget nyújt minden közgazdásznak és könyvezőnek — az ipari vállalatok dolgozóinak — hogy az előző időszakhoz viszonyítva az eszközök forgási sebességének tényleges meggyorsulását és a ténylegesen felszabadított eszközök összegét helyesen határozzák meg.

24 Voproszi Ekonomiki, 1950, 7. sz., 76. old.

25 Voproszi Ekonomiki, 1950, 7. sz., 85. old.

VÁGÓÁLLAT-, KITERMELÉSI ÉS HÚSMÉRLEGEK

I.

A vágóállat begyűjtést, a vágóhidak kitermelését és a kitermelt hús elosztását eddig a Központi Statisztikai Hivatal külön-külön figyelte meg. Meg tudtuk mondani külön-külön azt, hogy egy-egy hónapban mennyi állatot gyűjtöttünk be, hogy a vágóhidak mennyi húst termeltek ki, vagy a kereskedelem mennyi húst adott el, de nem adtunk összefüggő képet arról, hogy a begyűjtött állatokból mennyit vágtak le, a levágott állatokból mit és mennyit termeltek ki és a kitermelt húsmennyiségből mennyit, milyen célra használtak fel. Egyszerűen nem mutattuk az állatbegyűjtés és húsellátás kapcsolatát, nem számoltunk el a begyűjtött állatokkal, megfigyelésünk nem volt mérlegszerű.

Ennek a megfigyelési módnak igen sok fogyatéka volt:

a) Nem tudunk választ adni pl. olyan fontos és alapvető kérdésre, hogy egy adott hónapban mennyi állat állt vágás céljából a népgazdaság rendelkezésére. T. i. mivel a begyűjtést, hizlalást, vágást külön-külön figyeltük, nem vehettük egy helyen figyelembe a begyűjtő vállalatok és a vágóhidak élőállat nyitóállományát, vagy a hizlaldák és a sertéstermelő vállalatok kibocsátását. Pedig vágás céljára ezek az állatok is rendelkezésre állottak.

b) Nem mutattuk meg teljességében, hogy az állatok felvásárlásából a húsként való értékesítésig milyen indokolt, illetve indokolatlan veszteségek vannak stb.

Az egymással összefüggő népgazdasági ágak külön-külön történt statisztikai megfigyelése — a mérlegszerűség hiánya — akadálya volt annak, hogy népgazdaságunk vezetői egységes átfogó képet kapjanak, összefüggésükben lássák a begyűjtés, az ipar és a kereskedelem munkáját, azaz az ilyen módon készített statisztika nem tette lehetővé azt, ami a szocialista statisztika tulajdonképpeni célja, hogy adatai átfogó intézkedések megtételére alapot nyújtsanak.

A világosan előttünk álló feladat megoldásához, hogy statisztikánk az állatbegyűjtést, húskitermelést és a fogyasztásra kerülő húsmennyiséget

összefüggésében együtt vizsgálja és elemze, elsősorban a Szovjetunió tapasztalatainak felhasználásával fogtunk hozzá. Megszerveztük a vágóállat-, kitermelési- és húsmérlegek egymással szorosan összefüggő egységes rendszerét, mely megvilágítja a begyűjtésnek az iparral, a mezőgazdasággal, a külkereskedelemmel és a fogyasztókkal való népgazdasági árukapcsolatát.

II.

Mérlegrendszerünk három egymásba kapcsolódó, egymással szorosan összefüggő mérlegből — a vágóállat-, a kitermelési- és húsmérlegből — áll.

Az első mérleg a *vágóállat-mérleg*, melynek sémája pl. sertésnél a következő:

Megnevezés	db.	Súly
<i>Források :</i>		
1. Allomány az időszak elején — — — —		
2. Allatforgalmi ES beszerzése — — — —		
3. Hízalás — — — — — — — —		
a) Hízaladaktól — — — — — — — —		
b) Sertéstermelő vállalatoktól — — — —		
Rendelkezésre áll összesen — — — — — —		
<i>Elosztás :</i>		
1. Exportra — — — — — — — —		
2. Vágóhidaknak vágásra		
a) Állami vágóhidaknak — — — — — —		
b) Megyei vágóhidaknak — — — — — —		
3. Phylaxiának — — — — — — — —		
4. Továbbtartásra — — — — — — — —		
5. Veszteség, elhullás — — — — — — — —		
6. Allomány az időszak végén — — — — — —		
Felhasználás összesen — — — — — — — —		

A fenti mérlegben az eddigi rendszertől az a leglényegesebb eltérés, hogy összevonta az eddig külön-külön figyelt begyűjtő kereskedelem, hízaladák és vágóhidak adatait. Ezáltal vált lehetővé a vágóállatmérlegben szereplő egyik legfontosabb mutatószámnak — a vágás céljából rendelkezésre álló állatmenyiségnek — a kimutatása.

Nagyjelentőségű, hogy a mérleg pontos képet ad az élőállatok felvásárlása, szállítása, tárolása során keletkezett veszteségekről és elhullásokról, rávilágítva a begyűjtés ésállítás terén közreműködő szervek jó vagy rossz munkájára, módot nyújtva ezáltal operatív intézkedések megtételére.

Azonkívül, hogy a vágóállatmérleg átfogó képet nyújt az egész áru mozgásról és a készletek változásáról, tehát alkalmas a különböző tervek (begyűjtési, hízaladai kibocsátás, export stb.) teljesítésének mérésére,

a mérleg darab- és súlyadatai rávilágítanak a begyűjtési, hizlaldai átlagsúlyokra is. Rávilágíthat arra, hogy bár pl. a begyűjtési tervet darabban túlteljesítették, a begyűjtési átlagsúly nem érte el a tervezetet.

A vágóállatmérleghez szorosan kapcsolódik a mérlegrendszer második mérlege: a *kitermelési mérleg*, amelynek sémája ugyancsak sertésnél a következő:

Megnevezés	Súly	A kitermelési megoszlás %-a
A vágóhidak vágása (élő súly) — — — — —		
Allatforgó Vállalatok jelentése szerint — — —		
Vágóhidak jelentése szerint — — — — —		
Főtermék :		
Szalonnás, bőrös áru — — — — —		
Hús — — — — —		
Bőr — — — — —		
Fehéráru — — — — —		
Egyéb főtermék — — — — —		
Melléktermék :		
Belsőség — — — — —		
Vér — — — — —		
Sörte, szőr — — — — —		
Egyéb melléktermék — — — — —		
Összes melléktermék		
Összes termék — — — — —		
Veszteség (bélgarnitúrával) — — — — —		
Vágóhidak kitermelése összesen — — — — —		

A kitermelési mérleg „vágóhidak vágása“ című rovatnak meg kell egyeznie az előző vágóállatmérleg „vágóhidaknak vágásra“ című rovatával. Ez által kapcsolódik egymáshoz a vágóállat- és a kitermelési mérleg s van biztosítva a begyűjtés és az ipar közti népgazdasági árukapcsolat megfigyelése.

A kitermelési mérleg kiindul a vágóhidak vágásaiból (élő súly) és megmutatja, hogy a levágott állatokból mennyi főterméket (szalonnás áru, hús, bőr stb.) és mennyi mellékterméket (belsőség, vér, sörte stb.) termeltek ki. Kimutatja a mérleg a vágási veszteséget is, amelynek csökkentése a vágóhidak egyik elsőrendű feladata.

A kitermelés százalékos megoszlása megmutatja, hogy a vágóhidak milyen arányban termelték ki a vágásra kerülő húsmennyiségből az egyes termékfajtaikat.

A mérlegrendszer harmadik mérlege a *húsmérleg*, amely szorosan kapcsolódik a kitermelési mérleghez. A húsmérleg sémája a következő:

Megnevezés	Súly
Források:	
1. Készlet az időszak elején	— — — — —
2. Kitermelés	— — — — —
3. Kitárolás, vásárlás	— — — — —
Rendelésre áll összesen	
Felhasználás:	
1. Nyershús tökére	— — — — —
a) Budapesten	— — — — —
b) vidéken	— — — — —
c) közületnek	— — — — —
Nyershús tökére összesen	
2. Iparnak	— — — — —
a) Szalámigyártásra	— — — — —
b) Sonkakonzervgyártásra	— — — — —
c) Egyéb húskonzervgyártásra	— — — — —
d) Egyéb ipari feldolgozásra	— — — — —
Iparnak összesen	
3. Betárolásra	— — — — —
4. Exportra	— — — — —
5. Káló és elkobzás	— — — — —
6. Készlet az időszak végén	— — — — —
Felhasználás összesen	

A húsmérleg és a kitermelési mérleg azáltal kapcsolódik egymáshoz, hogy a húsmérleg „Kitermelés” adatának meg kell egyeznie a kitermelési mérleg „Hús” című rovatában szereplő adattal.

A húsmérleg megmutatja, hogy a tárgyidőszakban a nyitókészletből, kitermelésből, kitárolásból és vásárlásból összesen rendelkezésünkre állt húsmennyiségből mennyit és milyen célra használtunk fel (tökére, ipari feldolgozásra, betárolásra és exportra). Megmutatja, hogy mennyi volt a veszteség és az étkezési célra nem alkalmas elkobzott hús (káló és elkobzás).

Mivel a húsmérleg „Nyershús tökére” c. rovata megmondja, hogy a rendelkezésre állt húsból mennyi került a lakosság fogyasztási szükségletének kielégítésére, lehetővé vált az ipar és az elosztó kereskedelem népgazdasági árukapcsolatának megfigyelése is.

III.

Az ismertetett mérlegek elkészítésével kapcsolatban a problémák egész sora merült fel.

A régi beszámolójelentések a mérlegek összeállítására nem voltak alkalmasak, ezért új, a szakmai sajátosságoknak megfelelő és a begyűjtést, húsipart, kereskedelmet egymással teljes összhangba hozó kérdőívek szerkesztése és bevezetése vált szükségessé.

A mérlegben egyezni kellett annak a mennyiségnek, melyet a begyűjtő vállalatok vágóhídi vágásra átadásként jelentettek azzal a mennyiséggel, melyet a vágóhidak jelentettek vágásra történő átvételként a begyűjtő vállalatoktól. Ezért meg kellett szüntetni azt a gyakorlatot, hogy a vágóhidak a beérkezést, a begyűjtő vállalatok pedig az állatoknak a feladó állomáson történt feladását tekintették átadásnak. Ebben az esetben ugyanis a feladás és beérkezés közötti időbeli eltérés lehetetlenné tette a vágóhídi és állatforgalmi jelentések egyezését. (A hónap utolsó napjaiban feladott állatokat a vágóhidak csak a következő hónap elején kapták meg.)

Az átadás-átvétel problémájának elvi megoldását a gyakorlatban is megvalósítani az ú. n. „vágóhídi visszajelentések“ hivatottak. E visszajelentéseket a vágóhidak küldik az állatforgalmi vállalatoknak Tartalmazzák szállítmányonként a vágóhidak átvételét, az elmúlt időszakban (dekádonként). Azt a célt szolgálják, hogy az átadás-átvétel tartalma azonos legyen és különösen a hónapfordulókon a már említett időbeli eltolódások kiküszöbölődjenek.

A begyűjtő vállalatok ma már csak a vágóhídi visszajelentésben szereplő mennyiségeket jelenthetik átadásként s így sikerült elérni, hogy az átadott és átvett mennyiségek azonosak.

E probléma tisztázásával egyúttal tisztázódott az útonlevő készletek kérdése is. Mivel az állatok a szállítás ideje alatt az Állatforgalmi ES tulajdonát képezik, természetesen útonlevő készletként az Egyesülés összkészletében kell, hogy szerepeljenek.

Komoly problémát jelentett azonban még az állatforgalmi vállalatok egymásközötti, társvállalati forgalmának kiszűrése. Ugyanis pl. a január 31-én Baranyában feladott szállítmány Pest megyébe csak február 2-án érkezett meg, így a Baranyamegyei Állatforgalmi ezt a szállítmányt, mint társvállalatnak történt eladást január havi forgalmában jelentette, viszont a Pestmegyei Állatforgalmi mint társvállalattól történt vételt csak február havi forgalmában szerepeltette. A kérdés megoldása céljából bevezettük, hogy társvállalattól történt átvételnek mindenkor az a mennyiség állítandó be, amit a feladó vállalat a szóbanforgó hót követő 1-én express levélben jelent a fogadó vállalatnak. Így a fogadó vállalatok mindig a feladó vállalatok által megadott mennyiséget jelentik társvállalattól történt vételnek. Csak ennek az utasításnak pontos betartása biztosítja, hogy az Állatforgalmi Egyesülés szintjén az összátvétel megegyezzen az összáttadással, s így a társvállalatok egymásközötti forgalma kiessen.

IV.

Nyilvánvaló, hogy a problémák elvi tisztázása nem biztosíthatta a mérlegek gyakorlati elkészítésének feltételeit. Az elvi síkon történt megoldásoknak előbb át kellett menniük a vállalatok gyakorlatába. Ezt bizonyították a megyékben tartott ellenőrzések tapasztalatai is. Az ellenőrzés, amely a mér-

legek közvetlen előkészítésével és az összeállításukhoz szükséges adatok megbízhatóságával volt kapcsolatos, több komoly hiányosságot tárt fel.

A legsúlyosabb hiba az volt, hogy az adatok nem voltak teljesek. T. i. egyes vágóhidak egyáltalán nem küldtek jelentést a Megyei Tanács élelmiszeripari osztályának (pl. a tiszalöki vágóhíd). Az élelmiszeripari osztályok viszont tetézték a hibát azzal, hogy az adatszolgáltatás elmulasztóival szemben nem minden esetben léptek fel a kellő eréllyel. Pl. Hajdú megyében, ahol februárban a vágóhidak egyharmad része nem szolgáltatott adatot, az élelmiszeripari osztály a vágóhídi adatok helyett egyszerűen az állatforgalmi vállalat által adott jelentést kombinálta „becslés“ alapján és ezt jelentette az Élelmiszeripari Minisztériumnak.

A Megyei Tanácsok élelmiszeripari osztályai általában nem foglalkoztak a kérdéssel súlyának megfelelően. Hiányzott az érdemi ellenőrzés. Gyakran egyáltalán nem is ellenőrizték a hozzájuk beérkezett adatokat, hanem mechanikusan összesítették azokat és továbbították a Minisztérium felé (pl. ezt tette Somogy megye is a február havi adatokkal). Az ellenőrzés hiánya is oka annak, hogy a megyei vágóhidakon a nyilvántartás nem kielégítő. Az orosházi vágóhíd vezetője pl. kijelentette: „Bizony előfordul az, hogy egy vágást egyszer sem, vagy kétszer is bevezetnek az érkezési naplóba“. Vagy pl. a Délbalatoni Húsipari Vállalat által megadott adatokban csak a siófoki vágóhíd adata szerepelt, de hiányzott belőle a balatonlellei, fonyódi és tabi vágóhidaké (pedig ezek is a Délbalatoni Húsipari Vállalathoz tartoznak). A megyei vágóhidak gyakran elmulasztották a nyilvántartásukban szereplő beérkezett állatok számát és súlyát egyeztetni az inkasszókön szereplő darabszámmal és súllyal.

A megyei vágóhidak túlnyomó többsége — megsértve az állami fegyelmet — nem tett eleget a már említett és az 1/1952. É. M. sz. rendeletben előírt visszajelentési kötelezettségének az állatforgalmi vállalatok felé. Pl. a szegedi vágóhíd március 26-ig egyáltalán nem tett eleget visszajelentési kötelezettségének (csak a kényszervágásokat jelentette az állatforgalmi vállalatnak). Egyébként beszerzésnek egyszerűen a vágások számát tüntette fel (pl. a február végén meglévő élőállatkészletét — mivel az márciusban került vágásra — mint március havi beszerzést állította be). Olyan vágóhíd is akadt, amely visszajelentési-kötelezettségéről az ellenőrzés napjáig (március 21) egyáltalán nem is tudott (pl. a kaposvári vágóhíd).

A vágóhídi visszajelentések elmaradása miatt az állatforgalmi vállalatok ismét a vagonbarakott — és nem a vágóhídra megérkezett — állatokat állították be átadásként, mely veszélyeztette a mérlegek egymással való kapcsolatát.

Több esetben előfordult az is, hogy közvetlenül a vágóhídra kényszervágásra beérkező állatokról nem küldték meg a kényszervágási jegyzőkönyvet az állatforgalmi vállalatoknak. Az ilyen mulasztás is oka volt

annak, hogy az állatforgalmi vállalatok, illetve a vágóhidak által adott adatok nem egyeztek meg egymással.

Ugyancsak megnehezítette az adatok egyeztetését az, hogy pl. a székesfehérvári vágóhid a beérkezett állatok vágóhídi mérlegelt súlyát, a Székesfehérvári Állatforgalmi Vállalat viszont a felvásárlási súlyt jelentette.

Nem kevesebb hiányosságot tárt fel az ellenőrzés az állatforgalmi vállalatok vonalán. Az adminisztráció szervezetlensége miatt egyes tételeket kétszer is leszámláztak (pl. a Szolnoki Állatforgalmi Vállalat). A Szolnoki Állatforgalmi egyébként átadási időpontnak az inkasszóbenyújtás napját tekintette, könyvelése pedig nagyobb anyagot nem a megfelelő tárgyhibában, hanem az azt megelőzőben könyvelte el. A könyvelés így nem a tárgyhavi tényleges beszerzést, illetve értékesítést mutatta. Vagy a Tolnamegyei Állatforgalmi Vállalat esete, mely a könyvelési adatokat meghamisítva későbbi dátumra „javította ki” a vágóhídi átvétel idejét (82 leellenőrzött számlából 19 számlán), hogy „a vállalat ne essen ki az inkasszóbenyújtási határidőből”.

Nem hajtották végre — minden esetben — az állatforgalmi vállalatok a társvállalati forgalom kiszűrhetőségét célzó utasításokat sem. A feladó vállalatok nem minden esetben közölték a tárgyhót követő 1-én expressz levélben a fogadó társvállalatokkal a részükre történt feladásokat.

A felsorolt hiányosságok miatt még áprilisban is voltak eltérések a kétoldali (állatforgalmi és vágóhídi) beszámolójelentések adatai között.

V.

Az előzőkben felsorolt hibák csökkentik az állatmérlegek operatív célokra való felhasználhatóságát, tehát fő feladatunk, hogy a közel jövőben a hiányosságokat az adatszolgáltatásból kiküszöböljük.

Legfőbb teendők ezen a téren a következők:

1. Fel kell számolni a Megyei Tanácsok alá tartozó vágóhidak nyilvántartásában még mindig mutatózó szervezetlenséget.

2. Szigorúan érvényt kell szerezni az Élelmiszeripari Minisztérium által előírt rendelkezéseknek, ezek közül is főleg annak, hogy a vágóhidak kötelesek visszajelteni az állatforgalmi vállalatok felé a tárgyidőszakban átvett állatok számát és súlyát.

3. Sürgősen tudatosítani kell az állatforgalmi vállalatoknál és a vágóhidaknál azt a sok helyen még mindig nyitott kérdést, hogy mi tekintendő átadás-átvételi súlynak.

4. Végül, de nem utolsósorban meg kell szigorítani és süríteni kell az ellenőrzést az Élelmiszeripari Minisztérium, a Begyűjtési Minisztérium, az Állatforgalmi ES., de a Központi Statisztikai Hivatal részéről is az állatforgalmi vállalatok, illetve a vágóhidak felé és minden rendelkezésre álló

eszközzel biztosítani kell, hogy az adatok a valóságnak megfelelően, pontosak és megbízhatóak legyenek.

A hibák kiküszöbölése mindannyiunk érdeke. Nem nyugodhatunk bele abba, hogy népgazdaságunk felső vezetői nem kapnak teljesen megbízható adatokat. El kell érnünk — mégpedig rövid időn belül —, hogy az egységes rendszerbe foglalt vágóállat-, kitermelési és húsmérlegek betöltsék hivatásukat és a népgazdaság megfelelő ágaiban a tervgazdálkodás fontos eszközeivé váljanak.

A „SZOCIALISTA STATISZTIKA KÖNYVTÁRA“

című sorozat huszonharmadik számaként
m e g j e l e n t

SZ. M. SZKVORCOV:

ISKOLA STATISZTIKA

című tankönyve.

Szkvorcov tankönyve részletesen foglalkozik az iskolahálózat statisztikájával, az iskolaköteles korú gyermekek számbavételével, a tanulók lemorzsolódásával, a tanulók tanulmányi eredményeinek mutatószámaival, a váltásos oktatás rendszerével, az iskolával való ellátottság problémáival, az iskolai hatósugar kérdéssel, a tanerők számbavételével, az iskolai költségvetés összeállításával, az anyanyelven való oktatás kérdésével, az iskolai könyvtárakkal, stb., stb.

Szkvorcov munkája alapvető segítséget nyújt nemcsak a statisztikusoknak és a tanácsok oktatási osztályai dolgozóinak, hanem a pedagógusoknak is elsőrendű fontosságú kulturális és statisztikai munkájuk területén.

Ára: 14.— Ft

Kapható

AZ ÁLLAMI KÖNYVTERJESZTŐ VÁLLALAT
KÖNYVESBOLTJAIBAN

A BESZÁMOLÁSI RENDSZER KIALAKÍTÁSA

A beszámolási rendszer

A statisztikai beszámolási rendszer az egyes statisztikai beszámolójelentések szervesen összefüggő rendszere, amely feltételezi a statisztikai fogalmak egységes értelmezését, a statisztikai szervezet egységes irányítását, központi zárt fegyelmét. A rendszer kialakítása ezért az egyes beszámolójelentéseknek, feldolgozásuk módszerének (feldolgozási tábláinak) felülvizsgálatát, ennek során pedig az egységes számviteli fogalmaknak és a bizonylati alátámasztás elvének, valamint a statisztikai fegyelemnek érvényesítését jelenti.

A statisztikai beszámolási rendszer kialakítása, irányítása és ellenőrzése a Központi Statisztikai Hivatal feladata.

A rendszer kialakítása során a Központi Statisztikai Hivatal vizsgálja az egyes beszámolójelentéseket, valamint ezek útját is.

A beszámolási rendszer kialakításához nagy segítséget jelent az a tény, hogy a Szovjetunióban a statisztikai beszámolási rendszert már megvalósították, így ehhez a munkához bő tapasztalat áll rendelkezésre.

A Szovjetunióban a statisztikai beszámolójelentéseket a Központi Statisztikai Hivatal véleményezése alapján a Minisztertanács mellett működő Központi Statisztikai Hivatal engedélyezi. A Statisztikai Hivatal a statisztikai beszámolójelentések rendszerének felelős „gazdája”.

A Szovjetunió Statisztikai Hivatala a beszámolójelentések számát felülvizsgálatuk során jelentősen csökkentette. Ez a tény a vállalatok részére komoly munkamegtakarítást eredményezett, a statisztikai adatszolgáltatások rendszerét áttekinthetőbbé tette.

A beszámolási rendszer kialakításának kiinduló munkálatai

A Központi Statisztikai Hivatal a beszámolási rendszer kialakítását az országos szervek által újonnan bevezetett beszámolójelentéseknek a Hivatalhoz történő kötelező bejelentésével és felülvizsgálatával kezdte meg. Többhónapos felülvizsgálat tapasztalatai alapján kerülhetett csak sor az összes folyamatosan, rendszeresen használt beszámolójelentések összeírására, azaz egyszeres országos felmérésére annak érdekében, hogy a Központi Statisztikai Hivatal tiszta képet, a felesleges beszámolójelentések kiszűrésének munkájához pedig kiindulási alapot teremtsen.

A felmérés során minden országos szerv felülvizsgálta és 1952. június 1-ig a Központi Statisztikai Hivatalnak bejelentette a felügyelete, illetve irányítása alá tartozó szervek, valamint saját adatszükségletét.

Az egyszeres felméréshez az országos szervek részére a Központi Statisztikai Hivatal útmutatót készített. A Hivatal ezen túlmenően közvetlen,

személyes segítséget is nyújtott az egyes bejelentésre kötelezett szervek statisztikusainak.

Az egyszeres felmérés általában sikeres volt, amit legjobban az bizonyít, hogy több mint 30 országos szerv, ezen belül mintegy 300 főosztály több-ezerre menő beszámolójelentését jórészt az előírt határidő előtt már felmérte és bejelentette. Határidő előtt több, mint két héttel elsőnek a Belkereskedelmi, majd a Begyűjtési és a Postaügyi Minisztérium jelentette be adatszükségletét. Különösen alapos munkás végzett az Élelmiszeripari, a Közlekedésügyi és az Egészségügyi Minisztérium.

A bejelentett beszámolójelentéseket a Központi Statisztikai Hivatal engedélyszámmal látta el. Az engedélyezési eljárás kapcsán a Hivatal az engedélyezett beszámolójelentésekről dokumentációt fektetett fel.

A dokumentáció valamennyi bejelentett beszámolójelentést és a hozzájuk tartozó utasításokat tartalmazza. Az országos szervek az egyszeres felmérés során bejelentett és engedélyezett beszámolójelentéseiket csak a Hivatal engedélyével módosíthatják, illetve helyezhetik hatályon kívül. Természetesen engedélyezés alá esik minden új, a jövőben bevezetésre kerülő beszámolójelentés is.

A felsorolt változások rendszeres figyelemmel kíséréseivel és a dokumentációban történő rögzítésével a Központi Statisztikai Hivatal az országos dokumentációt naprakész állapotban tartja.

Az országos szervek az egyszeres felmérés során, valamint ezt követően a részükre engedélyezett beszámolójelentéseket hivatalos lapjaikban közzéteszik vagy a felügyeletük alá rendelt szervekkel egyéb módon (pl. körlevél útján) közlik. Ezáltal a folyamatosan, rendszeresen használt beszámolójelentések engedélyezéséről bármely szerv tudomást szerezhet. Ha tehát a jövőben bármely szerv bármely más szervet adatszolgáltatásra kötelez, a kötelezett az engedélyezés tényét a közzétételből megállapíthatja.

Ugyanezt a célt szolgálja az az intézkedés is, hogy a beszámolójelentéseken a Központi Statisztikai Hivatal engedélyszámát fel kell tüntetni. Szükséges ez azért is, mivel a közzétett anyag csak a folyamatosan használt beszámolójelentéseket tartalmazza, az egyszeres adatgyűjtéseket azonban nem. Az egyszeres beszámolójelentések engedélyezését tehát csak a beszámolójelentésekre feljegyzett engedélyszámból lehet megállapítani.

Engedélyszám hiányában az adatszolgáltatást teljesíteni nem kell. Helyesen járnak el a statisztikusok akkor, ha az engedély nélküli „vadstatisztikai” a statisztikai fegyelem megszilárdítása érdekében a Központi Statisztikai Hivatalnak bejelentik.

A beszámolórendszer kialakításához szükséges alapot a Központi Statisztikai Hivatal az országban használt összes beszámolójelentések egyszeres felméréseivel, összeírásával megteremtette. A következő feladat a beszámolórendszer kialakítása érdekében az egyes beszámolójelentések, valamint ezek útjának, feldolgozásának és felhasználásának felülvizsgálata.

E cikkben foglalkozni kívánunk azokkal a szempontokkal, amelyeket az egyes beszámolójelentések felülvizsgálata során a Központi Statisztikai Hivatal szem előtt tartott, és a felülvizsgálat eddigi tapasztalataival. Szükséges, hogy a gazdasági és államigazgatási szerveink statisztikusai e szempontokat és tapasztalatokat jól ismerjék, hogy munkaterületükön a szocialista statisztikai fegyelemnek éber őreivé váljanak.

A beszámolójelentések felülvizsgálatával kapcsolatos tapasztalatok

A szocialista statisztikának feladata: folyamatosan számot adni a terv teljesítéséről és ezzel a terv teljesítésére és túlteljesítésére állandó és rendszeres támogatást nyújtani. Ezért a Központi Statisztikai Hivatal a beszámolójelentések felülvizsgálata során ezt a szempontot érvényesíti. A statisztika elsődleges célja a terv teljesítésének mérése, szükséges tehát, hogy a beszámolójelentések a tervezési metodikának mindenben megfeleljenek, felépítésük a tervben szereplő fogalmakkal és a terv felépítésével azonos legyen.

A beszámolójelentések felülvizsgálatának ki kell terjednie arra is, hogy az egységes statisztikai, számviteli, valamint pénzügyi fogalmak és módszerek a beszámolójelentéseknél érvényesüljenek.

Az egyes beszámolójelentések engedélyezésénél a Központi Statisztikai Hivatal különösen azt vizsgálja, hogy a felettes, illetve irányító szervek által kért adatok az adatszolgáltató szerveknél rendelkezésre állnak-e, valamint, hogy a bizonylati alátámasztás elve a beszámolójelentés adatainak megadásánál érvényesül-e.

További szempont a felülvizsgálat során, hogy a beszámolójelentés kérését az adatszolgáltató szervek működésének áttekintése, vagy az operatív vezetés kellőképpen indokolja-e.

A beszámolójelentések vizsgálatánál az említett szempontok érvényesítése természetesen nemcsak a Központi Statisztikai Hivatal feladata, hanem az engedélyezés iránti kérelmet előterjesztő országos szerveké is. Az országos szervek statisztikai osztályai az egyes beszámolójelentések javaslatánál a fenti szempontokat általában érvényesítették. A beszámolójelentések engedélyezésének javaslatánál igen sok esetben mechanikusan jártak el és a Központi Statisztikai Hivatalhoz számos olyan javaslat érkezett, amely az előírt kívánalmaknak nem felelt meg.

A Városépítési Tervező Iroda lakástanulmánnyal kapcsolatban Sztálinvárosban adatfelvételt kívánt végrehajtani. A kérdőíven többek között a lakás használatára vonatkozó következő adatok szerepeltek, pl. hol érkeznek hétköznap és munkaszüneti napon, reggel, délben, este; hol fogadnak vendégeket, hol tartják a háztartási tisztítóeszközöket, seprőt, lapátot és vödört. Többek között a következő kérdést is feltették: „Célszerűnek tartaná-e, ha a lakószobában két ágy felállítására alkalmas, a lakórész felé szélesen nyitott, elfüggönyözhető hálófülke csatlakoznék, amelynek szabadbanyíló ablaka is van? Ha ilyen volna, kit hálalnának abban? (Szülők, nagyobb gyermekek?)“

Fenti adatszolgáltatást a Központi Statisztikai Hivatal nem engedélyezte, miután a kérdőív felesleges és szakszerűtlen kérdéseket tartalmazott.

A Belkereskedelmi Minisztérium a vendéglátóipari vállalatok összes állőeszközeinek összeírására kért engedélyt. A javasolt beszámolójelentésben espresso-gépek, mérlegek, rongy- és perzsaszőnyegek, tálaló- és ivópultok stb. szerepeltek.

A beszámolójelentés felülvizsgálata során megállapítást nyert, hogy a Minisztériumnak a Központi Statisztikai Hivatal által végzett országos gépösszeírás rendelkezésre álló adatai elegendők. A többi állőeszközre vonatkozó adatkérelemtől, mint feleslegestől a Minisztérium elállt. Ezáltal az érintett vállalatok dolgozóit nagy munkától lehetett megkímélni.

A felmérés során a K. S. H. azt tapasztalhatta, hogy a fogalmak nem elég világos, pontos meghatározása — mivel az adatszolgáltatók válaszai nem egyértelműek — a szolgáltatott adatokat használhatatlanná teszi.

Így az OKISz a kisipari szövetkezeteknek engedély nélkül olyan beszámolójelentést küldött ki, amelyben az összes termelő eszközök számbavételét kérte. Az adatszolgáltatók nem tudták, hogy a termelőeszközök fogalmában mind a munkaeszköz, mind pedig a munkatárgy, tehát az anyag is beletartozik és így ez utóbbiakat nem jelentették. Mint „állóeszközöket” viszont bejelentették pl. az ollót és a centimétert is.

A Kohó- és Gépipari Minisztérium műszaki fejlesztési beszámolójelentésében „bázis időszak” elnevezés alatt nem a tárgyidőszakot megelőző időszak, hanem a beszámolási (tárgy-) időszak tényszámát érte. A bázis-időszak elnevezés már ismert, köztudatba áment fogalmat jelent. Az elnevezés használata más fogalomra csak zavart idézhet elő.

A Könnyűipari Minisztérium egy beszámolójelentésében a vállalatától „iparági önköltség” megadását kérte. Ennek a kiszámítását úgy írták elő, hogy a kapott eredmény nem az önköltséget, hanem annak haszonnal növelt értékét mutatta. Emellett nyilvánvaló, hogy vállalatok „iparági” önköltséget megadni nem tudnak.

Előfordult az is, hogy ugyanazt a fogalmat egy beszámolójelentésben két elnevezéssel is szerepeltették. A Könnyűipari Minisztérium egy műszaki dekádjelentésében a futóorsókat egyik helyen futóorsóknak, más helyen pedig üzemben levő orsóknak nevezi. Meg kell jegyezni, hogy az üzemben levő orsók elnevezés alatt a futóorsók és az állóorsók együttesen értendők.

Sok esetben az adatkérő szervek az engedélyezésre beküldött beszámolójelentéshez utasítást nem csatolnak. Az utasítások hiánya megnehezíti az adatszolgáltatók munkáját és veszélyezteti az adatok felhasználhatóságát.

A külkereskedelmi vállalatok, valamint a pénzüintézetek mérlegbeszámolójának kitöltéséhez a vállalatok utasítást nem kaptak. Ez a tény az adatszolgáltató vállalatoknak komoly nehézséget jelentett. Mindkét illetékes minisztérium arra hivatkozott, hogy az adatszolgáltatók kis száma miatt utasítás kiadása nem indokolt, és a kitöltés módját az adatszolgáltatókkal személyesen megbeszélte. A személyes megbeszélés azonban az írásbeli utasítást nem pótolhatja, és utólag számtalan félreértésre adhat alkalmat.

A Közlekedésügyi Minisztérium a normák bevezetésével kapcsolatban beszámolójelentés engedélyezését kérte. A beszámolójelentés kitöltéséhez utasítást nem adott. Ismételt felhívásra olyan szakszerűtlen utasítást készített, hogy a szükséges utasítást — mivel az engedélyezést a Központi Statisztikai Hivatal tovább halasztani nem akarta — a Minisztérium helyett a Központi Statisztikai Hivatal készítette el.

Előfordult, hogy egyes minisztériumok az adatszolgáltatók körét vagy az adatszolgáltatás tárgyát engedély nélkül kiterjesztették.

A Melléktermék- és Hulladékgyűjtő Egyesülés bár 20 cikkre vonatkozó begyűjtési adatszolgáltatásra kért és kapott engedélyt, azt önkényesen 61 cikkre bővítette, holott — mint később kiderült — arra szüksége nem volt.

Megtörtént az is, hogy azonos minisztérium két főosztálya ugyanattól az adatszolgáltatótól ugyanarra az időszakra vonatkozóan azonos tárgyú adatszolgáltatást kért. Így pl. a Belkereskedelmi Minisztérium két osztálya, a Statisztikai és a Dunántúli Osztály, kiskereskedelmi vállalatokra vonatkozóan dekádjelentés használatát rendelte el. Bár a Dunántúli Osztály által

elrendelt beszámolójelentés részletesebb, mint a Statisztikai Osztályé, viszont olyan adatokat is tartalmaz, amelyeknek a bekérése negyedévenként is elegendő. Megállapítást nyert az is, hogy a kívánt adatok az osztálynak negyedévenként rendelkezésre állnak, az egyik adatgyűjtés tehát felesleges.

Az Elelmiszeripari Minisztérium a teljesítményszázalékok alakulását dekádonként kérte. A Minisztériummal történt megbeszélés alapján a Központi Statisztikai Hivatal megállapította, hogy a gyáripari statisztikában havonként jelentett teljesítményszázalék-alakulás a Minisztérium számára elegendő, így a dekádonkénti jelentés bekérése feleslegessé vált.

A felsorolt példák azt bizonyítják, hogy az eddig végzett felülvizsgálatok jelentős hiányokat tártak fel. A hibák feltárása nyomán azok kiküszöbölése megkezdődött. További eredményként kell megemlíteni, hogy az országos felmérés kapcsán lehetőség nyílt arra, hogy a Központi Statisztikai Hivatal a feltérképezett rendszeres statisztikai adatszolgáltatásokat átfogó rendszerbe foglalja, a statisztikai beszámolási rendszert kialakíthassa.

Az a tény, hogy minden statisztikai beszámolójelentés engedélyszámot kapott, lehetővé teszi egyrészt az engedélyezett és az engedélyezés során nyilvántartásba vett beszámolójelentések szakszerű felülvizsgálatát, másrészt a nem engedélyezett beszámolójelentések felderítését, és megszüntetésükért folytatott következetes harcot. A vadstatisztikák elleni harc az adatszolgáltatást teljesítő szervezetek sok felesleges munkájától fogja megkímélni.

Lényeges eredmény továbbá, hogy a bejelentés teljesítése kapcsán az egyes országos szervek statisztikusai megismerték és összefogva áttekinthetik egész munkaterületüket. Tudják, hogy a vállalatok milyen adatokat jelentenek, a jelentett adatok mely szervnél mikor állnak rendelkezésre.

A beszámolási rendszer kialakításával kapcsolatos további feladatok

Az országos szervek adatszükségletének egyszeres felmérése, az országban jelenleg használatban levő beszámolójelentések feltérképezése után a beszámolási rendszer kialakításának munkája új szakaszába lépett.

A soron következő feladat az egyszeres felmérés során bejelentett, és az azóta engedélyezett beszámolójelentések, valamint ezek útjának, feloldozásának és felhasználásának felülvizsgálata.

A munkát brigádok fogják végezni. A brigádok tagjai az egyes országos szervek statisztikai osztályának vezetői, illetve megbízottai, az érdekelt főosztály statisztikusa. A brigádban helyetfoglalnak a Központi Statisztikai Hivatal dolgozói is. A brigádok munkájukat még ez év során befejezik. Ezután a Központi Statisztikai Hivatal az egyes minisztériumok statisztikai beszámolási rendszerét jóváhagyás végett a Nép gazdasági Tanács elé terjeszti.

A brigádok konkrét feladata elsősorban az engedélyezett beszámolójelentésekből kiindulva annak megállapítása, hogy melyek az általános jellegű beszámolójelentések, amelyeket egyes minisztériumokon belül két vagy több főosztály alá rendelt szervek használnak. Ezután kerül sor az egyes főosztályok speciális beszámolójelentéseire.

A brigádok a beszámolójelentéseket tartalmi és formai szempontból fogják felülbírálni.

A beszámolójelentések tartalmi vizsgálatánál az első és legfontosabb annak vizsgálata, hogy az adatszolgáltatás mennyiben indokolt, különös tekintettel arra, hogy a beszámolójelentések kérése mennyiben szolgál operatív intézkedés alapjául. Amennyiben a beszámolójelentés indokoltnak látszik, akkor a brigádok vizsgálat tárgyává teszik, hogy az adatkerő szervnél nem áll-e az adat más beszámolójelentésben rendelkezésre.

Ellenőrizni kell továbbá, hogy a bekért adatok a kívánt csoportosításban az adatszolgáltatóknak rendelkezésére állnak-e; biztosítható-e az adatok bizonylati alátámasztása, az adatok összeállításához kellő idő áll-e az adatszolgáltatók rendelkezésére, logikus-e a beszámolójelentés tartalmi felépítése.

Vizsgálni kell továbbá, hogy a rovatok elnevezése megfelel-e a rovatok tartalmának. Nem hagyható figyelmen kívül az adatszolgáltatás gyakoriságának, különösen a dekadnál rövidebb időszakra kért beszámolójelentések indokoltságának vizsgálata. A fogalmak azonos és egyértelmű használatát, valamint a beszámolójelentésekhez tartozó utasításokat is ellenőrizni kell.

A beszámolójelentések formai felülbírálásánál legfontosabb szempont, hogy a jelentés elnevezése röviden a tárgyra utaljon, a beszámolójelentés egyszerű és könnyen áttekinthető legyen. Figyelemmel kell lenni arra is, hogy a rovatok nagysága megfelelő-e, mivel a helytelen rovatmértékezés a bejegyzett adatok olvashatóságát veszélyezteti.

A beszámolójelentés útjának vizsgálatával kapcsolatban meg kell nézni, hogy az egyes példányokat, mely szervezetek továbbítják és az adatszolgáltatók, illetve adatkerők körét pontosan meghatározták-e. Ellenőrzés tárgya továbbá, hogy a beszámolójelentéseket összesítés nélkül továbbítják-e vagy sem, végez-e a közbenső szerv revíziót. Amennyiben a beszámolójelentéseket feldolgozzák, a feldolgozás indokolt-e, módszere szakszerű-e, továbbá, hogy feldolgozás után milyen adatokat jelentenek tovább és mely felsőbb szervezeteknek.

A brigádoknak munkájuk során figyelemmel kell lenniük arra, hogy a begyűjtött adatok a valóságot tükrözzék. Szükséges, hogy a statisztika pontos, megbízható és gyors legyen. A beszámolójelentések sem helytelen, sem túlhaladott, elavult adatokat nem tartalmazhatnak.

A felülvizsgálat során természetesen mechanikusan eljárni nem szabad, az egyes népgazdasági ágak speciális adatszükségleteit mindenkor figyelembe kell venni.

A brigádok a vizsgálatot nemcsak a minisztériumban fogják végezni, hanem kimennek több vállalathoz is annak ellenőrzése érdekében, hogy a vállalatok a kívánt adatok szolgáltatására képesek-e.

A vállalatoknál végrehajtott ellenőrzés szükséges azért is, hogy vajjon a vállalatok nem szolgáltatnak-e több adatot, mint amennyit a Központi Statisztikai Hivatal engedélyezett. E vizsgálatok a beszámolási rendszer másik alapvető követelményének, a statisztikai figyelemnek megszilárdítását is célozzák.

*

A beszámolási rendszerrel kapcsolatos eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy ezen a téren még számos tennivaló van. Az említett hiányosságok kiküszöbölése a statisztikusok részére komoly feladatot jelent.

AZ 1952. ÉVI VÁROSI ÉS A KÖZSÉGI HELYZETKÉPSTATISZTIKAI ADATGYŰJTÉS FŐBB EREDMÉNYEI

A Központi Statisztikai Hivatal Város- és Községstatisztikai Osztálya ez év márciusában Budapest kivételével az ország valamennyi városára és községére vonatkozóan helyzetképstatisztikai felvételt hajtott végre. Az adatgyűjtés elsősorban a város- és községfejlesztési tervek készítéséhez, illetve azok végrehajtásának ellenőrzéséhez, valamint a települések fejlesztési kategóriákba való sorolásához szolgáltat alapot, de hasznos segítséget nyújt a területrendezéshez, a felső- és középfokú államigazgatási szervek irányító munkájához, sőt a városok és községek gazdálkodásához is.

Az adatok 1952. január 1-i állapot szerint mutatják a községek és városok fejlettségét, gazdasági, szociális és kulturális intézményekkel, szervekkel való ellátottságát; a visszatekintő adatok egyúttal a felszabulás óta, ezen belül pedig az 1951. évben történt fejlődésről adnak képet.

A felszabulás előtt nem volt helyzetképstatisztikai adatgyűjtés, de ha lett volna is ilyen, igen szomorú, de jellemző képet nyújtott volna a tőkés rendszer népelnyomó politikájának „eredményeiről”. A szórványos adatok is azt mutatják, hogy a városok és a községek belső részei — ahol a tőkés rendszer urai laktak — általában rendezettek, gazdasági, szociális és kulturális intézményekkel viszonylag jól ellátottak, ezzel szemben a külvárosok, de elsősorban a falvak és tanyák dolgozó népének jelentős része még a civilizáció és kultúra legelemibb eszközeivel sem rendelkezik. Sok község lakossága posta, vasút és kiépített utak hiányában szinte teljesen el volt zárva a külvilágtól; és a dolgozónak a mindennapi bevásárlásokért vagy a legközelebbi orvosig 10, nem egy esetben pedig 20 km-nél is nagyobb távolságra kellett gyalogolnia. „Szerencsés” volt az a község, ahol valamelyik főúr, vagy tőkés ütötte fel rezidenciáját, mert oda legalább járható utat építettek, vagy a villanyt bevezették.

A felszabulás után gyökeresen megváltozott a helyzet a községekben is. Népi demokráciánk egyik fő feladatának tekintette, hogy a városok iparosításával egyidejűleg kiemelje a falvakat évszázados elmaradottságukból és elindítsa azokat a szocialista fejlődés útján. A hároméves terv 2 milliárd forintot, a felemelt ötéves terv pedig ennek az összegnek sokszorosát irányozta elő a községek fejlesztésére; ennek eredményeképpen több száz község részesült gazdasági, szociális és kulturális intézményekben és 4 község már várossá fejlődött.

Az 1952. évi városi és községi helyzetképstatisztikai felvétel adatai ezeket a nagyszerű eredményeket tárják eléink és amikor arra utalunk, hogy 7 év alatt nem lehet évszázados mulasztások nyomait teljesen eltüntetni, meg kell állapítanunk, hogy népi demokráciánk az elmúlt 7 évben — az újjáépítés óriási áldozataitól és munkájától eltekintve — összehasonlíthatatlanul többet tett a városok és községek fejlesztése érdekében, mint a tőkés rendszer évtizedek alatt.

A következőkben az 1952. évi helyzetképstatistika egyes kiragadott fejezeteinek országosan összesített főbb eredményeiről adunk rövid tájékoztatást. (A számadatok előzetesnek tekintendők, amelyek a feldolgozás befejezése után némileg módosulhatnak. A felszabadulás előtti adatok az 1944. évre vonatkoznak.)

Belterületi utak, közművek létesítése

Utépítés

A felszabadulás óta a városok és községek *belterületén* közel 650 km együttes hosszúságú burkolattal ellátott *utak* építettek összesen 3 360 000 m² felülettel. Ennek a mennyiségnek kb. 1/3 része a városokra jut. A háború által tönkretett, illetve megrongált utak újjáépítését, kijavítását nem számítva, a hároméves terv kezdetétől 343 község és 50 város részesült belterületi utépítésben, 119 község és 1 város pedig csak a felszabadulás óta rendelkezik kiépített belterületi utakkal.

Ugyancsak a fenti időszakban közel 550 km hosszúságban építettek *gyalogjárót*, összesen 700 000 m² felületű burkolattal. Összesen 262 község és 44 város részesült gyalogjáró-építésben és ezek közül több mint 80 csak a felszabadulás óta rendelkezik kiépített járdával. A belterületi út- és járda-építés egyre gyorsuló ütemét bizonyítja az a tény, hogy a felszabadulás óta történt létesítéseknek közel 30%-a az elmúlt esztendőre esik.

Ivóvíz-ellátás

A tőkés rendszer bűnösen elhanyagolta a falusi, de sok esetben a városi dolgozó nép **egészséges ivóvízzel** való ellátását. A lakosság nyomorúságos víze-látásáról még a polgári szociográfusok is kénytelenek voltak megállapítani: „... ivóvízellátás kérdése sürgős megoldásért kiáltó országos ügyé növekedett. Ma már általánosan ismeretes, hogy hazánk lakosságának csak kb. 22%-a iszik vízvezetéki vizet és 40%-nak vízellátása komolyan kifogásolható. Közkezen forog az az adat is, hogy 56 városunk közül 30-ban nincsen vízmű, s ez utóbbiak közül 4-ben 50 000-nél több lélek lakik. A falusi lakosság helyzete meg egyenesen siralmas, az ásott kutak 73%-a fertőzött.”¹

Bár az ijesztő hiányosságot már régen észrevették, de igen keveset tettek a baj megszüntetése érdekében. Még egy artézi kút fúrásáért is óriási harcot kellett a dolgozó népnek a tőkés osztály képviselőivel szemben folytatnia. Az említett műből példának idézzük Szentes város első artézi kútjának történetét: „... Mégis óriási küzdelembe került, míg az október 13-i képviselőtestületi közgyűlés elhatározta a munka megindítását. A városi főorvos igen alaposan indokolt beszédben mutatott rá arra, hogy hosszú idejű orvosi tapasztalata szerint a nagymérvű gyermekhalandóságnak az egészségtelen ivóvíz az oka. Erre az ellenzéki szónok (városatyai!) azzal állott elő, hogy ő is, és a képviselőtestület tagjai is felnőttek ember-korra artézi kút vize nélkül, ami azt bizonyítja, hogy Szentesen jó ivóvíz van. Isten ellen való vétek volna ilyen haszontalanságra 30 000 forintot kiadni. Közegészségügyi szempontból a jó ivóvíz inkább ártalmára van az embernek, mint hasznára, mert ő azt tapasztalja, hogy részesei azon a tanyán, ahol a jó víz van, mind kibetegedtek, mert sok vizet ittak, míg a másik tanyáján, ahol rossz víz van, mind egészségesek voltak, mert keveset ittak.”²

¹ Magyarország ivóvízellátása. A Magyar Mérnök- és Építészegylet kiadása, Budapest, 1940. 62. old.

² U. o., 66. old.

Népi demokráciánkra vár az az óriási anyagi áldozatokat igénylő feladat, hogy újabb vízművek létesítésével, artézikutak fúrásával megoldja a magyar — de elsősorban az alföldi — népnek ezt a több évszázados problémáját. Az eddigi eredmények azt mutatják, hogy államunk ezt a munkát is sikerrel fogja elvégezni.

A felszabadulás óta — az ipari és öntöző vizet szolgáltató hálózatot nem számítva — összesen 300 km hosszúságú, ivóvizet szolgáltató *vízvezeték*et építettek; ennek 38%-a 1951. évben létesült. Összesen 79 község és 38 város részesült új vízvezetéképítésben, illetve bővítésben; ezek közül 32 község és 6 város csak a felszabadulás óta rendelkezik vízhálózattal. A házi bekötések száma új létesítés, vagy pedig a meglévő hálózatba történt új bekapcsolások révén a felszabadulás óta több mint 5600-zal emelkedett. Az új bekapcsolások 34,4%-a 1951-ben történt.

A *vízvezetéki közutak* száma a felszabadulás óta kerekén 640-nel emelkedett és ennek 37,4%-a az elmúlt évben létesült. Összesen 91 községben és 30 városban építettek új vízvezetéki közutakat.

A vízvezeték-hálózatba jelenleg be nem kapcsolható lakosság egészséges ivóvízzel való ellátása céljából a felszabadulás óta 548 községben és 33 városban összesen 979 új *ártézi kutat* létesítettek, ennek 27,7%-a 1951-ben épült.

A felszabadulás óta összesen 90 km hosszúságú fedett szennyvíz-csatorna-hálózatot építettek, amelynek $\frac{2}{3}$ része 1951-ben létesült. Összesen 17 község és 28 város részesült új csatorna-építésben, illetve bővítésben.

A községek és városok villamosítása

A szocializmus építésében rendkívüli jelentősége van a települések villamosításának. A villany fényt és kultúrát ad a falvaknak, de az iparosítás és a mezőgazdaság teljes szocialista átalakítása sem képzelhető el elektromos-energia nélkül. Népi demokráciánk az 5 éves terv végére valamennyi község villamosítását előirányozta. A villamosítás állásáról a harmadik tervvezetékén az alábbi adatok tájékoztatnak.

A villanyvilágításba bekapcsolt fogyasztók számának alakulása
(felszabadulás előtti villanyvilágításba bekapcsolt községek száma = 100)

Községek lélekszáma	1951. jan. 1.	1952. jan. 1.
— 500 fő.....	170	221
501—1000 „.....	158	188
1001—2000 „.....	148	177
2001—5000 „.....	134	150
5001— „.....	116	122
<i>Községek összesen:....</i>	<i>131</i>	<i>146</i>
<i>Városok* .....</i>	<i>118</i>	<i>124</i>
Községek és városok együtt	125	136

* Budapest nélkül.

A városok mindegyike, a községeknek pedig túlnyomó többsége bevezette a villanyt; az áramszolgáltatásba még be nem kapcsoltak több mint 60%-ának 1000-nél kevesebb lakosa van. A kis lélekszámú községek nem megfelelő ellátottsági aránya még a múlt rendszer mulasztásának következménye, ugyanis a magánkézben levő villamosító társaságok elsősorban a több nyereszkedési lehetőséget biztosító nagyobb településekbe vezették be az áramot.

Népi demokráciánk rövid pár év alatt hatalmas eredményeket ért el a községek villamosítása terén: a háborús pusztítások helyreállítását nem számítva — amely sok helyen teljesen új villamosítást jelentett — a felszabadulás óta 732 községet kapcsoltak be az áramszolgáltatásba. Kormányzatunk elsősorban a múltban legjobban elhanyagolt kis lélekszámú (1000 lakoson aluli) községekről gondoskodott, ezeknek közel felét a felszabadulás után villamosították.

A villamosítás üteme a felszabadulás utáni évek átlagában több mint ötször, a 3 éves terv előtti 2 és fél évet nem számítva pedig 7 és fél-szer nagyobb a háború előtti évek átlagánál. A községek villamosításának üteme a felszabadulás után évről-évre fokozódik. 1945-től a hároméves terv kezdetéig 50, a hároméves terv folyamán 330, az ötéves terv első 2 évében pedig 352 új községet kapcsoltak be az áramszolgáltatásba. A bekapcsolt fogyasztók száma a felszabadulás előttihez viszonyítva, a községekben 46, a városokban 24, országos átlagban 36%-kal emelkedett.

A villamosítás még gyorsabb üteme elé eddig a nagy kapacitású áramfejlesztő telepek hiánya gördített akadályt. A rohamosan fejlődő iparunk egyre több villamosenergiát igényel, de jelentősen megnövekedett a lakosság fogyasztása is és a meglévő energiafejlesztő telepeink nem bírják a további megterhelést. Ezt a problémát az újonnan üzembe állított és a most épülő új, nagy termelőképességű erőművek fogják megoldani.

Egészségügy, szociális helyzet

A tőkés rendszer csak igen keveset törődött a dolgozók egészségügyével, a falusi lakosság közül pedig csak az részesült orvosi ellátásban, aki fizetni tudott. Az orvosok letelepedését, gyógyszerárak és egyéb egészségügyi intézmények létesülését elsősorban a nyereszkedési lehetőség irányította.

Szinte felmérhetetlen az a támogatás, amit népi demokráciánk egészségügyi és szociális téren a dolgozó népnek a felszabadulás óta eltelt rövid idő alatt juttatott. A dolgozók társadalmi biztosításáról, a természetbeni és anyagi szociális juttatásokról nem beszélve, egészségügyi kormányzatunk az egészségügyi és szociális intézmények, illetve szervek egész sorát hozta létre. Ennek a munkának főbb eredményeiről az 595. oldalon lévő táblázat ad tájékoztatást.

Az egészségügyi intézményekkel rendelkező városok és községek közül szülőotthont 59,4%, mentőállomást közel 40% a felszabadulás után kapott. Jelentősen előmozdították az egészségügyi helyzet megjavulását a nagy számban létesült körzeti orvosi rendelők és egészségházak, illetve egészségügyi tanácsadó helyiségek is.

Az orvosi gyakorlatot folytató orvosok száma a felszabadulás előttihez viszonyítva, 12%-kal emelkedett. Ez nemcsak a már meglévő és újonnan létesített egészségügyi intézmények orvosi ellátását javította meg, hanem 118 község — az orvossal rendelkezők 9,7%-a — körzeti orvost is kapott.

A körorvosi körzetek átrendezése folytán az orvossal nem rendelkező községek is közelebb kerültek az orvoshoz. 78 községben új nyílt árusítású **gyógyszertár** létesült, 224 községben pedig kézigyógyszertárak segítségével oldják meg a gyógyszerellátás problémáját. 141 községünk csak a felszabadulás óta rendelkezik szülésznővel.

*Egészségügyi intézményekkel rendelkező községek, illetve városok száma
1952. január 1-én*

Megnevezés	Szülőotthonnal	Mentőállomással	Tüdőbetegközponttal	Nemibetegközponttal	Rendelőintézet	Körzeti orvosi rendelővel	Egészségházzal	Egészségügyi tanácsadóhellyel
	r e n d e l k e z ő							
Községek.....	85	40	93	20	19	1065	138	1605
Városok*.....	16	53	55	54	37	40	41	40
<i>Együtt....</i>	<i>101</i>	<i>93</i>	<i>148</i>	<i>74</i>	<i>56</i>	<i>1105</i>	<i>179</i>	<i>1645</i>
Az új létesítményekben részesült községek és városok az összes egészségügyi intézményekkel rendelkezők százalékában								
Községek.....	62,4	45,0	18,3	20,0	10,5	7,6	10,9	10,5
Városok*.....	43,7	35,8	14,5	18,5	16,2	32,5	19,5	25,0
<i>Együtt....</i>	<i>59,4</i>	<i>39,8</i>	<i>16,9</i>	<i>18,9</i>	<i>14,3</i>	<i>8,5</i>	<i>12,8</i>	<i>10,9</i>

* Budapest nélkül.

A községek és városok szociális intézményekkel való ellátása tekintében különösen a *területi bölcsődék* létesítésében értünk el jelentős eredményeket. A felszabadulás előtt mindössze 8 községnek és 19 városnak volt bölcsődéje, 1952. január 1-én a bölcsődével rendelkező községek száma 43-ra, a városoké pedig 38-ra emelkedett. Az adatokban nem szereplő üzemi és hivatali bölcsődék száma az ellátottsági arányt többszörösére emeli. A területi bölcsődékben elhelyezett gyermekek száma a felszabadulás előttinek kb. ötszörösére növekedett. A *gyermekjátsszótérrel* rendelkező községek, illetve városok száma a felszabadulás előtti 90-ről 200 fölé emelkedett.

Az öregekről történő gondoskodásra utal az a tény, hogy a felszabadulás óta több mint 100 község, illetve város kapott *szociális otthon* és ezzel egyidejűleg a szociális otthonokban elhelyezettek száma kb. 55%-kal emelkedett.

Oktatás, népművelés

A szocialista átalakulás népünk anyagi jóléte mellett leginkább a kulturális színvonal nagymértékű emelésében tükröződik vissza. Amíg a tőkés rendszernek egyáltalán nem volt érdeke, hogy a dolgozó nép műveltségi színvonala emelkedjék, sőt — csak az uralkodó osztálynak kedvező tanügyi politikájával tudatosan is súlyos akadályokat gördített a munkás-paraszti származású fiatalok elé, népi demokráciánk iskolapolitikája arra irányul,

hogy az egész dolgozó nép számára lehetővé tegye a tanulást, a műveltségi színvonal emelkedését.

Az iskolák államosítása és ennek kapcsán az egységes oktatási rendszer megteremtése nemcsak az oktatás minőségének megjavulását, hanem egyúttal a tanerők és tanulók számának ugrásszerű megnövekedését is eredményezte. Ehhez járul még oktatásügyi kormányzatunk iskolaépítő tevékenysége, amelynek eredményeit az alábbi adatok mutatják.

Általános iskolával rendelkező községek, illetve városok megoszlása lélekszámnagyság szerint (1952. I. I.)

A községek lélekszáma	Általános iskolával rendelkezik	E b b ő			
		felszabadulás		1951. jan. 1.	
		óta iskolaépítésben vagy bővítésben részvett			
		szám	%	szám	a felszabadulás óta iskolaépítésben vagy bővítésben részvettek %-ában
— 500 fő.....	526	67	12,7	27	40,3
501—1000 „.....	873	232	26,6	91	39,2
1001—2000 „.....	878	394	44,9	122	31,0
2001—5000 „.....	679	373	54,9	157	42,1
5001— „.....	205	137	66,8	63	46,0
<i>Községek összesen ....</i>	<i>3161</i>	<i>1203</i>	<i>38,1</i>	<i>460</i>	<i>38,2</i>
Városok*.....	57	42	73,7	28	66,7
Községek és városok együtt.....	3218	1245	38,7	488	39,2

* Budapest nélkül.

Ma már csaknem valamennyi községnek és népesebb külterületi lakotthelynek van általános iskolája és ez a tény népi demokráciánk iskolaépítő tevékenységének eredménye. A felszabadulás óta 1245 község, illetve város részvett iskolaépítésben, illetve bővítésben, vagyis az általános iskolával rendelkezők 38,7%-a kapott új iskolaépületet vagy tantermeket. Az iskolaépületek száma a felszabadulás előttihez viszonyítva, több mint 1200-zal, a tantermek száma pedig több mint 3000-rel emelkedett. Népi demokráciánk gondoskodása a múltban oly nagymértékben elhanyagolt tanyavilágra is kiterjedt. Az új iskolaépületek 40%-a, a tantermeknek pedig közel 25%-a külterületi lakotthelyeken létesült.

Az iskolaépítésnél, illetve bővítésnél még sokkal nagyobb arányú a tanerők számának növekedése; 2363 község, illetve város — az általános iskolával rendelkezők 73%-a — kapott a felszabadulás óta összesen közel 11 000 új tanerőt, aminek következtében a felszabadulás előtti állapothoz viszonyítva, a tanerők száma több mint 50%-kal emelkedett.

Hasonló arányú fejlődés mérhető le a községek és városok középfokú iskolákkal való ellátása terén is. A felszabadulás előtt mindössze 25 községnek volt csak középiskolája, ma már ez a szám a dolgozók középiskoláit nem számítva, eléri a 70-et, tehát a növekedés mértéke 180%. Ezenkívül természetesen a középiskolával már a felszabadulás előtt is rendelkező községek, illetve városok is kaptak új iskolát, vagy részvettek bővítésben.

A középiskolák száma a felszabadulás előttihez viszonyítva 50, a középiskolai tantermek száma 30, a tanerők száma pedig 48%-kal növekedett. Oktatásunk fejlődésének ütemére nézve jellemző, hogy a felszabadulás után történt új iskolalétesítések, illetve bővítések nagyobb része az 1951. évre esik.

Az iskolaépítés mellett kormányzatunk különös gondot fordít a dolgozó nép iskolán kívüli oktatására is és többek között kultúrotthonok, filmszínházak, népkönyvtárak létesítésével mozdítja elő a dolgozók művelődését, szórakozását. Ennek a tevékenységnek eredményeit tárja elénk az alábbi kimutatás.

Területi kultúrotthonnal és állandó jellegű mozival rendelkező községek, illetve városok megoszlása lélekszámnagyság szerint (1952. I. 1.)

A községek lélekszáma	Kultúrotthonnal (teremmel) rendelkező községek, ill. városok száma			A növekedés mutatója a felsz. e. = 100		Mozival rendelkező községek, ill. városok száma			A növekedés mutatója a felsz. e. = 100	
	felszabadulás előtt	1951. I. 1.	1952. I. 1.	1951. I. 1.	1952. I. 1.	felszabadulás előtt	1951. I. 1.	1952. I. 1.	1951. I. 1.	1952. I. 1.
— 500 fő	75	143	230	191	307	—	6	11	—	—
501—1000 „	163	366	521	225	320	14	41	71	293	507
1001—2000 „	194	440	611	227	315	90	191	256	212	284
2001—5000 „	199	391	546	196	274	243	362	420	149	173
5001— „	67	138	196	206	293	162	188	195	116	120
Községek összesen.....	698	1478	2104	212	301	509	788	953	155	187
Városok*	29	46	52	159	179	54	55	57	102	106
Községek és városok együtt	727	1524	2156	210	297	563	843	1010	150	179

* Budapest nélkül.

A táblában nem szerepelnek az üzemi kultúrotthonok és a körzeti mozik adatai. Meg kell jegyezni, hogy a kultúrotthonokra vonatkozó, felszabadulás előtti adatok legtöbb esetben csak az egyébként is ritkán tartott előadások céljára alkalmilag igénybevett helyiségeket jelentik.

Megállapítható, hogy a rendszeres kulturális előadások céljára szolgáló helyiségekkel (kulturterem, kultúrotthon, kultúrház) a községek és városok $\frac{2}{3}$ része rendelkezik és ez az arányszám az üzemi kultúrotthonok beszámításával még jóval magasabb. A kultúrotthonnal rendelkező községek száma a felszabadulás előttinek több mint háromszorosára emelkedett, a városoknál a növekedés mértéke majdnem 80%.

Állandó jellegű mozival valamennyi város és a községek közel $\frac{1}{3}$ -a rendelkezik. A felszabadulás óta több mint 450 község és város kapott állandó jellegű mozit, a községek nagy részét pedig körzeti mozik útján látják el filme előadásokkal. A nem állandó jellegű és a körzeti mozik figyelembe vételével a mozival rendelkező települések száma meghaladja az 1800-at, a községek villamosításának befejeztével pedig lehetőség nyílik valamennyi községnek moziépítésre, illetve a körzeti mozhálózatba való bekapcsolására.

A következő tábla a községek és városok népkönyvtárakkal való ellátottságát mutatja.

A népkönyvtárral rendelkező községek, illetve városok száma lélekszámkategóriák szerint

A községek lélekszáma	Népkönyvtárral rendelkező községek és városok száma
— 500 fő.....	243
501—1000 „.....	572
1001—2000 „.....	712
2001—5000 „.....	607
5001— „.....	185
<i>Községek összesen: .....</i>	<i>2319</i>
<i>Városok* .....</i>	<i>53</i>
Községek és városok együtt..	2372

* Budapest nélkül.

A tőkés rendszerben a falusi dolgozó népnek sem ideje, sem pedig lehetősége nem volt arra, hogy könyvet olvasson, mert a könyv az uralkodó réteg privilégiuma volt. Népi demokráciánk tudva, hogy a könyv fegyver a dolgozók kezében, erős ütemben látta el a falvakat és városokat könyvtárakkal. Ezek az új népkönyvtárak kivétel nélkül a népi demokrácia létesítményei. Ma már a községek és városok közel $\frac{3}{4}$ részének van népkönyvtára és ez az arányszám az üzemi és egyéb könyvtárak figyelembevételével még ennél is magasabbra emelkedik.

*

Posta, távbeszélő

Kormányzatunk igen nagy gondot fordít arra, hogy a hírközlés minden tekintetben megfelelő legyen és ezért egyre több községet kapcsol be a közvetlen postai forgalomba. Igen nagy mulasztásokat kellett pótolni ezen a téren is; erről tanúskodnak az 599. oldalon lévő táblázat adatai.

Ma már a községek több mint $\frac{3}{4}$ része közvetlenül vesz részt a postai forgalomban, az 1000 lakosnál népesebb községek csaknem mindegyike saját postával rendelkezik. Közel 500 község — a postával rendelkezők több mint 20%-a — csak a felszabadulás után kapott postát és ezek közül is legnagyobb mértékben a múltban legjobban elhanyagolt kis lélekszámú községekről történt gondoskodás. A postahivatalok, illetve fiókposták száma a felszabadulás előttihez viszonyítva, 26%-kal emelkedett. A postával való ellátás egyre gyorsuló ütemét az is bizonyítja, hogy a közvetlen postai forgalomba csak a felszabadulás óta bevont községek közel $\frac{1}{3}$ része az elmúlt év folyamán kapott postát.

A postával rendelkező községek, illetve városok megoszlása lélekszámnagyság szerint (1952. I. 1.)

A községek lélekszáma	Postával rendelkezik	e b b ő l p o s t á v a l				A postahivatalok számának alakulása (felsz. e. = 100)	
		csak a felszabadulás		ebből 1951. I. 1.		1951. I. 1.	1952. I. 1.
		ó t a r e n d e l k e z i k					
		szám	%	szám	%		
— 500 fő	106	48	45,3	21	43,7	144	180
501—1000 „	601	235	39,1	76	32,3	144	165
1001—2000 „	838	141	16,8	35	24,8	116	121
2001—5000 „	674	55	8,2	18	32,7	107	111
5001— „	205	9	4,4	4	44,4	107	116
<i>Községek összesen</i>	2424	488	20,1	154	31,6	118	126
Városok*.....	57					114	123
Községek és városok együtt.	2481	488	19,7	154	31,6	117	128

* Budapest nélkül.

Népi demokráciánk a postaszervvel még ellátatlan községekről a postán kívüli távbeszélőforgalom egyre nagyobb mértékű kiterjesztésével gondoskodik.

Postán kívüli nyilvános távbeszélővel rendelkező községek, illetve városok megoszlása lélekszámnagyság szerint (1952. I. 1.)

A községek lélekszáma	A postán kívüli telefonok számának alakulása (a felsz. e. telefonnal ellátott községek száma = 100)	
	1951	1952
— 500 fő.....	407	566
501—1000 „.....	260	347
1001—2000 „.....	198	239
2001—5000 „.....	149	171
5001— „.....	189	247
<i>Községek összesen</i>	<i>203</i>	<i>255</i>
Városok*.....	138	170
Községek és városok együtt..	193	242

* Budapest nélkül.

Jóval több mint 500 község csak a felszabadulás után s ezeknek több mint $\frac{1}{3}$ -a 1951-ben kapott telefont. Legnagyobb arányú emelkedés természetesen az 1000-nél kevesebb lakossal rendelkező községeknél mutatkozik. A postán kívüli nyilvános távbeszélők száma a felszabadulás előttinek kb. 2 és félszeresére emelkedett.

*

Az 1952. év helyzetképstatisztikai adatgyűjtés néhány kiragadott eredménye is városaink és községeink eddig soha nem látott fejlődéséről tesz tanúságot. Város- és községfejlesztés a múltban ötletszerűen történt és elsősorban csak a kiváltságos osztály érdekeit szolgálta. Ma már a város- és községfejlesztést is a népgazdasági terv írja elő, amely minden tekintetben a dolgozó nép jólétének, életszínvonalának fokozását tartja szem előtt.

A hároméves terv beruházásai nemcsak azt tették lehetővé, hogy városaink és községeink begyógyítsák háború okozta sebeiket, hanem azt is, hogy jelentős lépést tegyenek a szocialista fejlődés útján. A módosított ötéves terv évről-évre emelkedő mértékben összesen 10 milliárd forintot irányzott elő város- és községfejlesztésre, és a statisztikai adatok bizonyítják, hogy a terv nem üres ígéret marad, hanem élő valósággá válik.

A népgazdasági tervek beruházásai egyre inkább eltüntetik a város és falu, illetve azok bel- és külterületei között a múltban oly élesen fennálló különbséget és lehetővé tették, hogy több község várossá fejlődjék (Sztálinváros, Komló, Várpalota).

Nincs olyan város, nincs olyan falu az országban, amelynek a felszabadulás, a három- és öt éves terv ne adott volna már valamit és ne nyújtaná a továbbiakban a fejlődés hatalmas lehetőségét.

Pályázati határidő meghosszabbítása

Közljük olvasóinkkal, hogy lapunk június havi számában megjelent

„Iparágunk sajátos statisztikai kérdései“

c. pályázati felhívásra megírandó pályaművek határidejét az Iparstatisztikai Értesítő szerkesztősége — olvasói kérésére —

1952. szeptember 10-ig meghosszabbította

Ismétellen felhívjuk a figyelmet, hogy a pályázatokat az Iparstatisztikai Értesítő szerkesztőségének címére (Budapest, II., Keleti Károly-utca 18/b.) kell küldeni.

SZERKESZTŐSEGI MEGJEGYZÉS: A következőkben vitaanyagként két hozzászólást közlünk Kápolnai Pál elvtársnak a Statisztikai Szemle júniusi számában közölt cikkéhez.

A termelés és a termelékenység növekedésének arányáról

Kápolnai elvtárs cikkében olyan kérdés tisztázását végezte el, melynek felvetése igen időszerű. Az a körülmény, hogy egymásnak ellentmondó és helytelen utasítások jelentek meg a termelés emeléséből a termelékenység emelkedése révén elért hányad kiszámítási módjára vonatkozóan, sürgetően vetette fel a kérdés tisztázását. Helyesen mutatott rá Kápolnai elvtárs, hogy az a hiba, melyet öt éves tervünkben előirányzott termelés és termelékenység növekedés arányának kiszámításánál magam is elkövettem¹ (azt állítva, hogy öt éves tervünk a termelés emeléséből 44%-ot kíván a termelékenység emelése révén fedezni), súlyos gyakorlati hibákra vezethet a tervező káderek munkájában. A kérdés fontosságára való tekintettel szükségesnek tartom Kápolnai elvtárs fejtegetéseit és számításait még néhány — általa csak futólag érintett — megfontolással kiegészíteni.

1. Jelöljük T_0 -val és T_1 -el, a bázis-, illetve a beszámolási időszak termelését, L_0 -val, illetve L_1 -gyel a bázis- és beszámolási időszak munkáslétszámát. E jelölésekkel (a Kápolnai elvtárs által javasolt helyes számítási módot alkalmazva) a termelés emelkedéséből a termelékenység emelkedése révén elért emelkedés arányát (i), illetve munkáslétszám emelkedése révén elért emelkedés arányát (l) következő képletek segítségével fejezhetjük ki:

$$i = \frac{\left(\frac{T_1}{L_1} - \frac{T_0}{L_0}\right) L_1}{T_1 - T_0} = \frac{T_1 - T_0 \frac{L_1}{L_0}}{T_1 - T_0} \dots\dots\dots A.$$

$$l = \frac{(L_1 - L_0) \frac{T_0}{L_0}}{T_1 - T_0} = \frac{T_0 \frac{L_1}{L_0} - T_0}{T_1 - T_0} \dots\dots\dots B.$$

E kettő összeg — mint látható — kiadja a 100%-ot.

2. Ha azonban a számítást az eddig szokásos módon a termelési és termelékenységi indexből kiindulva hajtjuk végre, a következő képleteket kapjuk:

$$i = \frac{\left(\frac{T_1}{L_1} : \frac{T_0}{L_0}\right) l}{\frac{T_1}{T_0} - 1} = \frac{T_1 \frac{L_0}{L_1} - T_0}{T_1 - T_0} \dots\dots\dots C.$$

$$= \frac{\frac{L_1}{L_0} - 1}{\frac{T_1}{T_0} - 1} = \frac{T_0 \frac{L_1}{L_0} - T_0}{T_1 - T_0} \dots (B. alattival egyező)$$

E két hányad, mint látható, egymásnak ellentmond, együttesen nem ad 100%-ot.

3. Az A. alatti képlet is kifejezhető az indexek segítségével a következő módon:

$$\frac{T_1 - T_0 \frac{L_1}{L_0}}{T_1 - T_0} = \frac{\frac{T_1}{T_0} - \frac{L_1}{L_0}}{\frac{T_1}{T_0} - 1} = \frac{\text{Termelési Index} - \text{létszámindex}}{\text{Termelési index} - 100}$$

¹ A munkatermelékenység emelésének tervezése az Iparban, Tervezői Szolgálatok Anyagszolgáltatás. Ipari sorozat, 2. szám, 16. old.

4. Az A. alatti képlet helyességét a következő gazdasági megfontolás alapján láthatjuk be:

Legyen a bázisidőszak termelése 2000 db. a beszámolási időszaké 3000 db., tehát a termelés emelkedése 1000 db. A bázisidőszak munkáslétszáma 80 fő, a beszámolási időszaké 100 fő, az emelkedés 20 fő. A termelékenység a bázisidőszakban 25 db./fő, a beszámolási időszakban 30 db./fő, az emelkedés 5 db./fő.

A beszámolási időszakban változatlan termelékenység és felemelt létszám mellett — — — — — 25 db./fő $\times$ 20 fő = 500 db.-bal többet felemelt termelékenység és változatlan létszám mellett — — — — — 5 db./fő $\times$ 80 fő = 400 db.-bal többet összesen tehát 900 db.-bal többet termelnének, mint a bázisidőszakban.

Valóságban azonban nem 900, hanem 1000 db.-bal termelnek többet? Honnan származik a 100 db. többlettermelés, a termelékenység vagy a létszám emelkedéséből? Ennek különböző megítélésből származik az A. és C. alatti képletek különbözősége.

Valóban a 100 db. többlet forrása az, hogy a beszámolási időszakban a 20 főnyi új létszám termelékenységét is magasabb (5 db./fővel emelt) termelékenységgel kell számításba venni és ez éppen $20 \text{ fő} \times 5 \text{ db./fő} = 100 \text{ db.}$

Ezt a többletet helyesen úgy kell számításba venni, mint ami a termelékenység emelkedéséből származik, hiszen arról van szó, hogy a beszámolási időszak összes munkása átlagosan magasabb termelékenységgel dolgozott.

Helytelen a kérdés olyan felfogása is, hogy a 100 db. többlettermelés a létszám és a termelékenység egyidejű emelkedésének következtében jött létre, a két tényező együttes hatásaként, tehát, hogy ezt 50:40 arányban (vagy más arányban) meg kell osztani a termelékenység és a létszám emelkedéséből származó termeléselemelkedés között. Köztudomású ugyanis, hogy a termelésbe újonnan bevont munkások munkájának termelékenysége az átlagot nem hogy nem emeli, hanem inkább rontja. Tehát az a tény, hogy a létszámnövekedés elő termeléselemelkedést a bázisidőszak átlagos termelékenységével vesszük számításba, inkább felette jár még a valóságnak, semmint alatta. Még helytelenebb volna tehát a létszámnövekedésre elő termeléselemelkedést a bázisidőszak átlagos termelékenységénél magasabb termelékenység alapján számítani.

Ezek szerint helyesen a munkáslétszám emelkedésére $25 \text{ db./fő} \times 20 \text{ fő} = 500 \text{ db.}$

a termelékenység emelkedésére — — — — — $5 \text{ db./fő} \times 100 \text{ fő} = \frac{500}{1000}$ db. esik a termelés összes emelkedéséből.

Tehát a termelés emelkedéséből a termelékenység emelkedésére esik 50%.

A termelési indexből $\left(\frac{3000}{2000} = 150\%\right)$ és a termelékenységi indexből $\left(\frac{30}{20} = 120\%\right)$ számolva (a C. alatti képlet szerint)

$$\frac{120 - 100}{150 - 100} = 40\% \text{-ot}$$

kapunk a termelékenység emelkedéséből származó termelés emelkedés arányára, szemben a fentiek szerint helyes 50%-os aránnyal.

*

Örömmel üdvözlöm a Statisztikai Szemle szerkesztőségének azt a kezdeményezését, hogy a tervezési és statisztikai gyakorlatban felmerülő vitás kérdések tisztázásának helyet ad. Remélem, hogy az ilyen fajta — és a statisztikai elméletre is kiterjedő — viták előre fogják vinni gazdaságstatisztikánk gyakorlatának és elméletének fejlődését, egyben fokozzák a tervező és statisztikus káderek érdeklődését a problematikus kérdések iránt.

Martos Béla
Országos Tervhivatal
Munkaügyi Főosztály

A termelékenység emelkedése, mint a termelés növekedésének tényezője

Az 1953. évi tervelőirányzatok kidolgozásakor komoly feladat hárul az iparstatisztikára. A statisztikának kell kimutatnia azokat az eredményeket és közvetlen összefüggéseket, melyekre a következő időszak tervét alapozzák. Nyilvánvaló tehát, hogy az adatok megbízhatóságának milyen elsőrendű fontossága van. Igen fontos, hogy az adatokból helyes következtetéseket vonjunk le, és elemzésünk helytálló és minden oldalról alátámasztható legyen. Különösen óvatosan kell eljárni az olyan területeken, melyeken megbízhatóan kialakult gyakorlat még nincs. Ilyen terület a munkatermelékenység kérdése. A termelékenység alakulásának mélyreható elemzése a jó munkaügyi tervkészítés feltétele, és sokszor ezen áll vagy bukik a munkaügyi terv realizása.

A szakirodalom széles körben foglalkozik e kérdéssel és így — többek között — a Statisztikai Szemle május havi számában cikk jelent meg Kápolnai Páltól, melyben a termelékenységgel, mint a termelés növekedésének egyik tényezőjével foglalkozik. A cikk elmélyedéssrel tanúskodik, és a cikk írója elismerést érdemel azért, hogy ezt a nehéz kérdést a szakajtóban nyilvánosságra hozta és ezzel megadta a lehetőséget ahhoz, hogy a problémát kizárólag elvi síkon több oldalról részletesen megvizsgáljuk.

Nézetünk szerint a cikkben ismertetett módszer elvileg vitatható, a kiindulási alap nem biztos és hibája elsősorban abban mutatkozik, hogy a tényleges helyzetről jobb eredményeket mutat, tehát bizonyos mértékig megtévesztő, sőt mint egy példával is megvilágítható, az állításának az ellenkezőjét is éppen úgy be lehet bizonyítani.

Mielőtt rátérnénk a kérdés tüzetes megvitatására, előjáróban le kell szögeznünk, hogy az általunk ismertetett módszer sem teljesen kielégítő, viszont megítélésünk szerint közelebb jár a probléma helyes, minden szempontból kielégítő megoldásához.

A jó összehasonlíthatóság kedvéért a fentemlített cikk példájának számszerű adatait változtatás nélkül vettük át, hogy az adódó különbségeket szemléltetebben tudjuk bemutatni.

A példa a következő:

Időszak (azonos munkanap szám)	Termelési érték változatlan áron Ft	Munkások átl. állom. létszáma fő	Egy munkásra eső termelés Ft.
Január	400.000	80	5.000
Február	462.000	84	5.500
Változás	+62.000	+4	+500

A 62 000 Ft termelésemelkedésből:

a) a létszámban történt változás (4 fő emelkedés) kihatása 20 000 Ft 32,3%
Kiszámítása: a bázisidőszak (január) egy munkásra eső termelési értékének és a munkáslétszám különbségének szorzata ($5\,000 \times 4 = 20\,000$)

b) a termelékenység változásának kihatása 42 000 Ft 67,7%
Kiszámítás: Az egy munkára eső termelés különbségének és a második időszak munkáslétszámának szorzata ($500 \times 84 = 42\,000$) 62 000 Ft 100,0%

Következtetés: 67,7%-ban a termelékenység emelkedése, 32,3%-ban, pedig a munkáslétszám növekedése eredményezte a termelés növekedését.

A számítás helyességét a következőkkel bizonyítja:

Ha termelékenységemelkedés nem történt volna, csupán létszámnövekedés, akkor a februári termelés $5\,000 \times 84$ fő, azaz lett volna a januári — — — — — — — — — —	420 000 Ft
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —	400 000 Ft
termelési értékkel szemben, tehát a létszámemelkedés kihatása a februári termelés azonban nemcsak a létszámtöbbletnek megfelelő — — — — — — — — — — — — — — — —	20 000 Ft
hanem —	420 000 Ft
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —	462 000 Ft
mivel termelékenység-emelkedés is történt, így a termelékenység-emelkedés kihatása — — — — — — — — — — — — — — — —	42 000 Ft

Itt álljunk meg, és végezzük el ugyanazt az elemzést, de egy más kiindulási alappól

Ha létszámemelkedés nem történt volna, csupán termelékenység-növekedés, akkor a februári termelés $80 \times 5\,500$, azaz — — — — — — — — — — — — — — — —	440 000 Ft
lett volna a januári — — — — — — — — — — — — — — — —	400 000 Ft
termelési értékkel szemben, tehát a termelékenység-emelkedés kihatása — — — — — — — — — — — — — — — —	40 000 Ft
A februári termelés azonban nemcsak a termelékenység-többletnek megfelelő — — — — — — — — — — — — — — — —	440 000 Ft
volt, hanem —	462 000 Ft
mivel létszámemelkedés is történt, és így a létszámemelkedés kihatása — — — — — — — — — — — — — — — —	22 000 Ft

ami 4 fő 5 500 Ft-os termelésével egyenlő.

A fenti ellenbizonyítás alapján nézzük tehát az alap-példából folyó következtetést:

A 62 000 Ft termelés-emelkedésből:

a) a létszámban történt változás (4 fő emelkedés) kihatása 22 000 Ft 35,5%

Kiszámítása: a beszámolási időszak (február) 1 munkásra eső termelési értékének és a munkáslétszám különbségek szorzata ($5\,500 \times 4 = 22\,000$),

b) a termelékenység változásának kihatása — — — — — 40 000 Ft 64,5%

Kiszámítása az 1 munkásra eső termelés különbségének és a bázisidőszak munkáslétszámának szorzata ($500 \times 80 = 40\,000$).

A fentiek azt mutatják, hogy ugyanazon szám adatok alapján a kétféle elemzéssel más-más eredményhez jutunk, és ez semmiképpen sem lehet közömbös. A két elemzés közötti eltérés abból adódik, hogy a létszámnövekedés kihatását a bázisidőszak vagy a beszámolási időszak termelékenysége alapján vegyük-e számításba. Ebben a példában a vitás összeg 2 000 Ft ($4 \text{ fő} \times 500$ termelékenységnövekedés), melyet az alap-példa teljes egészében a termelékenységnövekedés, a mi példák pedig a létszámnövekedés javára írt. Nézetünk szerint a beszámolási időszak létszámát — különösen, ha új felvételtől van szó — semmiképpen sem lehet a bázisidőszak termelékenységével számolni, de ugyanakkor tudjuk, azt is, hogy a mi példánk is vitatható.

Tegyünk egy olyan példát vizsgálat tárgyává, melyben a két módszer különbözősége homlokegyenest ellenkező következtetésre vezet.

Időszak	Teljes termelés változatlan áron		Munkások átlagos áll. létszáma		Egy munkásra eső termelés	
	Ft	%-ban	fő	%-ban	Ft	%-ban
Január	100	100,0	10	100,0	10	100,0
Február	400	400,0	20	200,0	20	200,0
Változás	+300	+300,0	+10	+100,0	+10	+100,0

Első módszer szerint:

a) létszámemelkedés kihatása — — — — — 100 Ft 33,3%
 Kiszámítása: bázisidőszak egy munkásra eső termelése szorozva a munkáslétszám különbségével ($10 \text{ fő} \times 10 = 100$),

b) termelékenységemelkedés kihatása — — — — — 200 Ft 66,7 Ft
 Kiszámítása: Az egy munkásra eső termelés különbsége szorozva a beszámolási időszak munkáslétszámával ($20 \text{ fő} \times 10 = 200$) — 300 Ft 100,0%

Második módszer szerint:

a) Létszámemelkedés kihatása — — — — — 200 Ft 66,7%
 Kiszámítása: a beszámolási időszak egy munkásra eső termelésének és a munkáslétszám különbségének szorzata ($10 \text{ fő} \times 20 = 200$),

b) termelékenység-emelkedés kihatása — — — — — 100 Ft 33,3%
 Kiszámítása: az egy munkásra eső termelés különbségének és a bázisidőszak munkáslétszámának szorzata ($10 \text{ fő} \times 10 = 100$) — 300 Ft 100,0%.

Fenti bizonyítás azt mutatja, hogy mennyire óvatosan és körültekintően kell eljárunk ennek a kérdésnek eldöntésénél

Nem vitás, hogy mindkét módszer helytelen, hiszen az egyszerű példa ránézésre is mutatja, hogy a termelés növekedése ugyanolyan mértékben a létszámnövekedésből és ugyanolyan mértékben a termelékenység növekedéséből származott.

Mielőtt a nyitvahagyott kérdésben állástfoglalnánk, nézzük meg, hogy a cikk írója által bírálat tárgyává tett 1952. évi O. T. tervutasítás szerint melyik módszer helyes. Az O. T. módszere szerint a termelékenység emelkedésének kihatását a termelékenység-emelkedés százalékának és a termelés-emelkedés százalékának hányadosa mutatja.

Példánkban a termelékenység 100,0%-kal növekedett, a termelés növekedése 300,0%. Az O. T. számítás eredménye

$$\frac{100}{300} \cdot 100 = 33\frac{1}{3}\%$$

tehát a termelésnövekedésből a termelékenység-emelkedés révén. — — — — 33,3%
 a létszámemelkedésből a fennmaradó — — — — — 66,7%
 származott.

Ez a számítás tehát az általunk ismertett második módszerrel mutat azonos eredményt, és így az előzőek már bizonyítják, hogy ez nem kielégítő.

Keressünk a továbbiakban olyan kivezető utat, amely mindkét módszer hibájától mentes. A példánkban, ha csak létszámemelkedés történt volna, és a termelékenység nem változik, akkor $10 \text{ fő} \times 10 = 100$ Ft-tal növekedett volna a termelés. Ha viszont tisztán termelékenységnövekedés történt volna és létszámnövekedés nem, akkor ugyancsak $10 \text{ fő} \times 10 = 100$ Ft-al

növekedett volna a termelés. Marad tehát 100 Ft termelésnövekedés, melyről nem tudjuk, hogy a létszám, vagy termelékenység javára írjuk. Logikusnak az látszik, ha ezt a 100 Ft-ot olyan arányban osztjuk fel, amilyen a létszámnövekedés és a termelékenységnövekedés közötti megosztási viszony. A létszám emelkedett 100,0%-kal a termelékenység szintén:

Létszámemelkedés	— — — — —	100 Ft	50,0%
Termelékenységemelkedés	— — — — —	100 Ft	50,0%
Osszesen	— — — — —	200 Ft	100,0%

A termelésnövekedés fennmaradó 100 Ft-jából tehát 50 Ft esik a létszámnövekedésre és 50 Ft a termelékenységnövekedésre. Végeredményben tehát a 300 Ft termelésnövekedésből 150 Ft jut a létszámnövekedésre és 150 Ft jut a termelékenységnövekedésre. Ezt számszerűleg bizonyítani felesleges, hiszen az egyszerű példa önmagában mutatja az eredményt.

Módszerünk képlete az, hogy a létszámemelkedés százalékát összeadjuk a termelékenység növekedésének százalékával, és e kettő megosztási viszonyozsága mutatja a létszám, illetve a termelékenységnövekedés hatását.

Nézzük a fenti módszerünkkel az alap-példát:

Időszak	Teljes termelés tervén		Munkások átlagos állományi létsz.		Egy munkásra eső termelés	
	Ft	%-ban	fő	%-ban	Ft	%-ban
Január	400.000	100,0	80	100,0	5.000	100,0
Február	462.000	115,5	84	105,0	5.500	110,0
Változás	+62.000	+15,5	+4	+5,0	+500	+10,0

A létszám növekedett 5,0%-kal, a termelékenység emelkedett 10,0%-kal. A számítás módja:

5%	33,3%
10%	66,7%
15%	100,0%

Az alap-példának az általunk javasolt módszer szerinti megoldása tehát az, hogy létszámemelkedésből ————— 33,3%
termelékenységnövekedésből ————— 66,7%
jut a termelésnövekedésre.

A fentiekben ismertetett eljárás a Kohó- és Gépipari Minisztérium Munkaügyi főosztályának kialakult gyakorlata és ezt a munkánk során mi is huzamosabb ideje használjuk.

Ezen elvi bírálattal célunk az volt, hogy a statisztikai szakajtóban megjelent cikket mi statisztikusok igyekszünk elsősorban megvitatni, és hogy a statisztikus kartársak elé bocsássuk azokat a kérdéseket és véleményeket, amelyek feltétlenül többoldalú megvilágítást igényelnek.

Végezetül az ajánlott módszerünkkel mutassuk ki a cikkíró által közölt elemzés torzítását, mely szerint módosított ötéves tervünkben a termelésemelkedés 70,7%-ban a termelékenység emelésével és 29,3%-ban a munkáslétszám növelésével valósul meg. Megítélésünk szerint ez nyilvánvalóan hibás számítás, hiszen a Szovjetunió fejlett népgazdasági színvonala mellett is a termelésemelkedés kb. kétharmadrészt tud a termelékenység növelésével és egyharmadrészt a munkáslétszám emelésével elérni.

Vizsgálatunk szerint ötéves tervünkben a kérdés a következőképpen alakul:

Időszak	Termelési érték %-ban	Munkáslétszám %-ban	Egy munkásra eső termelés %-ban
1949.....	100,0	100,0	100,0
1954.....	310,0	161,5	192,0
Változás	+210,0	+61,5	+92,0

a) a 210%-os termésemelkedésből tehát

a) a létszámban történt változás kihatása	—————	—————	—————	40,0%
	+92,0	60,0%		
Kiszámítása:	61,5	40,0%		
	153,5	100,0		

b) termelékenységben történt emelkedés kihatása ————— $\frac{60,0\%}{100,0\%}$

A fenti arány, mint ötéves tervünk minden célkitűzése, reális és megvalósítható, és joggal lehetünk büszkéek arra, hogy ezt a szintet már az első ötéves tervünk befejezésekor elérjük.

Statiztika a szűk keresztmetszetek felszámolásának szolgálatában

A textilipar fejlődése az évek folyamán nem volt arányos. Ez az aránytalanság főleg abban nyilvánult meg, hogy a fonal-előkészítés, különösen pedig a cérnázás nem tudott lépést tartani az egyre fokozódó igényekkel. A Könnyűipari Minisztérium Tervefőosztálya felismerte a kérdés óriási jelentőségét, megoldását a közeljövő feladataként tűzte ki.

Mint az ország egyik legnagyobb cérnázó üzeme azonnal hozzáfogtunk, hogy megtegyük azokat a szervezési intézkedéseket, melyek segítségével biztosíthatjuk üzemünk kapacitásának teljes kihasználását. Első teendőnk volt, hogy átvizsgáltuk és az új követelményeknek megfelelően átszerveztük a cérnázó üzem statisztikáját és belső adat-szolgáltatását. Ujjonnan számbavettük a gépparkot, felmértük a fordulatszámokat és újfajta napjelentés-rendszert vezetünk be, mely alkalmas a termelés alakulásának gépenkénti és gyártmányonkénti vizsgálatára.

Az ilyenfajta jelentésnek kettős jelentősége van. Egyrészt az üzem vezetőjének tökéletes áttekintést nyújt gépei felett, másrészt a diszpozíciós és tervosztályok kezébe segédeszközt ad, hogy a terveket reálisan feszítve készítse el.

Üzemünkben az ad ennek a kérdésnek különös jelentőséget, hogy gépeink orsószáma, fordulatszámja nagyon különböző, valamint a feldolgozandó fonalak finomsági száma is igen változó. Ilyen körülmények között a termelés egyszerű összehasonlítása nem igen ad lehetőséget operatív intézkedésekre. Az I. sz. táblázat a termelési jelentést mutatja. Itt a gépek orsószáma, valamint fordulatszámja előre van nyomva. Példákon 4 gyártmány (50/2, 40/34, 40/2, 12/34) szerepel, mint termelés. Az 5-ös rovat a termelt súlyt, a 6-os az ennek megfelelő hosszt tartalmazza, a 7-es a felhasznált orsóórát, a 8-as pedig a kiszámított elméleti hosszt tartalmazza. Ennek kiszámítása gépenként elég súlyos problémát jelentett, míg végül a kérdést úgy oldottuk meg, hogy előre készítettünk egy táblázatot, mely a különféle előfordulható sodratszámokra, a megfelelő orsóórával besorozva-már előre kiszámítva tartalmazza az elméletileg letermelhető hosszt. (IV. sz. táblázat.). Ezzel a fogással a több mint 2 óráig tartó munkát néhány percre egyszerűsítettük és lehetővé tettük a jelentés gyors, időbeli kiértékelését. A gépenkénti km és elméleti km rovatok viszonya $\left(\frac{6}{8}\right)$ adja a géphatásfokot (21). Ugyancsak a 6. és 8. rovatok összege adja a gyártmányonként elért géphatásfokot.

Mindkét módon kumulálva is gyűjtjük az eredményeket (II. táblázat gyártmányonként, III. táblázat gépenként), azaz bővítve, hogy itt már a tervet is figyelembe vesszük. A II. táblázat egy-egy kumulált sora képezi a napi jelentés alapját is, melyet már nemcsak az üzemvezető, hanem a vállalatvezetés is felhasznál. A III. számú táblázatot az üzemvezető igen jól tudja használni a gépek teljesítményének ellenőrzésére és az előálló hibák azonnali kijavítására.

Üzemünkben már régebben bevezettük, de mint a kérdéshez szervesen kapcsolódó intézkedést meg kell említenem a napi bérelszámolást. Ennek lényege, hogy mindennap kb. déli 12 órára minden dolgozó teljesítménylapján fel van tüntetve előző nap elért teljes keresete forintban, valamint teljesítményszázaléka. Ugyancsak fel van minden dolgozó lapján tüntetve az előző dekádban elért összkeresete, teljesítményszázaléka, valamint hogy tervével hol tart. Ennek a rendszernek igen nagy ösztönző ereje van és üzemünkben a munkaverseny főleg erre épül fel. Külön táblázatokban foglaljuk össze, dekádonkénti részlelezesben, az üzem összes dolgozója által elért teljesítményszázalékot, a százalékok szóródását, valamint a 100%-on aluliak számát. Ez a táblázat az üzemvezető kezében igen alkalmas kiegészítő eszköz a gépenkénti hatások kiértékelésénél, midőn az egymást váltók teljesítményét hasonlítja össze.

Ugyancsak igen szoros az összefüggés az önálló műhelyszámolással, melynek komolyságát, megbízhatóságát az új rendszer igen nagy mértékben emelte. Idáig a cérnázó üzemet, mint egyetlen önálló elszámolási egységet kezeltük, az új rendszer segítségével lehetővé válik, hogy az egymást váltó műszakokat külön számoljuk el, és így a műszakok közötti verseny kialakításával még fokozzuk a termelékenységet.

CÉRNÁZÓ TERMELESI JELENTÉS

1952 május hó 16. nap

Gép- szám	Orsó drb.	1000 ford.		50/2 S: 780				40/34 S: 600				40/2 S: 680				12/34 S: 550				Ghfok	g/ó óra bázis
		1 percre	1 órára	kg.	km.	orsóóra	elm. km.	kg.	km.	orsóóra	elm. km.	kg.	km.	orsóóra	elm. km.	kg.	km.	orsóóra	elm. km.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1.	100	3,9	234	26,—	650	2400	720													90,—	
2.	100	3,9	234	26,—	650	2400	720													90,—	
3.	150	5,1	306					90—	1650	3600	1836									90,—	
4.	150	5,1	306					925	1700	3600	1836									92,7	
5.	80	4,8	288	25,—	625	1920	709													88,5	
6.	80	4,8	288	25,—	625	1920	709													88,5	
7.	60	4,3	258									24,5	494	1440	546					90,—	
8.	60	4,3	258									20—	400	1440	546					73,—	
9.	120	3,6	216													113,—	1000	2880	1131	88,5	
10.	120	3,6	216													106,5	960	2880	1131	85,—	
11.	85	4,2	252									35,—	700	2040	756					92,5	
12.	85	4,2	252									36,—	720	2040	756					95,—	
13.	100	4,8	288	33,—	825	2400	886													93,—	
14.	100	4,8	288	33,—	825	2400	886													93,—	
15.	180	4,5	270					975	1790	4320	1944									91,7	
16.	180	4,5	270					90—	1660	4320	1944									85,5	
17.	250	3,7	222	65,—	1625	6000	1708													94,1	
18.	250	3,7	222	66,—	1650	6000	1708													96,5	
19.	100	3,8	228									38,—	760	2400	805					94,5	
20.	100	3,8	228									39,—	780	2400	805					97,—	
20	2450	4,2	252	299	7475	25440	8046	370—	6800	15840	7560	192,5	3854	11760	4214	219,5	1960	5760	2262	91,0	17,—
szállítás	m/óra						316,2				477,—			358,2				393,—		375,4	
	m/perc						5,27				7,95			5,97				6,55		6,26	
átl.	fordulat						4110,—				4770,—			4060,—				3600,—		4200,—	
	g—h fok						93,—				90,—			91,5				86,—		91,—	
	9/ó ó bázis						14,8				21,4			16,4				17,—		17,1	
	9/ó ó eff						11,8				20,—			16,4				38,—		18,4	

II. sz táblázat

Cérnázó üzem

TERMELESI GYŰJTŐNAPLÓ

1952 május hó . . . . . nap

Nap	50/2						40/34						Összesen											
	Terv kg	Tény kg	%	Km	Elm. km	Orsó-óra	Terv kg	Tény kg	%	Km	Elm. km	Orsó-óra	Terv kg	Tény kg	%	Elm. km	Orsó-óra	Álló orsó-óra	Gépl. fok	G/oóra eff.	G/oóra báz.			
2	300	299	100,—	7475	8 046	25 440	350	370	106,—	6 800	7 560	15 840	1 000	1 021	101,1	19 000	19 089	100,5	22 082	58 800	500	86,5	17,4	16,1
3	300	285		7 125	8 046	25 440	350	380		6 992	7 560	15 840	1 000	1 029		19 000	19 081		22 082	68 800	500			
4	600	584	98,—	14 600	16 092	50 880	700	750	107,2	13 792	15 120	31 680	2 000	2 050	102,5	38 000	38 170	100,5	44 164	117600	1000	86,5	17,4	16,1
	300	326		8 150	8 046	25 440	350	350		6 440	7 560	15 840	1 000	1 000		19 000	19 590		21 946	58 800	—			
5	900	910	101,—	22 750	24 138	86 320	1050	1100	104,8	20 232	22 680	47 520	3 000	3 050	101,7	57 000	17 760	101,5	66 110	176400	1000	87,1	17,5	16,4
	300	310		7 750	8 046	25 440	350	360		6 634	7 560	15 840	1 000	1 110		19 000	19 600		21 946	58 800	200			
6	1200	1220	101,5	30 500	32 184	111760	1400	1460	104,5	26 856	30 240	63 360	4 000	4 160	104,—	76 000	77 360	102,—	88 056	235200	1200	88,2	17,7	16,5
	300	300		7 500	8 046	25 440	350	340		6 256	7 560	15 840	1 000	1 200		19 000	20 040		21 946	58 800	3600			
	1500	1520	101,3	38 000	40 230	137200	1750	1800	103,—	33 112	37 800	79 200	5 000	5 350	107,—	95 000	97 400	102,4	110002	294000	4800	89,5	18,3	16,8

III. sz. táblázat

Cérnázó üzem

GÉPENKÉNTI GÉPHATÁSFOK

1952 május hó

Nap	1. gép			2. gép			3. gép			Összesen		
	Km	Elm. km	Ghat. fok	Km	Elm. km	Ghat. fok	Km	Elm. km	Ghat. fok	Km	Elm. km	Ghat. fok
2	650	720	90,—	650	720	90,—	1650	1836	90,—	19 089	22 082	86,5
3	660	760		640	760		1650	1836		19 081	22 082	
4	1310	1480	88,5	1290	1480	87,—	3300	3672	90,—	38 170	44 164	86,5
	680	760		620	760		1700	1836		19 590	21 946	
5	1990	2240	89,2	1910	2240	85,5	5000	5508	91,—	57 760	66 110	87,1
	680	760		640	760		1720	1836		19 600	21 946	
6	2760	3000	88,8	2550	3000	85,—	6720	7344	91,5	77 360	88 056	88,2
	690	720		680	720		1750	1836		20 040	21 946	
	3360	3720	90,5	3230	3720	87,—	8470	9180	92,5	97 400	110 002	89,5

A fejlődésnek ezen a fokán lehetővé fog válni a prémium-rendszer további fejlesztése is, hiszen a művezetők nem az egész üzem teljesítménye után, hanem kizárólag saját műszakjuk termelési eredményei után lesznek premizálva.

Végezetül álljon itt egy kis táblázat, mely cernázó üzemünk dekadonkénti átlagos géphatásfokát mutatja, az utóbbi 3 hónapban:

IV. hó			V. hó			VI. hó		
I.	II.	III.	I.	II.	III.	I.	II.	III.
85,8	87,6	90,7	92,7	93,4	91,8	4,1		

IV. sz. táblázat

Cernázó **SEGÉDTÁBLA AZ ELM. TELJ. KISZÁMÍTÁSÁRA**

Gép- szám	Orsó drb.	Orsóóra	1000 Ford.		Száll. seb. m/óra				ELM. KM 24 óra			
			percre	órára	780	680	600	550	780	680	600	550
1.	100	2400	3,9	234	300	342	390	426	720	790	940	1020
2.	100	2400	3,9	234	300	342	390	426	720	790	940	1020
3.	150	3600	5,1	306	390	450	510	558	1340	1620	1836	2000
4.	150	3600	5,1	306	390	450	510	558	1340	1620	1836	2000
5.	80	1920	4,8	288	372	426	480	522	709	820	920	1000
6.	80	1920	4,8	288	372	426	480	522	709	820	920	1000
7.	60	1440	4,3	258	330	378	432	468	476	546	620	680
8.	60	1440	4,3	258	330	378	432	468	476	546	620	680
9.	120	2880	3,6	216	276	318	360	396	800	920	1040	1131
10.	120	2880	3,6	216	276	318	360	396	800	920	1040	1131

JUGOSZLAVIA

Gazdasági helyzet

Titó, az Egyesült Államok délkelet-európai csatlósa, egyre jobban kiszolgáltatja Jugoszlávia gazdaságát az amerikai imperialisták érdekeinek. A belgrádi fasiszta klikk nyíltan az amerikai-angol imperialisták háborús felvonulási területévé változtatja az országot Egész kül- és belpolitikájukat alárendelik az imperialisták agresszív terveinek.

Miután a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája leleplezte a Titó-bandát, a jugoszláv fasiszták a dolgozók félrevezetésére még egy ideig fenntartották a szocializmus építésének látszatát. 1951 tavaszától azonban megváltozott a helyzet. Titóék már egyáltalán nem leplezik, hogy ma már minden igyekezetük arra irányul, hogy nyíltan felszámolják a tervgazdaság, a népi demokrácia látszatát is, és visszaállítsák a kapitalizmust Jugoszláviában. 1951 áprilisában feloszlatták a Központi Tervbizottságot 1951 nyarán pedig a jugoszláv kormány további törvényerejű rendeleteket adott ki a kapitalizmus visszaállítására.

Ezeknek a rendeleteknek kapcsán a nemzetközi nagytőke — főleg az Egyesült Államok monopóliumai — kiváltságos helyzethez jutottak. Az Anaconda Copper Mining, a Continental Supply Corporation, a Mackenzie Engineering Co. és a Bethlehem Steel búsás hasznót biztosító érdekeltségekhez jutott a jugoszláv gazdaságban.

Az imperialista országok — elsősorban az Egyesült Államok — nagyszámú kölcsönöket folyósítanak Jugoszláviának. A kapott kölcsönök összege 1951 végéig 430 millió dollárra tehető. Ez év elején az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország további 25 millió dollár hitelt engedélyezett Jugoszláviának.

Ezek a kölcsönök azonban természetesen nem a jugoszláv gazdaság talpraállítását, hanem az eddiginél még fokozottabb ki-

zszakmányolását célozzák, és megerősíteték Jugoszlávia függőségét a tőkés országtól, elsősorban az Egyesült Államoktól.

1952 januárjában Titó négyéves „szerződést” kötött az amerikai imperialistákkal, amely az amerikai trösztöknek korlátlan ellenőrzési jogot biztosít a jugoszláv gazdasági élet felett. A „szerződés” arra kötelezi Jugoszláviát, hogy hadifontosságú árukat szállítson az Egyesült Államokba (pl. színesfémeket). A „szerződés” egyben kiköti, hogy a titóisták az amerikai gyarmatosítók részére szállított árukért befolyt egész összeget kizárólag fegyverkezésre, továbbá az Egyesült Államok számára szükséges stratégiai nyersanyagok ki-termelésének és feldolgozásának növelésére használják fel.

KÖLTSÉGVETÉS

A jugoszláv költségvetésnek mind nagyobb részét nyelik el a hadikiadások és egyre kevesebb marad a polgári célú kiadások fedezésére.

Hadikiadások

Rv	milliárd dínár	a költségvetés %-ában
1949	51	33
1950	60	50
1951	133	70
1952	210	76

Forrás: Rudé Právo, 1951. április 17. 2. old.; Die Wirtschaft, 1951. szeptember 21. 6. old.; Österreichische Volksstimme, 1951. december 30. 2. old. és 1952. április 2. 3. old.

Az 1952. évi tényleges hadikiadás azonban lényegesen meghaladja a 210 milliárd dínárt, mivel ehhez járul még Rankovics belügyminiszter terrorapparátusának és kémszervezetének fenntartási költsége.

Gosnyák tábornok, jugoszláv hadügyminiszter, kijelentése szerint az ezévi hadikiadások a nemzeti jövedelem 22%-át teszik ki. Ez több, mint amennyit egy

ország békében valaha is fegyverkezésre költött, sőt még az Egyesült Államok sem fordítja nemzeti jövedelmének ekkora részét fegyverkezésre.

IPAR

A növekvő hadikiadások következtében csökken az ipari beruházások összege; ezt a tényrt még a burzsoa sajtó sem tudja eltitkolni.

Ipari beruházások

Év	milliárd dínár
1949	68,4
1950	57,2
1951	55,0

Forrás: Internationale Wirtschaft, 1952. február 8., 4. old.

A beruházásokat a jugoszláv gazdasági vezetők csak azokban az iparágakban esz-közölhetik, amelyeket Richard Allen amerikai „tanácsadó” jónak lát. Így természetesen csak a hadifontosságú iparágak fejlődnek.

Egyre erősödik az amerikai befolyás Jugoszlávia természeti kincseinek kiaknázása terén. A bori rézbányák, Európa legnagyobb rézbányái, a Forster Weller Corp. amerikai cég kezébe kerültek, és termelésük 88%-át az USA-ba exportálják. Ugyanez az amerikai cég kapta meg a trepcsi ólom- és horganybányák — ezek Európa legjelentősebb ólom- és horgany-lelőhelyei — koncesszióját is.

Bár a Titó-klikt mindent elkövet, hogy az amerikai érdekeknek megfelelően fel-futtassa a hadiipari termelést, számos fontos termék termelése terén, elsősorban a bányászatban, jelentős visszaesés mutatkozik.

A bányászati termelés csökkenése 1951-ben¹

Megnevezés	1951. év 1950. év %-ában
Szén	86,5
Vasérc	70,5
Réz	81,8

Ennek a csökkenésnek oka főként a munkásoktól sztrájkjaiban és szabotázskcióiban keresendő, amelyek hosszú időre visszavetik a termelést és gyengítik a fasizta uralmat. 1951 folyamán nagy

¹ Monthly Bulletin of Statistics, 1952 május adatai alapján számítva.

sztrájkok voltak Isztriában, valamint a bori és más szerbiai bányákban is; Horvátországban az exportra dolgozó bányákban a munkásoknak több mint 35%-a megtagadta a munkát. Az ország valamennyi bányájában 1951 nyaráig 50%-kal csökkent a munka termelékenysége.

A munkásoknak a Titó-klikt uralmával szemben tanúsított ellenállása következtében a belgrádi „November 29” bőrdíszmű árugyár munkásai 1951-ben kb. 40% selejt-árut termeltek, a „Remont”-vállalat 42%-kal, a csukaricai hajógyár pedig 53%-kal csökkentette a termelését.

1951 néhány hónapja alatt az Adriai-tenger kikötőiben körülbelül 20 000 munkás vett részt a sztrájkokban és a szabotázskciókban.

A szabotázskok a belgrádi villanytelepen 1950-ben 12 millió, 1951 januárjában pedig 25 millió dínár kárt okoztak.

A vasutasoknak csupán 1951 első két hónapjában mintegy 150 vagon hadianyag kirakását sikerült megakadályozniok. A Belgrád—szarajevói vasútvonalon hadianyagokat semmisítettek meg, Nisben felgyújtottak egy katonai raktárt; Belgrádban a hadiépitkezési vállalatnál a jugoszláv hazafiak felgyújtották a főműhelyeket.

A gazdasági élet militarizálása és Jugoszláviának amerikai gyarmattá válása következtében a fogyasztási cikkek termelése katasztrófálisan csökkent.

1951-ben a pamutfonaltermelés 10,4%-kal, a pamutszövettermelés pedig 15%-kal csökkent 1950-hez képest.

1952 júniusáig a textilárak termelése 53%-kal, a konzervgyártás 47%-kal, a szappangyártás 57%-kal csökkent 1951-hez viszonyítva.

A macedóniai élelmiszeripari üzemek kapacitását 1952-ben csak 27%-ban használják ki, s 39%-kal csökken a mezőgazdasági gépek és felszerelések gyártása.

Az iparban — a kapitalizmus visszaállításának eredményeként — növekszik a tőkés üzemek száma. A „Borba” c. titóista jugoszláv újság adatai szerint 1950-ben 1949-hez viszonyítva 10%-kal emelkedett a kapitalista vállalatok száma. 1949-ben 35 150 tőkés termelőüzemet tartottak nyilván Jugoszláviában. 1950-ben pedig már 38 655-öt. Azóta tovább növekedett a magan- és állampapitalista üzemek száma. Titókék 1952-ben 28 millió dínár magán-tőkés beruházással számoltak.

KÜLKERESKEDELEM

1949-ig Jugoszlávia külkereskedelmi forgalmának 52,3%-át a Szovjetunióval és a népi demokráciákkal bonyolította le. Ma merőben más képet mutat a jugoszláv külkereskedelem iránya: kizárólag a tőkés államok Jugoszlávia kereskedelmi partnerei.

Jugoszlávia a Szovjetunióval és a népi demokráciákkal a kölcsönös előny alapján egyenrangú félként kötött ügyleteket. Jelenlegi külkereskedelmi ügyleteiben a kapitalista országok diktálják a megalázó feltételeket, amelyek teljesítésével rosszabbodik az ország gazdasági helyzete és erősödik az imperialista országoktól, főleg az Egyesült Államoktól való függése.

Az Egyesült Államok főként katonai fontosságú nyersanyagokat importál Jugoszláviából. Pl. az Egyesült Államokba irányuló színesfémzállítmányok dollárértéke a következőképpen emelkedett:

Év	millió dollár
1948	3.1
1949	11.8
1950	13.0
1951	18.0

Forrás: Cahiers Internationaux 1951 november, 52—66. old.

A jugoszláv külkereskedelem struktúrája gyarmati jellegű országra vall.

Iparcikkék aránya az összkivitelben

Év	Az összkivitel %-ában
1949	6.3
1947	11.5
1950	5.0

Forrás: Novaja Bolgarija, 1952. március 10. 4. old.

1951-ben az iparcikkék kivitele úgyszólván teljesen megszűnt.

A kivitel összetétele 1951-ben

Megnevezés	Az összkivitel %-ában
Érekek és fémek	43
Fa	30
Mezőgazdasági termékek	27
Összesen	100

Forrás: Neue Zürcher Zeitung, 1952. április 3. 8. old.

Az élelmiszerkivitel „éhségexport”, amelyet a dolgozók énylenek meg.

A jugoszláv import főleg hadifontosságú nyersanyagokból, félkésztermékekből és olyan készárukból áll, amelyeket az imperialisták a viszonylagos túltermelési válság következtében nem tudnak belföldi piacaikon értékesíteni — és amelyeket a jugoszláv ipar, ha békés gazdálkodást folytatnának Jugoszláviában, maga is elő tudna állítani.

Jugoszlávia gyarmati helyzetét mutatja, hogy a tőkés országok — elsősorban az Egyesült Államok — a jugoszláv exportcikkeket a világcikkek áránál lényegesen olcsóbban vásárolják meg. Pl. az amerikai imperialisták 390 dinárért vásárolnak egy tonna ólmot Jugoszláviában, ugyanakkor, amikor annak világcikkek ára több mint 450 dollár. Annak az árrésnek eredményeként, amely az exportáruk világcikkek ára és tényleges eladási ára között mutatkozik, Jugoszláviának 1951. I. félévében havonta 300 000—400 000 dollár vesztesége volt.

A tőkés országok arra kényszerítik Jugoszláviát, hogy a számára folyósított kölcsönökből, „ajándékokból” stb. mindjobban növelje importját. A Jugoszláviába bevitt áruk legnagyobb része az Egyesült Államokból származik. A mesterségesen növelt import és az exportáruk leszorítása következtében romlik a külkereskedelmi mérleg.

A külkereskedelmi mérleg deficitje

Év	milliárd dinár
1950	3,85
1951	10,36

Forrás: Neue Zürcher Zeitung, 1952. április 3. 8. old.

Az amerikai imperialisták azonban Jugoszláviának még ilyen nagymérvű kirablásával sem elégednek meg. Ez év január 1-től az Egyesült Államok parancsát szolgai módon teljesítő Titó „pénzreformot” hajtott végre. E „reform” következtében a dinár értéke egyhatodára csökkent, 1 dollár az eddigi 50 dinár helyett 300 dinárt ér. A dinár új aranyfolyamának megállapítása azt jelenti, hogy a fasiszta Titó-klikk segítségével az amerikai gyarmatosítók most még jobban kifosztják Jugoszláviát. A dinár új arányának megállapításával a titóisták teljesen a dollárnak rendelik alá országuk pénzügyrendszerét.

Egyes kapitalista országok részesedése Jugoszlávia külkereskedelmi forgalmában 1951-ben²

Behozatal	
Ország	Az összbehozatal %-ában
Egyesült Államok	37,4
Nyugat-Németország	11,3
Olaszország	9,2
Anglia	7,7
Egyéb országok	34,4
Összesen	100,0

Kivétel	
Ország	Az összkivétel %-ában
Anglia	18,4
Nyugat-Németország	16,3
Egyesült Államok	14,2
Olaszország	12,0
Franciaország	4,9
Egyéb országok	34,2
Összesen	100,0

MEZŐGAZDASÁG

A Titó-fasiszták tönkreteszik a jugoszláv mezőgazdaságot. A mezőgazdasági „szövetkezetekben”, az ú. n. „zadrugákban” egyre inkább elhatalmasodik a kulák. A „zadrugák” vezetése ma a kulákok kezében összpontosul. A „szövetkezetekben” olyan jövedelemelosztási rendszert honosítottak meg, amely szerint az egész jövedelemnek mintegy 50%-át a kulákok kapják, a dolgozó parasztnak legfeljebb 15% jut, a jövedelem többi részét az adók nyelik el. Hogy a „szövetkezeteket” teljesen a kapitalista piac érdekeihez idomítsák és a dolgozó parasztságot mégjobban leglgyázzassák, a Titó-Rankovics-klikk egész sor új „reformot” hajtott végre. Többek között megszüntették a munkaegységek természetbeni kifizetését és pénzbeni munkabért léptették érvénybe. Ez az intézkedés megfosztja a „szövetkezetek” parasztjait a természetbeni díjazástól és teljesen kiszolgáltatja őket a növekvő inflációnak.

Ezek a „reformok” azt eredményezték hogy a „szövetkezetekben” lévő 450 000 jugoszláv paraszt gazdasági eseléddé vált, és hogy ezeket a parasztokat „törvényes” alapon a legirgalmatlanabb kulák kizsákmányolásnak vetik alá.

A dolgozó parasztság egyre élesebben száll szembe ezekkel a kulák-„reformokkal”. A vad rendőri üldöző hadjárat és a

fasiszta törvény ellenére is, amely megtiltja a „zadrugákból” való kilépést, a parasztnak ezrével hagyják ott a „szövetkezeteket”. A bomlási folyamat rohamosan terjed az erőszakkal szervezett „zadrugákban”. Csernogóriában nemrég több mint 50 „szövetkezet” oszlott fel, a Vajdaságban mintegy 300 „szövetkezetet” bojkotálnak a parasztnak, Horvátországban pedig több mint 5000 parasztgazdaság lépett már ki a „zadrugákból”. Ugyanilyen bomlási folyamat észlelhető Szlavóniában, Macedóniában és Dalmáciában; különösen éles és nyílt harc folyik a kulákrabszolgátság ellen Hercegovinában.

1951 augusztusában Titóék rendeletileg megszüntették a mezőgazdasági növények vetésterületének tervezését. Ez korlátlan lehetőséget nyújt a spekulációra és a kulákok további terjeszkedésére, mert módot ad arra, hogy csak a legnagyobb hasznót biztosító növényeket termeljék.

A kulákok érdekeit szolgálja a beszolgáltatási rendszer is. Azok a parasztnak, akiknek 2–3 hektár földjük van, minden hektár után 450 kg-ig terjedő gabonamennyiséget kötelesek beszolgáltatni a fasiszta államnak, a 3–5 hektáros gazdák beszolgáltatási kötelezettsége pedig a hektáronkénti 850 kg-ot is eléri. Ugyanakkor a kulákok részére sokkal alacsonyabb beszolgáltatási normát szabtak meg. Ennek eredményeként a kulákok, akik az egész földterületnek több mint a felét birtokolják, a beszolgáltatandó terméknek mindössze 10–15%-át adják be a titóista államnak, a fennmaradó 85–90%-ot a szegény- és középparasztnak kötelesek beszoolgáltatni.

A tények bizonyító ereje következtében maguk a titóisták is kénytelenek elismerni, hogy a szegény- és középparasztnak tönkretűtása következtében a mezőgazdasági termelés a háborúelőtti színvonalhoz viszonyítva 60%-kal csökkent.

A jugoszláv mezőgazdaság súlyos helyzetét mutatja a vetésterület, továbbá az állattállomány csökkenése.

Vetésterület 1951-ben³

Megnevezés	%-os csökkenés 1951-ben 1934/38 átlagához képest
Búza	18
Kukorica	13
Arpa	22
Zab	7

² Neue Zürcher Zeitung, 1952. április 4., 6. old. adatai alapján számltva.

³ Food and Agricultural Statistics, 1952 február, március adatai alapján számltva.

Állatállomány alakulása

Megnevezés	1949 1000 db	1951
Szarvasmarha	5 264	4 730
Sertés	4 127	3 910
Juh	11 650	10 267

Forrás: Food and Agricultural Statistics, 1951 december, 1952 január, március.

ARAK, ÉLETSZÍNVONAL

A jegyrendszer megszüntetésével a kapitalista piac törvényei szerint alakuló árak csillagászati magasságba szöktek, a kormány azonban a kilátásba helyezett bérmeleést a valóságban nem adta meg.

Belgrádban a közszükségleti cikkek ára 1951-ben 40–60%-kal emelkedett 1949-hez képest.

A titóisták a fogyasztási cikkek árának emelésével egyidejűleg emelik a közvetett adókat is. 1947-ben a jugoszláv dolgozó a közszükségleti cikkek vásárlásánál minden 1000 dinár után 470 dinár közvetett adót fizetett, 1948-ban 570 dinárt, 1949-ben 670 dinárt és 1950-ben 800 dinárt.

Fontosabb élelmiszerek ára Jugoszláviában (dinárban)

Megnevezés	egység	1948	1949	1950
Liszt	kg	60	180	290
Cukor	kg	100	500	750

Forrás: L'Humanité, 1950. október 24. és Rudé Právo, 1951. március 11.

Fontosabb élelmiszerek ára Belgrádban 1952 elején

Megnevezés	egység	dinár
Kenyér	kg	40
Sertéshús	kg	300
Zsir	kg	720
Burgonya	kg	35
Tej	liter	40
Tojás	db.	25

Forrás: Novaja Bulgarija, 1952. január 10. 6. old.

Egy belgrádi munkás — aki havonta 3500–4500 dinárt keres — egy hónapi fizetéséből tehát legfeljebb 6 kg zsir, vagy 15 kg sertéshúst, vagy 113 kg kenyert vásárolhat, ugyanakkor egy négytagú munkáscsalád (e.m.n.muma) Belgráuban — hivatalos adatok szerint — havonta 25 670 d.nár, tehát a létminimumot a munkások még akkor sem tudják megkeresni, ha a család 2–3 tagja dolgozik.

Ruházati cikkek ára 1951-ben

Megnevezés	dinár
Cipő	5000
Ing	1300
Férfiöltöny	9000

Forrás: Neues Deutschland, 1951. augusztus 12.

A reálbérek csökkenése következtében — hivatalos adatok szerint — a fogyasztási cikkek eladása 1951 végére 40%-kal csökkent.

A Neue Zürcher Zeitung közlése szerint 1951 őszén a jugoszláv kormány ismét óriási mértékű áremeléseket hajtott végre:

Megnevezés	Emelkedés %-ban
Vasúti viteldíj	300
Villamos viteldíj	500
Autóbusz viteldíj	700
Gyógyszerek	600

Forrás: New Times, 1952. január 23.

Annak ellenére, hogy országszerte alkalmazták az ipari munkára való kényszer. mozgósítást, mégis egyre nő a munkanélküliség. 1951-ben Jugoszláviában tömegesen bocsátották el a munkásokat és alkalmazottakat. A tisztviselők állományát 30–60%-kal csökkentették. 1951 végén Jugoszláviában 200 000 munkanélküli volt.

A túlfeszített munka és az elégtelen táplálkozás következtében egyre rosszabbodik a jugoszláv dolgozók egészségi helyzete. Az ipari munkásoknak több 80%-a a gumókóros. A „Republikán” című jugoszláv fasiszta lap beismerése szerint még 1947-ben Jugoszláviában ezer lakosra 12,59 halálozás esett, 1949-ben a halálozási arányszám 13,53-ra emelkedett. A titóisták hivatalosan elismerik, hogy az országban minden negyedik gyermek öt éves kora előtt hal meg.

A dolgozók tiltakozása a Titó-banda terrorja ellen, harca az emberi életkörülményekért a gazdasági élet valamennyi ágá-

ban megnyilvánul. Tömeges jelenség a munkától való távolmaradás. 1951 néhány hónapja alatt a munkások és alkalmazottak távolmaradása miatt egyedül Belgrádban kétfélmillió munkanap veszett el.

A jugoszláv dolgozó nép harcának célja az, hogy megdöntse a fasiszta Titó-klikk uralmát, megteremtse a népi demokráciát, és visszavezesse Jugoszláviát a béke, a demokrácia és a szocializmus táborába.

FRANCIAORSZÁG

Gazdasági helyzet

Az amerikai imperialisták franciaországi lakójainak háborús politikája teljes gazdasági csőd felé viszi az országot. A reakciós Pinay-kormány által hangoztatott jelszavak, az „adóterhek csökkentéséről”, a „francia frank védelméről”, az „árieszállításról” merő szemfényvesztésnek bizonyultak.

HÁBORUS KIADÁSOK, ADÓTERHEK

Az Egyesült Államok által diktált hatalmas méretű fegyverkezési program teljessé a katonai kiadásoknak soha nem látott növekedését vonta maga után.

Hadikiadások (milliárd frank)

1937	—	—	—	—	—	21,0
1948	—	—	—	—	—	305,0
1949	—	—	—	—	—	350,0
1950	—	—	—	—	—	700,0
1951	—	—	—	—	—	1 500,0

Forrás: Berichte des Deutschen Wirtschaftsinstituts, 1951, 20/21. sz.

Ezek a kiadások a tényleges hadikiadások, amelyek a közvetlen és más tételekben elrejtett, de katonai célokat szolgáló kiadásokból tevődnek össze. 1952-ben a francia kormány a közvetlen hadikiadásokat 1180 milliárd frankban irányozta elő, ami a múlt évhez viszonyítva 59%-os emelkedést jelent. A tényleges hadikiadások ennél jóval magasabbak.

Súlyos megterhelést jelent a vietnami szennyes háború, amelyre 1949-ben 150 milliárd frankot, 1950-ben 200 milliárd frankot, 1951-ben 400 milliárd frankot költöttek. Ezek a kiadások ebben az évben előreláthatóan 600 milliárd frankra emelkednek.

A hadikiadások fedezésére csak egy eszköz áll a francia kormány rendelkezésére, és ez az adóprés. „A Pinay-kormányának,

éppen úgy, mint elődeinek, az a célja, hogy a háborús terheket, a munkásosztály, a széles dolgozó rétegek vállára hárítsa” — állapította meg Duclos elvtárs.

Az 1952. évi költségvetés hiánya előreláthatóan 850 milliárd frank. Ezt a hiányt újabb adóemelésekkel és belföldi kölcsönökkel fedezik, bár a Pinay-kormány hivatalosan az adóemelés ellen foglalt állást. A Pinay-kormány „takarékosági rendszabályai” abban nyilvánulnak meg, hogy csökkentik a szociális és kulturális célokra fordított összegeket, pedig a szociális kiadások ügyis csak kb. 8%-át teszik ki az összes költségvetési kiadásoknak.

1951/52-ben az adók 1937/38-hoz viszonyítva 57-szeresükre emelkedtek.

Adók

					Milliárd frank
1937	—	—	—	—	37,8
1949/50	—	—	—	—	1 325,0
1950/51	—	—	—	—	1 703,0
1951/52	—	—	—	—	2 144,0

Forrás: Voproszi Ekonomiki, 1951, 12. sz.

A közvetett adók, amelyek a dolgozókat sújtják, az adóbevételeknek több mint 2/3 részét teszik ki, és sokkal erősebb mértékben emelkedtek, mint az egyenes adók.

Megnevezés	1950	1951	1951 év 1950 év %-ában
	milliárd frank		
Egyenesadók	573	677	119
Közvetett adók.....	1130	1467	130
Összesen.....	1703	2144	126

Forrás: Bjulleteny inosztrannoj kommerceszkoi informacijj, 1952. június 19.

A kormány „harcot” indított az adóeltitkolás és az adócsalás ellen: ennek elérére, a nagyvállalatok tovább folytatják üzemeiket, így a Credit Nord-nál 380 millió frank, a Longwy-acélműveknél 1600 millió frank értékű adócsalást követtek el.

IPAR

1951-ben 1950-hez viszonyítva a hadimegrendelések kb. háromszorosukra emelkedtek. Ebből a szárazföldi hadsereg részére tett megrendelések a hatszorosukra, a haditengerészet részére tett megrendelések 2,5-szeresükre, a légierők részére tett megrendelések pedig 1,8-szeresükre növekedtek.

A hadimegrendeléseknek megfelelően a hadiipar alapanyagainak termelése állandóan emelkedik.

Egyes iparágak termelése¹

Megnevezés	1950	1951	1952 első négy hónap
	havi átlag (1000 tonna)		
Szén.....	4377	4581	4957
Nyersvas.....	647	729	783
Acél.....	721	819	895
Ásványolaj finomítás ...	1212	1536	1672

Hivatalos francia statisztikák szerint 23 év alatt, vagyis 1929-től 1951-ig az ipari termelés csak 9,6%-kal emelkedett, és ez is elsősorban a hadiiparban; ugyanezen idő alatt az építőanyagtermelés 18,7%-kal, a bőráruftermelés 37,6%-kal csökkent.

A polgári fogyasztás céljait szolgáló iparágakban a nyersanyaghiány és a dolgozók életszínvonalának állandó csökkenése következtében a válság egyre jobban érezteti hatását. A Bulletin de Statistique Industrielle májusi száma közli, hogy a szövőtárak gyártása 1951 I. negyedétől a negyedik negyedévig 75%-kal, a pipere-szappangyártás egy év alatt 42%-kal, a háztartási szappan gyártása 18,5%-kal csökkent.

¹ New-York Herald Tribune, 1952. június 9. adatai alapján számítva.

INFLACIO

A gazdasági élet militarizálása az inflációs folyamat meggyorsulásához vezetett. 1951. év végén a forgalomban lévő pénzmenyiség 20-szorosra volt az 1938. évinek. Egy év alatt — 1950 végétől 1951. év végéig — a forgalomban lévő pénzmenyiség 18%-kal emelkedett.

Pénzforgalom

	Milliárd frank
1937 év végén — — —	90,0
1950 év végén — — —	1 590,0
1951 év végén — — —	1 883,0
1952 április — — —	1 926,0

Forrás: Monthly Bulletin of Statistics, 1952. június.

A frank elértéktelenedése következtében egyre gyakrabban merül fel a frank újból devalválásának kérdése. 1949-ben 1 dollár 350 frankkal volt egyenlő. 1951 augusztusában a dollár nem hivatalos árfolyama 390 frank volt, 1952 elején pedig 1 dollár már 442 frankot ért el. A frankot hivatalosan nem devalválják, azonban az amerikai imperialisták saját részükre megoldották a frank devalválásának kérdését. A Wall Street Journal 1952. január 16-i közlése szerint Franciaországnak az Egyesült Államokkal folytatott kereskedelmében ezúttal az 1 : 350 paritás helyett az 1 : 420 paritást alkalmazták, ami a frank 20%-os leértékelését jelenti. A francia kormány pedig engedelmesen beleegyezett a frank új árfolyamával kapcsolatos amerikai döntésbe.

ÉLETSZÍNVONAL

1952. év elején a kiskereskedelmi árindex 1939-hez viszonyítva 34-szeresére emelkedett.

Egyes árucikkek áremelkedése 1951 januártól 1952 januárig %-ban

Kenyér — — — — —	39
Hús — — — — —	58
Hal — — — — —	140
Sajt — — — — —	20
Cukor — — — — —	23
Férföltöny — — — — —	35
Szappan — — — — —	35

Forrás: Szovjetszklje Finanszl, 1952. 3. sz.

1951-ben a szakszervezetek a létminimum fedezésére 23 600 frank minimális munkabért követeltek, a kormány azonban 1951 szeptemberben mindössze 20 000 frankot

állapított meg 1951 szeptembertől 1952. január 15-ig az árak 12%-kal emelkedtek, a létminimum tehát 26 400 frankra emelkedett ugyanakkor a munkabérek tovább is a 20 000 frankos színvonalon maradtak.

A francia Kommunista Párt 1950-ben javaslatot nyújtott be a mozgó bérskála bevezetésére, ami azt jelenti, hogy az árak emelkedésével egyidejűleg automatikusan emelik a munkabéreket. A kormány a dolgozó tömegek nyomására bizonyos módosítással elfogadta a javaslatot, azonban a mozgó bérskálát csak 1952 márciusában léptette életbe

TÖKÉSEK NYERESÉGE

Amíg a dolgozók elnyomorodása hónapról-hónapra fokozódik, addig a nagy monopóliumok nyereségei állandóan emelkednek.

Francia cégek nyereségének növekedése 1951-ben

Megnevezés	1950	1951	Növekedés %-ban
	millió frank		
Kohászat és fémtipar			
Commentry-Fourchambault Decazeville...	60	73	22
Hauts fourneaux de Chasse.....	40	50	25
Alsacienne de constructions mécaniques Co..	292	363	24
Vegyipar			
Péchinay	450	841	87
Bordelaise des produits chimiques.....	22	113	5,5-szeres
Grande Paroisse	89	142	60
Gyarmati vállalatok és bankok			
Indokina Bank	348	502	45
Compagnie Marocaine	55	88	60
Cautchoucs d'Indochine.....	128	327	155

Forrás: Cahiers du Communisme, 1952, május.

KÜLKERESKEDELEM

Franciaország külkereskedelmi mérlegének deficitje 1951-ben az 1950 évi deficitnek háromszorosára emelkedett. 1952. I.

negyedévének adatai azt mutatják, hogy a külkereskedelmi mérleg deficitje ebben az évben még nagyobb lesz.

A külkereskedelmi mérleg deficitje²

	Milliárd frank	
1950	---	102
1951	---	339
1952 I. negyedév	---	180

A kereskedelmi mérleg passzivitása a dollárterület országaival, de elsősorban az Egyesült Államokkal folytatott külkereskedelem alakulásában leli magyarázatát. Az ezekből az országokból származó importot csak 20–25%-ban fedezi az odairányuló export.

Egészen másképpen alakulna Franciaország külkereskedelme, ha nem zárkózna el a békétábor országaitól. Azonban amerikai parancsra ezekkel az országokkal a kereskedelmi kapcsolatokat a minimálisra csökkentették.

1951. I. félévében a Szovjetunió felé és a népi demokráciák országaiba irányuló kivitel az összkivitelnek mindössze 1,4%-át, a behozatal pedig az összbehozatalnak kb. 2%-át tette ki.

Franciaország kivitele

Országok	1950	1951 e s 8 hónap
	1000 tonna	
Szovjetunió	16,02	2,82
Kína	32,30	14,21
Lengyelország	37,63	15,56
Csehszlovákia	21,57	12,01

Forrás: Szovjetszklje Finanszi, 1952, 3. sz.

Washington nyomására tehát a kereskedelmi kapcsolatok a Szovjetunióval csaknem teljesen megszűntek. Franciaország 1951-ben mindössze 4 milliárd frank értékben importált a Szovjetunióból, ugyanakkor az USA-ból a behozatal 182 milliárd frank volt. Még a kis Belgiumból és Luxemburgból származó behozatal is 19-szerese volt a Szovjetunióból származó behozatal értékének.

Franciaország kivitele a Szovjetunióba 1951-ben 1,69 milliárd frankot tett ki,

² Bulletin Mensuel de Statistique, 1952 április, adatai alapján számítva.

ugyanakkor a Svájcba irányuló francia kivitel 54-szerese volt a Szovjetunióba irányuló francia exportnak.

A Moszkvai Nemzetközi Gazdasági Értekezleten Nyeszterov elvtárs rámutatott arra, hogy a szovjet kereskedelmi szervezet Franciaországgal öt-hatszorosára növehetné a jelenlegi árucsereforgalmat. Az értekezleten a francia delegáció és a Szovjetunió, valamint a népi demokráciák között 20–30 milliárd frank értékű megállapodás jött létre.

TŐKEKONCENTRÁCIÓ

A hadigazdálkodás következtében meggyorsult a tőke koncentrációja. A nagy háborús megrendeléseket a nagyvállalatok kaparintják meg. Egy év leforgása alatt, a megrendelések volumene a mammutvállalatoknál 64%-kal, a nagyvállalatoknál 52%-kal, a kisvállalatoknál pedig 27%-kal emelkedett.

A csődstatistika azt mutatja, hogy 1951-ben a csődbe vagy kényszerezegységbe került vállalatok 99,5%-a 50 munkásnál kevesebbet foglalkoztatott, és csupán 0,5%-a foglalkoztatott 50 munkásnál többet.

Csődök és kényszerezegységek %-os megoszlása

0–2 munkást foglalkoztató vállalat	— —	90,5
3–20 munkást foglalkoztató vállalat	— —	8,0
20–50 munkást foglalkoztató vállalat	— —	1,0
50 munkásnál többet foglalkoztató vállalat	— —	0,5
Összesen:		100,0

Forrás: Notes et Etudes Economiques, 1952. február 4.

MUNKANÉLKÜLISÉG

A hivatalos statisztikai adatok erősen kisebbítik a munkanélküliek számát, mert csak azokat veszik tekintetbe, akik segélyre jogosultak, valamint azokat, akik nyilván vannak tartva. A hivatalos statisztikák például nem veszik figyelembe, hogy a Franciaországban tartózkodó 300 000 algéri kö-zül 100 000 munkanélküli.

1952. februárban hivatalosan a munkanélküliek száma 132 000 fő, ugyanakkor a Szakszervezeti Világszövetség számításai szerint a teljes munkanélküliek száma 395 000, a részleges munkanélküliek száma pedig 2 500 000.

A részleges munkanélküliség már a múlt év folyamán is erősen emelkedett a pol-

gári fogyasztás céljaira dolgozó iparágakban.

A munkaidő tartama a francia fogyasztási iparágakban

Megnevezés	1950 október		1951 október	
	40 óra-nál kevesebbet	48 órát	40 óra-nál kevesebbet	48 órát
	dolgozók részaránya az össz. foglalkoztatottak számában			
Textilipar	33,0	18,0	39,8	16,2
Ruházati ipar.	59,6	10,8	71,1	5,5
Bőripar	59,8	13,3	67,8	8,9

Forrás: Notes et Etudes Economiques, 1952. február 11.

SZTRÁJKOK

A francia munkásosztály a Francia Kommunista Párt vezetésével szakadatlan harcot folytat munkafeltételei megjavításáért, életszínvonaia emeléséért, a kormány háborús politikája ellen, Franciaország függetlenségének kivívásáért.

1947 óta a francia munkások mind szélesebb tömege kapcsolódott be a sztrájkmozgalmakba. A sztrájkok következtében sokmillió munkanap veszett el.

Legnagyobb méretű sztrájkok

Időpont	Elvesztett munkanapok száma (millió)
1947 július — — — — —	6
1947 november—december	14
1948 július—szeptember	1,4
1948 október—november	10
1949 október—november	5
1950 február—március	10

Forrás: Cahiers du Communisme, 1952 május, 5. sz.

1951 márciusában újabb hatalmas sztrájkmozgalom bontakozott ki Franciaországban, amelyben számos iparág dolgozói vettek rész. Ennek során 1,4 millió munkanap ment veszendőbe.

Az amerikai zsoldban álló Pinay-kormány 1952. május 28-án koholt vádak ürügyével letartóztatta Jacques Duclos elvtársat, a Francia Kommunista Párt titkárát. A francia kormány ezzel az aljas provokációval akarta meggyengíteni és elfojtani a francia nép hatalmas mozgalmát a békéért és a nemzeti függetlenségért

ANGLIA

Fizetési mérleg

Az óriásarányú fegyverkezés következtében fokozódik Anglia pénzügyi válsága. Butler pénzügyminiszter 1952. június 12-i beszédében — melyben Anglia pénzügyi helyzetét ismertette — megerősítette Churchillnek azt a kijelentését, hogy „Anglia katasztrófálisan közel áll a gazdasági összeomláshoz”. Anglia arany- és devizataralékai háromnegyedév alatt 56%-kal csökkentek.

Arany- és devizataralékok
(millió fontsterling)

1951. jún. 30.	1951. szept. 30.	1951. dec. 31.	1952. márc. 31.
1381	1167	834	607

Forrás: Monthly Digest of Statistics, 1952 május.

Anglia fizetési mérlege
(millió fontsterling)
(+ többlet, — hiány)

	1938	1947	1950	1951
<i>Külkereskedelmi mérleg</i>				
Behozatal	835	1540	2372	3497
Kivitel	533	1102	2225	2708
<i>Eggenleg . . . .</i>	- 302	- 438	- 147	- 789
<i>Láthatatlan tételek mérlege</i>				
Kormányzati kiadások	- 16	- 207	- 141	- 149
Idegenforg.	- 12	- 54	- 22	- 34
Kamatok, nyereségek, osztalékok	+ 175	+ 50	+ 128	+ 90
Hajóforgalom	+ 20	+ 30	+ 113	+ 106
Egyéb (biztosítási nyereségek, jutalékok, angol olajvállalatok ügyletei)	+ 65	- 11	+ 313	+ 255
<i>Eggenleg . . . .</i>	+ 832	- 192	+ 391	+ 268
<i>Fizetési mérleg egyenlege . . . . .</i>	- 70	- 630	+ 244	- 521

Forrás: Wiadomości Narodowego Banku Polskiego, 1949. 2. sz. és Records and Statistics, 1952 április 12.

Az angol „Fehér könyv”-ben nyilvánosságra hozott fizetési mérlegadatok azt mutatják, hogy 1951 első félévében a deficit 93 millió font volt, ez 1951 második félévében 428 millió fonttal növekedett. Az 1951 évvégi 521 millió font hiány csaknem eléri az 1947. évi csúcscsúcsdeficitet.

A fizetési mérleg ily nagyarányú rosszabbodásának fő oka a külkereskedelmi mérleg kedvezőtlen alakulása. A múlt évhez viszonyítva a külkereskedelmi mérleg passzívuma 642 millió fonttal növekedett, mivel a fegyverkezés következtében állandóan emelkedő behozattalól messze elmarad az elhelyezési nehézségekkel küzdő kivitel. Kedvezőtlenül befolyásolja a kereskedelmi mérleg alakulását az export- és importárak közötti eltérés is.

Évek	Import- árak	Export- árak	Import- árak az exportárak %-ában
	1947 = 100		
1948	111	109	102
1949	113	112	101
1950	128	118	108
1951	167	136	123

Forrás: Monthly Digest of Statistics, 1952. május.

1951-ben 1950-hez viszonyítva az importárak 30%-kal növekedtek, ugyanakkor az exportárak csak 15%-kal.

A „láthatatlan tételek” mérlege is erős rosszabbodás jeleit mutatja. A kormányzati kiadások 1951-ben 8 millió fonttal emelkedtek, ugyanakkor a hajózásból származó bevételek 7 millió fonttal, az idegenforgalomból származó bevételek 12 millió fonttal, a kamatok és nyereségekből származó bevételek 38 millió fonttal és az „egyéb” műveletekből származó bevételek — elsősorban az iráni olaj elvesztése következtében — 58 millió fonttal csökkentek.

Anglia fizetési mérlegének valutaterületek szerinti megoszlása azt mutatja, hogy a dollárterülettel, vagyis Észak- és Dél-Amerika országaival szemben a fizetési mérleg passzívuma az 1950. évi 111 millió fontról 1951-ben 446 millió fontra emelkedett, a Marshall-országokkal szemben az 1950. évi 118 millió font többlet 186 millió font deficitté változott.

A pénzügyi válságot az angol kormány a behozatal csökkentése révén akarja enyhíteni. Az agresszív politikának megfelelően nem a fegyverkezéshez szükséges nyersanyagok és gyártmányok behozatalát, hanem az élelmiszerek behozatalának csökkentését tűzték ki célul — bár a hivatalos adatok azt bizonyítják, hogy az 1951. évi élelmiszerbehozatal is jóval a háborúelőtti színvonal alatt maradt.

Fontosabb élelmiszerek behozatala
(1000 tonna)

	1938	1951	Csökkenés %-ában
Hús	1548	1014	34,5
Sonka	377	221	41,4
Vaj	476	308	35,3
Tojás	277	114	58,8
Cukor	2369	2255	4,8
Gyümölcs és zöldség....	2111	1708	19,0

Forrás: Records and Statistics, 1952. február 16.

Kormányhatározat utal arra, hogy „az import csökkentését az élelmiszerbehozatal terhére kell végrehajtani, aminek következtében 1952-ben a szabadforgalmú él-

miszer fogyasztása jóval alacsonyabb lesz, mint 1951-ben”.

Az angol dolgozók élelmezési viszonyai évről évre rosszabbodnak.

Az egy főre eső húsfogyasztás a háború előtt évi 109,6 font volt, 1951-ben 76,3 font. Az egy főre eső cukorfogyasztás a háború előtt 109,9 font volt, 1951-ben 89 font. Ezzel szemben emelkedett a burgonyafogyasztás, amely a háború előtt egy főre számítva 176 font volt, 1951-ben pedig 245,6 font.

Hivatalos, tehát szűrt adatok szerint az élelmiszerfogyasztás a következőképpen alakult 1950-ben és 1951-ben:

Megnevezés	1950	1951
	1000 tonna	
Liszt	4670	4286
Hús	1851	1362
Sonka	451	413
Vaj	373	324
Tojás	924	824

Forrás: Records and Statistics, 1952. febr. 16.

A kormány 1952. évi célkitűzései következtében az angol dolgozók élelmezési színvonala tovább így csökkenni.

MEGJELENT

O. L. RUBINSTEIN, B. I. GOGOL, A. G. KÁLIKOV, V. I. MOSZKVIN

A SZOVJET KERESKEDELEM GAZDASÁGTANA

M. M. LIFIC e. tanár szerkesztésében.

A mű összefoglalja a szovjet kereskedelem történetét, gazdaságtanát, tájékoztat a szovjet kereskedelmi rendszerek felépítéséről és tervezéséről, részletes elemzést nyújt a bolti kiskereskedelem, vendéglátóipar, üzemelelmzés, nagykereskedelem, begyűjtő és kolhozpiaci kereskedelem vonalán, tartalmazza a kereskedelmi terv kidolgozási módszerét, legfontosabb mutatóit és a végrehajtás, ellenőrzési módját.

Ára 43.— Ft

Kapható az

ÁLLAMI KÖNYVTERJESZTŐ VÁLLALAT KÖNYVESBOLTJAIBAN

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 2.067/20/1952. sz. határozata a statisztikai szakvizsga újabb szabályozásáról

1. A statisztikai munka színvonalának emelése érdekében a statisztikai munkakörben dolgozók számára kötelezővé kell tenni a statisztikai szakvizsgát. A statisztikai szakvizsgának három fokozata van: alapfok, középfok és felsőfok.

a) Alapfokú statisztikai szakvizsgát kell tenniük a helyi tanácsok irányítása alá tartozó üzemek, vállalatok és intézmények, továbbá a kisipari termelőszövetkezetek statisztikusainak, valamint a minisztériumok irányítása alá tartozó üzemek, vállalatok és intézmények beosztott statisztikusainak;

b) középfokú statisztikai szakvizsgát kell tenniük a minisztériumok irányítása alá tartozó üzemek, vállalatok és intézmények, valamint a minisztériumok és egyéb országos hatáskörű hivatalok nem vezető munkakörben dolgozó statisztikusainak;

c) felsőfokú statisztikai szakvizsgát kell tenniük a Központi Statisztikai Hivatal elnöke által kijelölt legnagyobb vállalatok vezető statisztikusainak, a középfokú irányító szervek vezető statisztikusainak, valamint a minisztériumok és egyéb országos hatáskörű hivatalok vezető statisztikusainak.

A statisztikai szakvizsgák bevezetésével kapcsolatos részletkérdéseket az érdekelt miniszterek bevonásával a Központi Statisztikai Hivatal elnöke rendezi.

2. Az 1954. évi június hó 30. napja után statisztikai munkakörben nem lehet foglalkoztatni azt, aki a munkakörének megfelelő fokozatú szakvizsgát nem tette le. A szakvizsga letétele alól a Központi Statisztikai Hivatal elnöke az illetékes miniszter véleménye alapján felmentést adhat.

KÖNYVISMERTETÉS

Sz. A. Szekvorcov: Iskolastatisztika

Statisztikai Kiadóvállalat Budapest, 1952, 186. old.

A „Szocialista Statisztika Könyvtára“ c. sorozat hasznos statisztikai tankönyvvel bővült, amely az iskolastatisztika időszerű és fontos kérdéseivel foglalkozik.

A tankönyv alapvető célja, hogy a nép-művelési (oktatási) osztályok statisztikai dolgozóit megismertesse a statisztika elemeivel, a számszerű adatok helyes összesítésével és kiértékelésével.

A könyv I. fejezete a statisztika általános elméletének — idetartozó — legfontosabb kérdéseivel foglalkozik. Megvilágítja a számvitel és a statisztika kapcsolatait, a reprezentatív számbavétel és a nem teljeskörű számbavétel szerepét az iskolastatisztikában, a viszonyszámok és átlagszámok különböző fajtáinak kiszámítási módját és jelentőségét.

A következő fejezetekben rátér a speciális iskolastatisztikai fogalmak és problémák ismertetésére és tárgyalására.

Igy a II. („Az iskolahálózat” című) fejezet az iskolahálózat fogalmának, az iskolák jegyzékének, az iskolahálózat grafikus ábrázolásának ismertetése után az iskoláknak típusok és fajták szerinti osztályozását, az összehasonlítás problémáit, az iskoláknak a tanulók, az osztályok, az osztályok és tanterők, a tanulók és tanterők száma, az iskolai tanulmányi idő alapján való csoportosítását, a megfelelő táblázatok felépítését és jelentését, a tanulók létszámának megállapítását tárgyalja.

A III. („Az iskolaköteles korú gyermekek nyilvántartása című) fejezet rámutat arra, hogy csakis a teljeskörű, minden egyes gyermekre kiterjedő megfigyelés biztosítja, hogy minden iskolaköteles gyermek iskolába járjon. A számbavételt mindegyik iskolai kerületben tavasszal és nyáron kell elvégezni, hogy ősszel, az új iskolai felvételek alkalmával a gyermekekről a kiegészített és pontos nyilvántartások már készen legyenek.

A IV. („A tanulólétszám változása című) fejezet rámutat arra, hogy a tanulólétszám változásának egyrésze fokozatosan játszó-

dik le az egész időszak folyamán (például a tanulók ismeretszerzése stb), másik része viszont *hirtelen, rövid idő alatt* (például tömeges felvételek az alsóbb osztályokba a tanév elején, a tanulók évvégi távozása az iskolából stb.) következik be. A tanulólétszám változását jellemző statisztikai mutatószámok két csoportra oszthatók fel, mégpedig: 1. a mennyiségi és 2. a tanulók soraiban bekövetkezett minőségi változásokat megvilágító mutatószámokra.

A mennyiségi változásokat jellemző mutatószámok: a mérlegszerinti csökkenés és a lemorzsolódás. E mutatószámok kiszámításának és jelentésének tárgyalása során külön figyelmet fordít a lemorzsolódás okok szerinti vizsgálatára, valamint a tanulók nyári szünetidő alatt bekövetkezett lemorzsolódásának tanulmányozására.

A tanulólétszám változását jellemző minőségi mutatószámokat külön szövegek választani a tanulólétszám változásától és olyan külön mutatószám-csoportba sorolják, amely a tanulók tanulmányi előmenetelét, az iskolai kollektívák munkájának minőségét jellemzi. Erről szó! az V. („A tanulók tanulmányi előmenetelére vonatkozó mutatószámok” című) fejezet.

A VI. („Az iskolai tanulmányok tényleges időtartamának mutatószámai” című) fejezet azoknak a mutatószámoknak kiszámítását és jelentését ismerteti, amelyekre az iskolai munka eredményeit hosszabb időszakra vonatkozóan jellemző statisztikai adatok elemzésénél van szükség.

Ide tartoznak: az átlagos tanulmányi idő; az iskolai tanulmányokat befejezett tanulók százaléka; az iskolai tanulmányok folytatására vonatkozó mutatószámok; a magasabb tanulmányi fokozatot elért tanulók és a felsőbb osztályba lépett tanulók létszámára vonatkozó mutatószámok.

A VII. („A tanítás váltásos menete” című) fejezet rámutat arra, hogy a második váltásban oktatott tanulók létszámára vonatkozó adatok fontosak az iskolaépítkező-

sek tervezésénél az iskolai férőhelyszükséglet kiszámítása szempontjából.

A kiszámítandó mutatószámok: a második váltásban oktatott tanulók százaléka, a tantermek területének az iskola egész területében elfoglalt részaránya, valamint az első váltásban oktatott egy tanulóra eső tantermi terület átlagos nagysága.

A VIII. („Az iskolai férőhelyekkel való ellátottság mutatószáma” című) fejezet az iskolaköteles korban lévő gyermekek iskolai férőhelyekkel való ellátottságára vonatkozó mutatószám helyes kiszámítását, a tervszerinti iskolaköteles évfjartok megállapítását, az iskola benépesítésére vonatkozó terv teljesítésének ellenőrzését, az új iskolák építési tervénél figyelembe veendő alapelveket ismerteti.

A IX. („Az iskola hatósugara” című) fejezet ismerteti az iskolai hatósugarú mutatószámát, a kiszámítására gyakorlatban alkalmazott módszereket, a mutatószám jelentőségét és felhasználását.

A X. („Az iskolai tanerők állományának tanulmányozása” című fejezet) rámutat arra, hogy az általános kötelező oktatás bevezetése a szocialista rendszer óriási diadalát jelenti egy olyan országban, amelynek lakossága a cári uralkodás idejében nagyobbreszt írni vagy olvasni sem tudott.

Az iskolába járó gyermekek létszámának hatalmas méretű megnövekedése rendkívül nagyszámú új tanerő munkabéállítást tette szükségessé. A tanerők kiképzése érdekében számos új tanfolyamot indítottak és ugyanakkor kibővítették a felsőfokú és középfokú pedagógiai intézetek hálózatát is. E nagy és bonyolult feladat következetes és tervszerű megoldása elképzelhetetlen a tanerőállomány változásának állandó figyelemmel kísérése, iskolafajták és osztályok szerint, az ott működő tanerők szakfegyverei, képzettségük foka és a tanításban eltöltött szolgálati idő alapján való évenkénti számbavétele nélkül.

Az iskolai tanerők alapvető kategóriáinak összetételére vonatkozó statisztikai adatokra szükség van a munkabévalappon, az iskolahálózat újjászervezésével összefüggő kalkulációknál, valamint a tanerőkről való gondoskodás megszervezésével kapcsolatban is.

Külön pontban a tanerők létszámváltozásának kimutatására és vizsgálatára alkalmazott táblázatokat is ismerteti.

A XI. („A Költségvetési mutatószámok” című) fejezet a népművelésre fordított

összes kiadásokra, a költségvetésnek a költséghelyek és költségnormák szerinti végrehajtására vonatkozó mutatószámoknak, valamint az oktatási költségek mutatószámainak ismertetését adja.

A XII. („Az iskolák törzskönyvezése” című) fejezet az iskolaépületekre, az iskolai helyiségekre, az iskola gazdaságára vonatkozó adatok gyűjtését és felhasználását, az iskolai törzskönyv egyes fejezeteinek tartalmát, az adatok csoportosítását stb. tárgyalja.

A XIII. („Az anyanyelven folyó tanítás” című) fejezet rámutat arra, hogy a Szovjetunió alkotó nemzetiségek teljes egyenjogúságának megfelelően olyan oktatási rendszert szerveztek meg, amely biztosítja a saját anyanyelvű nemzetiségi iskolák létesítését bármily kisnépességű nemzetiség számára és megad minden támogatást a kislétszámú nemzetiségek anyanyelvének fejlesztéséhez, az anyanyelven megírt tankönyvek kiadásához és kellő példányszámban való biztosításához, valamint nagyszámú, az adott nemzetiség nyelvén tanító pedagógus kiképzéséhez.

Ennek a rendszernek állandó bővítéséhez és továbbfejlesztéséhez, az esetleg előforduló hiányosságok kiküszöböléséhez számos statisztikai adatra van szükség nemzetiségek szerinti részletezésben.

Szükség van elsősorban egy olyan kimutatásra, amely a legkülönbözőbb típusú iskoláknak a tanítási nyelv szerinti megosztását tartalmazza az egyes osztályok tanulólétszámának feltüntetésével. Szükség van továbbá egy másik, a tanulók anyanyelvük szerinti megosztását osztályok vagy osztálycsoportok szerinti részletezésben tartalmazó kimutatásra is. Közli a nemzetiségi nyelven folyó oktatás megállapítására leginkább alkalmazható, a fenti adatok alapján összeállítható statisztikai táblázatot és bemutatja a táblázat kiértékelésének módját. Ismerteti továbbá az összehasonlításnál felmerülő nehézségeket, az összehasonlítás helyes módját és erre a célra alkalmazható táblázatokat.

A XIV. („Az iskolai könyvtárak” című) fejezet az iskolai könyvtárak fontosságának és jelentőségének ismertetése után rámutat arra, hogy a népművelési (oktatási) szerveknek állandóan figyelemmel kell kísérniük az iskolai könyvtárak könyvállományának állandó gyarapodását és a valóban értékes, szükséges könyvekkel való tervszerű kiegészítését. Közli a könyvtárak

állományának állapotáról általános képet nyújtó adatok minimális körét, valamint a részletesebb vizsgálatot biztosító táblázatokat. Végül ismerteti a könyvállomány minimális számának megállapítására alkalmazott számítási módszereket.

A XV. („Az alapvető iskolai statisztikai beszámolójelentés” című) fejezet a tanév kezdetén, a tanév végén betérjesztendő beszámolójelentések, az iskolai tantervek névjegyzékét tartalmazó beszámoló, a félévenként betérjesztendő operatív beszámolójelentés, a tanulóknak az iskolából való kimaradása okairól készített beszámoló, az iskolák körzetében lakó iskolába járó és nem járó gyermekek számáról szóló beszámolójelentés tartalmát, összeállításuk és összesítésük módját tárgyalja.

Szkevcov részletes, minden problémára kiterjedő munkája segítséget nyújt nemcsak a statisztikusoknak és a tanácsok oktatási osztálya dolgozóinak, hanem a pedagógusoknak is.

Szkevcov részletes, minden problémára kiterjedő munkája segítséget nyújt nemcsak a statisztikusoknak és a tanácsok oktatási osztálya dolgozóinak, hanem a pedagógusoknak is.

L. A. Csapnyickij: Az építőipari termelési költségek számvitele és kalkulációja az építési kivitelező szervezetekben

Statisztikai Kiadóállalat, Budapest, 1952, 103 old.

A könyv a Szovjetunióban M. F. Djacsokov szerkesztésében jelent meg. Elsősorban az építőipar műszaki dolgozói részére készült, de a számviteli dolgozók részére is rendkívül hasznos, bár könyveléstechnikai kérdéseket nem tartalmaz. A számviteli dolgozók azonban áttekinthető, az elvi összefüggéseket megvilágító képet kapnak a könyvből az építőipar speciális költség-számitási problémáira és az építőipari könyvvitelre vonatkozólag.

A könyv magyar fordításának kiadásával a kiadó kettős célt ér el:

a műszaki dolgozók, mérnökök és építészvezetők figyelmét felhívja a számvitel és a műszaki kivitelezés kapcsolataira és a műszakiakat — anélkül, hogy eljjesztené a könyveléstechnikai megoldások és analitikus nyilvántartások sokaságának közlésével — a lényegre rámutatva bevezeti a könyvviteli összefüggések megismerésébe;

a magyar építőipari számvitel dolgozóival megismerteti a szovjet építőipari számvitel összefüggéseit, sajátos megoldásait és megismerteti azokat az eltéréseket, amelyek a szovjet építőipari számvitel és jelenlegi építőipari számvitelünk között mutatkoznak.

A könyv nem megy mélyen a részletekbe, nem ismerteti sem az összes könyvviteli teendőket, sem azokat a táblázatos, analitikus nyilvántartásokat, amelyek az erősen összevont szovjet könyvelési számvitelnek szerves kiegészítő részei. Így mindvégig áttekinthetjük a számvitel részterületeinek összefüggéseit.

A világos és áttekinthető ismertetés szempontjából számunkra a könyv használhatóbb és tanulságosabb, mint az 1950-ben sokszorosított formában megjelent: Djacsokov—Kipariszov: Beruházási építkezések számvitele c. könyv (Építőipari Könyv- és Lapkiadó V., 1950., 451 stencil oldal). Ez a kiadvány ugyanis teljes részletességgel tárgyalja az építőipar gazdasági műveleteit és nyilvántartásait.

A most kiadásra kerülő Csapnyickij-könyv ezen a téren jelent komoly segítséget mindazoknak, akik az építőipari számviteli, szervezési és tervezési kérdéseivel akár gyakorlati, akár tudományos munkájuk során foglalkoznak.

*

Nézzük meg a könyv felépítését és tartalmát.

A könyv *első részében* az építőipari termelés fogalmát, a termelés osztályozását és a termelést, mint az építőipari számvitel tárgyát ismerjük meg (I. fejezet). Részletes ismertetést találunk az építőipari termelési költségeire nézve is (II. fejezet).

Ez a rész világosan rámutat arra, hogy az építőipari számvitelnek nemcsak a vállalati részlettervek (a Szovjetunióban tyesztrojinplan) teljesítésének ellenőrzése a feladata, hanem *alapvető követelmény, hogy a számvitel tényszámai egybevetethők legyenek a műszaki tervhez készített költségvetés mutatóival*. Az elvégzett munkák terjedelmének megállapításánál elsődleges elszámolási egységként a szerkezeti elemeket

és munkanemeket alkalmazták, szemben a mi elszámolásainkkal csupán a befejezett szerkezeti elemekre, illetve munkanemekre vonatkozólag. *A be nem fejezett szerkezeti elemeket és munkanemeket befejezetlen termelésként számolják el.* Az „Építőipari termelés költségei” c. fejezetben pontos felsorolást kapunk arra nézve, hogy melyik költség melyik csoportba tartozik (közvetlen költségek és általános költségek).

A könyv második része a termelés könyvelésének számláival ismerteti meg (III. fejezet), illetve a termelés legfontosabb számláinak tartalmával (a három alapvető számla, amelyen az építési-szerelési munkák költségei összegyűjtjük: az Építési munkák, Fémszerkezet-szerelési munkák, Berendezés-szerelési munkák — számlája). Ugyanitt találkozunk a költségek időbeli elhatárolására szolgáló számlák (Szétbontható költségek, Várható költségek) tartalmának ismertetésével is.

A könyv gerince a *harmadik rész* (IV fejezet), a termelés költségeinek elszámolását tartalmazza (Anyagelszámolás, Munka és munkabér számvitele, Építőipari gépek és egyéb állóeszközök üzemi költségeinek számvitele, Általános költségek számvitele és elosztása) részletesen, a költségek felosztási módjának és a számlaösszefüggések ismertetésével. A fejezetben megismertekből is világosan látszik az, hogy a könyvviteli megoldások csak az eszközök és források tekintetében részletesek, míg a termelés számlái összevontak, a költségfelosztások részletei nem könyvviteli számlák, hanem az analitikus nyilvántartások összefüggő, zárt rendszerében vannak rögzítve. Az analitikus nyilvántartásokat csak részben ismerteti a könyv, a legtöbbnél csak utalás történik rá, így nem veszünk el a részletkérdésekben (az analitikus nyil-

vántartásokat teljes részletességgel Djácskov és Csapnyickij másik könyve tartalmazza, amelyet az Építésügyi Minisztérium most fordított). Különösen figyelemreméltók azok a részek, amelyek az általános költségek nyilvántartásával, felosztásával és elkönyvelésével foglalkoznak.

Külön fejezet foglalkozik a segéd- és kíségitüzemek (a vertikális üzemek) számvitelével, ezzel kapcsolatban az osztó és pótlékoló kalkuláció módszerével.

A könyv *negyedik része* az építési termelés számvitelét és nyilvántartási formáit mutatja be, az objektumokra összegyűjtött költségek szempontjából is ismerteti a befejezetlen termelés, valamint az értékesítés (keresetelés) elszámolásának módját (VI. és VII. fejezet). Ezekből a fejezetekből kidomborodik a vállalaton belüli önálló elszámolás jelentősége (pl. az építésvezetőtől függő termelési költségek kimunkálása stb.) és az, hogy ennek nyilvántartásai során egybekapcsolódnak a termelési költségek elszámolására szolgáló szintetikus számlákkal.

Összefoglalva: a könyv amellett, hogy részletesen ismerteti az elszámolások módszerét és a fontosabb számlák tartalmát, azzal, hogy nem megy bele a könyvelés-technikai megoldások részletes ismertetésébe, nemcsak a számviteli dolgozók, hanem a műszaki dolgozók hasznos segédeszközévé válik, lehetővé teszi a szovjet tapasztalatok megismerését és kezdeményező lendületet fog adni abban az irányban, hogy a jelenlegi számlakeretünkben könyvviteli nyilvántartás vonalára vitt elszámolások nagy részét az analitikus nyilvántartások területére vigyék át (pl. költségelszámolás, a költségviselő számlák jelenleg előírt részletezése stb.), így a könyv a szocialista építőipar számvitelének kialakításában is fontos tanulságot szolgál.

Dr. Tiszai Andor

KÖNYVSZEMLE*

POLITIKAI IRODALOM

Marx—Engels: A német ideológia. Szemelvények Marx és Engels 1845—1846-ban írt, kéziratban maradt műveiből. 202 old. Szikra. Budapest. 1952.

Marx — Engels — Lenin—Sztálin: Proletárnemzetköziség és hazafiság. Szemelvények Marx—Engels—Lenin—Sztálin műveiből. 497 old. Szikra. Budapest. 1952.

* Ebben a rovatban a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárába érkezett fontosabb munkák címeit közöljük szakszertinti csoportosításban.

Melnikov, D.: Harc az egységes, független, demokratikus és békeszerető Németorszáért. (Borba za egyinuju njezavisimuju, demokratsjeszkuju, miroljubivuju Germaniju.) Fordította: Lovas Gy. 286 old. Szikra. Budapest. 1952.

Okulov, A.: Lenin és Sztálin harca a marxista párt elméleti alapjaiért. (1908—1912) (Borba Lenina i Sztalina za tyeoreticsjeszkije osnovi markszistszkoj partijij.) 240 old. Szikra. Budapest. 1952.

Sztálin, I. V. Művei 9. kötet. 1926 december — 1927 július. (I. V. Sztalin Szocsingenyija. Tom. 9. Gyekabr. 1926—1julj 1927.) 414 old. Szikra. Budapest. 1952.

POLITIKAI GAZDASÁGTAN

Rubinsztajn G. L. — Gogol B. I.: *A szovjet kereskedelmi gazdaságtana. (Ekonomika szovetszkaj torgov.)* 652 old. Kereskedelmi Szakkönyv- és Lapkiadó. Budapest. 1952.

TERVGAZDASÁG

A közlekedés tervezésének alapjai. 338 old. Tervgazdasági Könyvkiadó. Budapest. 1952.

Biztosítási szabályok. 519 old. Tervgazdasági Könyvkiadó. Budapest. 1952.

Fáth J. dr.: *Vállalati tervezés. 3. Gépipari vállalat éves terve.* 77 old. Pénzügyminisztériumi Könyv- és Lapkiadó. Budapest. 1952.

Gerő Gy.: *A termelékenység emelésének tervezése szovjet tapasztalatok alapján.* 19 old. Tervgazdasági Könyvkiadó. Budapest. 1952.

Guergacev, A. F.: *Gépkocsijavító vállalatok tervezése és operatív számvitele.* 200 old. Fordította: Vartus I. Tervgazdasági Könyvkiadó. Budapest. 1952.

Rovinszkij, N. N.: *Beruházások finanszírozásának és hitelezésének szervezete. (Organizacija finansirovanija i kregitovanija kapitalnih vozseznij.)* 351 old. Pénzügyi Kiadó. Budapest. 1952.

Tivancsik, D. P.: *Vasúti javítási munkák tervezése. (Planyirovanije kapitalnovo remonta na zselezodoroznom transzportje.)* 128 old. Közlekedési Kiadó. Budapest. 1952.

Vállalati pénzügyi tervezés. 108 old. + táblázatok. Pénzügyminisztériumi Könyv- és Lapkiadó. Budapest. 1952.

STATISZTIKA

Várszegi K. dr.: *Statistikai alapismeretek.* 53 old. Pénzügyminisztériumi Könyv- és Lapkiadó. 1952. (Képesített könyvelői tanfolyam jegyzetel. 6.)

SZÁMVITEL

A kötelező általános ipari számlakeret 1952. 188 old. Pénzügyi Kiadó. Budapest. 1952.

Állami gazdaságok kötelező számlakerete 1952. 163 old. Pénzügyminisztériumi Könyv- és Lapkiadó. Budapest. 1952.

Állami gazdaságok könyvvitele. Összeállították: Latosinszky I. és Vass B. 320 old. Pénzügyminisztériumi Könyv- és Lapkiadó. Budapest. 1952.

Bocsarov, G. G.: *A gépjárműkalkulációja. (Osznov kalkulaciji v masinoszrojengiji.)* Fordította: Karóczkai M. 197 old. Népszava. Budapest. 1952.

Ellenőrzés megszervezése az iparvállalatok belülről. 316 old. Pénzügyminisztériumi Könyv- és Lapkiadó Vállalat. Budapest. 1952.

Gergely L.: *Trösztök és egyesülések számvitele.* 92 old. Pénzügyminisztériumi Könyv- és Lapkiadó. Budapest. 1952. (Mérlegképes könyvelői vizsgára előkészítő tanfolyam jegyzetel.)

Háklár L.—Ujlaki T.: *Számvitel. Építőipari és közlekedési vállalatok könyvvitele.* 77 old. Pénzügyminisztériumi Könyv- és Lapkiadó. Budapest. 1952. (Mérlegképes könyvelői vizsgára előkészítő tanfolyam jegyzetel.)

Iparvállalatok könyvvitelének tankönyve. 440 old. + táblázatok. Pénzügyi Kiadó. Budapest. 1952. *Iparvállalati részlettervek ellenőrzése.* 147 old. Pénzügyminisztériumi Könyv- és Lapkiadó. Budapest. 1952. (Okleveles könyvvizsgálói vizsgára előkészítő tanfolyam jegyzetel. 7.)

Kötelező általános belkereskedelmi számlakeret 1952. 107 old. Pénzügyminisztériumi Könyv- és Lapkiadó Vállalat. Budapest. 1952.

Opitz G.: *A számviteli munka megszervezése ütemterv szerint. (Plan zur Verbesserung der betrieblichen Abrechnungsergebnisse.)* Fordította: Szilajka M. 63 old. Népszava. Budapest. 1952.

Zsujkov: *Számvitel a kolhoz növénytermelő brigádjában. (Ucsol v polenodszeszknoj brigadje kolhoza.)* 59 old. Mezőgazdasági Kiadó. Budapest. 1952.

EGYÉB

A moszkvai nemzetközi gazdasági értekezlet. 79 old. Szikra. Budapest. 1952. (Nemzetközi kérdések. 81.)

A munka törvénykönyve. 2. kiadás. 112 old. Népszava. Budapest. 1952.

Készült 5800 példányban

F. k.: Statisztikai Kiadóvállalat igazgatója